

eleganter explicat in oratione in Oenotore his verbis. Neq; enim in tali contractu quisquam nullos testes adhibet: imo his de causis & nuptias celebramus, & maxime necessarios inuitamus, quod non levis res agatur sed vita sororum & filiarum alienæ fidei committitur, quæ ut in tuto collocatur summa cura provideamus. Hactenus Demosthenes. *Athenaus lib. 5.* l. sancitum est, ut symposia nuptialia nuptiarum tempore celebrentur, idq; cum Deorum nuptialium, tum testimonii cuiusdam causa, quasi dicat, in honorem Deorum & conuiuiæ testes sunt, in matrimonium conuenisse virum & mulierem. Deinde subiicit *Plutarch.* nullam epuli dandi adeo illustrem & celebrem materiam esse, ut eorum qui nuptias contrahunt. Siquidem & ii, qui Diis sacra faciunt, & qui amicum prosequuntur, vel hospitio accipiunt, id possunt sine interuëtu necessariorum facere. Mensa vero nuptialis delatorem habet Hymenæum, magna voce intonantem, facæque & tybiam, quæ perhibet Homerus vel fœminas, quæ forib. assistunt, suspensas tenere & spectari ab eis. Quocirca quia neminem latet conuiuium & sponsalia, dum erubescunt, quenquam præterire omnes familiares & necessarios, & illos, qui quomodo eos contingunt, propinquitate inuitant. Hoc etiam adde si videtur, eas inuitationes, non modo ad amicos, verum etiam ad cognatos spectare alia ascita in familiam propinquitate. Quodq; hoc maius est, cum familiæ inter se copulentur binæ: quia, tam qui duxit vxorem, elocatis necessarios & amicos, quam qui elocat, ducentis existimant se comiter debere accipere, geminant conuiuium. Et quando multa, vel potius pleraque, quæ ad sponsalia pertinent transiguntur per fœminas: profecto vbi mulieres, ibi viri simul adhibendi sunt, &c. Et quo rariores in vnaquaque domo sunt nuptiæ, tanto magis in illis splendori esse studendum *Pontanius tradit lib. 4. de continentia.* Quibus ego hanc ⁴ adiicio, quod & solennitas nuptiarum festiuitas & pompa, l. 21. à *caligato* & l. 24. *sancimus C. de nuptiis.* suspicionem tollit & prolis certitudinem arguit. Contraque omnis solitudo monstri aliquid & suspicionis alit, vnde *Plautus.* Malum clandestinum amor, damnum merum, & clandestinarum nuptiarum furtum suspicionem & odio laborat. Palam vero celebratæ nuptiæ nullam culpam habent. Itaque *Clitipho lib. 6. amatoriar.* Achillis Statii concludit. Confidebam, inquit, argumentis me conuincturum, me nequaquam mœchum esse, propterea quod palæ nuptiæ factæ fuerunt. Et *Calp. Flaccus* non est, inquit, filius tuus, nuptiis enim solennibus non est natus. Et apud *Apuleium* Venus indicat non esse legitimas nuptias inter Cupidinem & Psychem, quod res acta sit furtim sine testibus. Et apud *Senecam Declam. ultim. lib. 8.* pater raptoris nuptias hanc ob causam damnat *Delicatus*, inquit, diues, qui etiam inter naufragia amare potest matrimonii celebratam remoti angulo ruti abscondit. Donatus ad verba *Æneæ* in *Æneid.*

Nec coniugis vnquam

Præterendi faces aut hæc in fœdera veni.

Iunctus sum, inquit, tibi; sed illud non potest coniugium vocari. Non enim semper mulieris ac viri coniunctio matrimonium facit. Aliud vocatur quod gessimus.

gessimus. Quale enim matrimonium est, vbi nullus testis interfuit, nulla ex more sollemnitas, facies nulla, nulla ipsius fœderis cōsecratio? Et Nausicaa apud *Homerum lib. 6*. Ego puellæ irascerer, quæ patris matrisue iniussu ante nuptias manifestas alienis misceretur viris; *Iuuenalis Satyr. 5*.

Signata tabula dictum feliciter, ingens

- Cena*. Id est, apparatus & conuiuiarum multitudo. Sed & gremio iacuit nona nupta maris. Vnde colligitur cenam nuptialem magna conuiuiarum frequentia celebratam fuisse. *Phocius in Nomorano T. 13, cap. 2*. Itaque recte *Cicero lib. 6. de Republ.* Firmiter, inquit, maiores nostri matrimonia stabilita esse voluerunt. Quæ verba a *Prisciano lib. 15*. referuntur quasi dicat, non solis aut nudis verbis sed factis ipsis, vt traditione, datione, copulatione, domum deductione, acceptione, nuptiarum sollemnitate, festiuitate ac pompa, & possessione subsecuta, matrimonium stabiliri. Eo spectant verba in antiquitatibus vrbis Romanæ. Tandem socero & socri annuentibus solenni Hymenæo nuptiis copulamur. Nam ea omnia consensus contrahentium argumenta sunt euidentissima. Et
- 6 voluntas magis factis quam verbis declaratur. *l. si tamen, §. qui de edit. edict. Sorinus Iunior consil. 93. 73. volum. 1*. Huc facit illud *Plini in epistolis*. Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, solent totum bulen atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare. Sed hæc nostra sententia etiam legibus & Iureconsultorum, responsis cōfirmanda est. *Pomponius l. mulierem de rit. nuptiarum*. Absentem mulierem per epistolam vel nuncium nubere non posse, quia deductione opus est in domum mariti & c. Nam nubere est facti. Facta autem fieri oportet. Et *Vlpianus in l. cum fuerit supra allegata*, scribit conditionem nubendi tunc impleram, cum vxor ducta fuerit. *de conditio. & demonstrat*. Instimamus disertis verbis statuit: conditionem nuptiarum impleri non posse; nisi, nuptiarum accedat festiuitas, & ex eo tempore impleram eam esse, ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint, eamque rem apud veteres maximam controuersiam fuisse. Verba. Vota nuptiarum re ipsa processerint, hoc est, matrimonium re ipsa contrahatur vt *Bald. explicat*, hoc est, vt mulier tradatur, ducatur interue mentibus, nuptiis votum appellat promissionem, voluntatem & desiderium, & verbis & factis declaratum; quod ea valde desideramus, quæ a
- 7 Deo poscimus voto. Alioqui votum sponsio seu promissio est facta Deo, qua Deo obligamur. Et tempus inspicendum, ex quo nuptiarum processerint festiuitas, hoc est, vt nuptiæ, vel matrimonium consummatum censeatur, eadem lex discrete affirmat. Idem statuit *Aurelianus in l. cum eo c. de donationibus ante nupt.* Nuptam videri mulierem, ex quo nuptiis celebratis tradita & ducta esset. Nam *Aurelianus consultus de donatione nuptiarum die facta*, vtrum a marito donata censeatur? rescripsit: ita demum in mariti domo donatam videri, si in sponsi domo facta sit donatio. Nam vxor fuisse censeatur, & in l. quod *Seruius de condictio. causa data*, expresse dicitur, quod datur sponso rāquam in dotem perueniendum dari nondum coito matrimonio. Itaque quamdiu peruenire potest, non repeti

& ex

& ex l. seq. eod. T. Si quis donaturus mulieri iussu eius sponso numerauerit: nec nuptiæ secutæ sint, repeti posse quod scilicet inter sponsum & sponsam non sit matrimonium. Et l. 11. Cod. de nuptiis. Cinna scribit eum, qui absentem accepit vxtem (scilicet in eius domum deductam) deinde (à cœna scilicet nuptiali) iuxta Tyberim periisset, ab vxore vt maritum lugendum esse, etiamsi à viro integra sit, & in eius cubiculum non peruenerit. Verum enim est eam à marito ductam *Harmenopolus lib. 4. T. 4.* Aliud est vbi vice versa mulier literis aut nunciis virum ad nuptias hortatur. Hac enim ratione per literas mulieris contrahi nuptiæ non possunt. Namque vt nuptiæ peragantur, mulierem oportet in domum mariti deduci non virum in vxoris. Simulatque enim in ædes viri mulier eius, vt dixi literis aut nuncio impulsæ fuerit perducta, constituuntur nuptiæ, etiamsi opus ipsum & connubialis complexus subssecutus non fuerit. Idem tradit *Paulus lib. 2.* sententiarum qui addit, mulierem ipsammet ducendam, nec per alterum id fieri posse: ideoque nec ductam esse, nec in domum venisse videri, quæ procuratorem misit. Huc accedit quod à Ictis traditum est, stipulatione facta Decem anno proximo dotis nomine dare spondes? annum ex die nuptiarum numerandum esse l. stipulatio. 48. l. nec enim, de verbo. obligationibus. Idque quod ante eum diem matrimonium re ipsa nullum sit. Alioqui, si sola sponsalia matrimonium constituerent ex die contractorum sponsaliorum dos deberetur & annus computandus esset. Atq; ob eam causam dos promissa repræsentabatur, & apud auspices in crastinum deponebatur, quoad die nuptiarum sponsus maritus factus esset. Quo spectat illud *Iuuenalis Satyr. 10.*

Veniet cum signatoribus auspex.

Et Suetonius.

Dote inter auspices consignata. Et in *Claudio* vbi *Valeriam Messalinam* supplicio affectam memorat dote inter auspices prius consignata. Idque ea de causâ factum existimo, quod dos nuptiis secutis demum debeat: deinde ne dos rependa esset, si ante matrimonium alter alteri repudium remisisset. Postremo vt viri certiores redderentur de eius solutione, & ad matrimonium consummandum ea ratione inuitarentur. Itaque tabulæ dotis post matrimonium contractum plerunque consignabantur, l. *Seia. de donatio. inter vir. & vxor.* Quamuis dos etiam ante matrimonium contractum dabatur, l. 2. § si sponsa de priuile. credit. & post etiam. Eodem pertinet constitutio *Theodosii* ex libris iuris orientalis, quæ expresse statuit sponsalia pro iusto matrimonio non habenda. *πρεὶ μυσταγ μὴ ἀρκέσας ἀντὶ τῶ τελευτῶ γάμου.* Item quod *Alexius Comnenus* diserte vetuit, ne nuptiæ res distinctæ eodem tempore cōcurrant, sed temporis interuallo discernantur, vt *supra c. 1.* annotauimus. Ex quibus † efficitur solum mutuum consensum in sponsalibus expressum non sufficere ad constituendum matrimonium, sed mulierem tradendam, dandam, accipiendam & possidendam esse: apud veteres etiam domum deductione opus erat. Quam tamen ego hodie necessariam nō existimo.

P

§. 5. SVM-

- 1 Deductio domum olim apud Romanos & Græcos vsitata.
- 2 Quid significet vxorem ducere.
- 3 Domum deductio quanta cum solennitate & accurata festiuitate ac pompa peracta sit ab hominibus Ethnicis ex antiquitatibus docetur.
- 4 *παρθένος* quis fuerit veteribus.
- 5 Pronuba.
- 6 Colus & fusus fœminarum instrumenta.
- 7 Sepulchris matronarum honestarum fusum ex are factum iniecerunt veteres.
- 8 Aes in terra nunquam consumitur.
- 9 Camillus quis olim dictus.
- 10 Deus domiducus quis fuerit.
- 11 Iuno Domiduca qua olim.
- 12 Coniuges noctu congregiebantur.
- 13 Ratio concundi apud veteres vsitata.

Hanc autē domū deductionē, non tantū apud Romanos; verū etiam apud Græcos vsitatissimā fuisse multis testimoniis comprobari potest: vt *Homer. lib. 21. Odyf.* Si hic hunc tendet arcū virib. roboreq. fretus, Ipse me domum ducet, suam me coniugem habebit. Et *lib. 6. ἔς κέ σ' ἐδδοίσι βεῖσαι ὁίον δ' ἀγέγνται.* Achilles *Statius.* En magnificos nuptiarū tuarū apparat⁹, carcerem scil. p cubiculo, pro puluinis terrā pro manilib. atq; armillis funes & laqueos; atq; ēt deductoris loco latro tibi a. lidet: hymeniiq; vicē lamentationes implent. Et *Lucian. in Lexiphane* domū deductur⁹ fuerat filiā ad nouū maritū: iāq; adeo exorabat illū. Hinc & † vxorē ducere Latini dicunt, vt & Græci, subintellectā voce domū, q̄ hac domū deductione matrimoniū consummare, vt q̄ traditionis vice & missionis in possessionē fingeretur. Nā mulier, vt ait *IC. l. 5. de rit. nupt.* in mariti domū tanq̄ in domiciliū matrimonii tradit⁹ & post eā deductionē à marito vxor possidetur. Nec n. ante eā plenā corporis vxoris suę maritus habet potestātē, vt disputat *Durand. ἐμμενῆτος* a. dicitur vxorē ducere. Idq; multorū bonorū auctorum testimonio comprobari potest; quorū nos q̄dam referemus, qui plura nosse cupit à *Brissonio* perat *lib. 1. Select. ex iure antiq.* Terent. 2. *Phor. 1. Qua ratione inopem ducebat domū.* Itē *Hecy. 1. Vxorē ducturū domū.* 4. *Adelph. 5. Et illam sine tua opera in cubiculum deductū in domū.* Itē: *Ad me abducta est domū.* Plaut. *In Aulul. Volo te domū vxorē ducere.* Et in *Epid. Genere natā bono pauperem domū vxorem ducere.* Et in *Cistel. Nunc alia est ducēda domū sua cognata.* Liui⁹ *lib. 10. Decad. 2. Tunc se insaniuisse cū Carthaginensem fœminā domū accepisset, illis nuptialib. facib. regiā conflagrasse suā.* Et ne quid † antiquitatis ignoretur, & digito quasi demonstrētur, nō solis verbis sed firmiter stabilita, à veterib. esse matrimonia, vt ait *Cic. breuiter ostēdem⁹, quāta cū solēnitare & accurata festiuitate ac pompa hac domū deductio pacta sit ab hominib. Ethnicis.* Sciendū est itaq; noctu sponsam domū deductā esse, à pueris tribus patrimis & matrimis *Festo & Sex Pomp. tēste.* Quorū vnus tacē pferebat reliqui duo nubentē tenebant. Fax a. ex spina alba facta erat, q̄ ea ad maleficia depellēda efficax esse

credebatur, quis interim & tedæ plures & funalia accēderentur vt sponſe prēlu-
cerent quas tedas iugales ſeu geniales vocabant. *Plutarch.* quinq; nec plures nec
pauciores in nuptiis accendi ſolitas fuiſſe refert. Faxilla, qua prælucēte nouā
nupta deducebatur, ab amicis rapi ſolita erat, ne eā ſub lecto viri vxor ea nocte
collocaret, aut vir in ſepulchro comburendā curaret, q̄ vtroq; alterius mors ca-
prari putabatur. Pedes autē ſponſa incedebat à pueris patrimis & matrimis ma-
nu ducta. Apud Grēcos iugo mularū aut boū lecticæ biſſellio ſimili iūcto, ſpon-
ſam curruī impositam in domū ſponſi ducebant. Spōſa in medio collocata, hinc
ſponſo inde amico aut cognato honoratiſſimo aſſidentib. qui *παρὲς* diceba- 4
tur, q̄ ꝑ iuxta ſpōſum & ſponſam veheretur, *Suidas.* Paranymp̄i autē eā in cubi-
culū introduxerunt & poſtea abierūt. Aderāt & ꝑ pronubæ, h. e. mulieres, q̄ nu- 5
bentē in lecto collocarent. *Apuleius lib. 8* Idq; earū officiū fuit. *Catullus. Vos ſenibus*
cognita bene ſœmixa collocare puellā in epithalamio. Idq; ad locū Terentii act. 5. ſc. 1.
Illā in lecto collocant notat Donatus. Vnde Tertullianus, *Monogamia apud Ethnicos*
ſummo in honore habita fuit. Nā & virginib legitime nubentibus Vinnura pronuba adhi-
betur. *Tibul. lib. 3.* *Plutarch. in Solone & in præceptis connub. oris & vocis debere gra-*
tiam primā comē eſſe & ſuauiem. Solon etiā ſtatuit, vt priuſquā ſponſa collocaretur in
lecto, malum Cydoniū arroderet, ne quid offenderet oris halitus, vel, vt alii exiſtimant, ne
quid ex ipſius ore exeat, q̄ aures & animū ſponſi offendat, hoc eſt, affabilē ſeſe præbeat. Co-
mitabatur autem nubentes quidam colum geſtans comptā cum fuſo ſtamine &
lana. Nam ꝑ colus & fuſus ſœminarum ſunt instrumenta ad otium vitandum idonea: Vt 6
his ſymbolis admonerentur, nihil mulieribus otio pernicioſius eſſe. Itaq; Telemachus ſæ-
pe Penelopen matrem ad fuſum & colum remittit. Recte illa apud Ouidium:

Quid mihi cum ferro? quid bellica tela puellæ?

Aptior eſt digitis lana coluſq; meis.

In *epiſtolis Heroid.* Hinc ꝑ apud veteres inoleuit, vt ſepulchris matronarum ho- 7
neſtarum fuſum ex ære ſeu cupro factum iniicerent, vt reſtarentur ibi matrem-
familias ſedulam humatam eſſe. Ex ære ꝑ autem fiebant, quod æs in terra 8
nunquam conſumitur. Et vt mulierum ſepulchris fuſum iniecerint ita virorum,
præſertim militum, gladium & calcaria. Eiuſmodi fuſum & calcaria ſæpe vidi &
apud me in ſepulchris inuēta habeo. Et *Hieronymus Demetriadi* vitandum otium
ſuadet, & vbi preces abſoluerit lanā iubet tractare & parare telam, vt hac ope-
rum viciffitudine tempus fallat. Præterea vt enſilia mulieris, & quæ in vſu & mi-
niſterio eius erant, per puerum impuberem in vaſe operto geſtare conſueuerūt.
Puer ꝑ Camillus, vaſ ipſum Cumerum dicebatur. Sed & aſſes tres ad maritū ni- 9
bentes deferebant, vt apud Nonium Marcellum Varro ſcribit, quorum vnum
quem in manu habebant tanquam menti, marito dare, alium, quem in pede
habebant, in loco larium familiarium ponere, tertium in ſacciperio in compri-
to vicinali reſignare ſolebant. Et huic deductioni ꝑ Deus adſignabatur, & præ- 10
erat Domiducus. *Auguſtinus. libro 6. cap. 9. de ciuitate Dei:* & luno ꝑ Domidu- 11
ca & Iterduca. Noctu autem ꝑ non interdium coniuges congregiebantur ob 12

P 2

pudoris

pudoris fœminei reuerentiam. *Alexander in problem.* Et *Raphael Volaterranus*: & in tenebris, vt calumnia quædã sit Veneris illicitæ, quando cum licitis & honestis pudor adhibetur & verecundia, *Blondus lib. 8. Romæ triumphantis. Erasmus.* Vt primus sponsæ cum sponso congressus, careat omni molestia, & ea de causa sine lumine, sponsam in sponsi cubiculum inductam fuisse. Ita enim fuisse deceptum Patriarcham Iacob, cui pro Rachaele obtrusa fuit Lya. Eius rei geminam assignant causam, vel vt consuleretur pudori sexus fœminei, vt diximus ex Alexandro, vel ne primo congressu, qui morosissimus est oculos sponsi. His consentanea sunt quæ Lycurgus sanxit. Puellæ raptæ sponsoque traditæ capit pronuba rapit, vesteque virili & calceis adornatam reclinat in torum è foliis congestum. ¹² Solam absque lumine. Spôsus non t̃ ebrius, nec ad lasciuiam compositus, sed sobrius & pro more cœnatus phitidiis ingressus ad eam, zonam soluit, ipsamque sublatam in lectum transfert, paululumque cum ea moratus modeste abijt, vt sicut consueuerat cum reliquis iuuenibus dormiat. Idemque postea agit, vt cum æqualibus interdiu degens noctuque cubans ad sponsam caute commeet, verecunde metuens, ne quis eorum, qui in domo ea sunt ipsum animaduertat: nec non etiam sponsa id machinatur, vt commode & furtim congredi possent. Idq; agunt non paruo tempore, sed eousque vt nonnulli liberi sint nati, priusquam interdiu suas vxores viderent. Hæc autem ratio cocundi, non modo continentia fuit & modestia exercitatio, sed corpora etiam ad generandum apta reddidit, vt recenti semper nouoque amore conuenirent, qui non satietate obrueretur neque nimia consuetudine euanesceret, cum nunquam non aliquem desiderii fomitem alter in alterius animo relinqueret. *Plutarchus in Lycurgo.* Babylonii vero quoties cum vxoribus commiscebantur; suffitum ex thymiamate faciebant, eique assidebant, tam maritus quam vxor & sub diluculo ambo abluebant; neque vllum vas antequam se abluissent tangebant. Idem Arabes facere scribit. *Herodotus lib. 1.* vt mirum videri nō debeat Tobiam ab Angelo Raphaele iussum esse prima nuptiarum nocte suffitum facere sub vestes vel pallam Saræ ex iecore vel corde piscis, *Tobie cap. 7.* Refert *Ælianus* in nuptiis antiquorum post hymnum hymenæo dictum cornicem inuocari solitam symbolum concordia vtriusque coniugum. Addit id ea de causa fieri, quod mira sit cornicum concordia, & quod ex pari corn cum alterutra mortua altera nulli postea misceatur, sed vidua ac mœsta ætatem degat. Plura hac de re collegit *Barnabas Brissonus de ritu nupt.* quæ si quis sitim antiquitatis cognoscendæ explere cupit legere potest. Nobis satis est ostendisse, non solum verbis sponsaliorum coniugia constituta esse, sed rebus ipsis stabilita processisse: ne quis hunc contractum omnium maximum & sanctissimum emptioni & venditioni reliquisque contractibus, qui solo consensu perficiuntur, & præter verba nihil requirunt per omnia conferat.

§. 6. S V M M A R I A.

- 1 Ad constituendum matrimonium præter verba requiritur benedictio sacerdotis seu copulatio.

2 Nu-

2 Noces quare sparsa olim.

3 Saxones veterum morem imitati.

Idem quoq; secuti sunt posteriores Imperatores vt Leo & Alexius Comnenus qui editis constitutionibus cauerunt ad constituendum matrimonium, præter verba † requiri benedictionem sacerdotis seu copulationem, vt refert *Harmenopolus lib. 3. T. 4.* his verbis: Hodie nudo consensu non contrahitur matrimonium, sed nisi Sacerdotum precibus interpolitis corroboratum fuerit, nec nuptiæ contrahuntur, nec prohibentur qui contrahunt à se inuicem discedere. Porro benedictione, sacrisque peractis etsi non præcesserit ipsum connubium, & eorum, qui iam cōsensere copula, matrimonium tamen esse videtur, & contractus, qui iam solui rescindique nullo pacto possit. Idem *Harmenopolus lib. 4. T. 1.* ex nouella Alexii Comneni sponsalia ea demum nuptiis æquipollere tradit, quæ sacram benedictionem agnouerunt. Alia sponsalia vera nec esse nec dici, sed vim quandam habere & efficaciam. Verba Nouellæ adscribenda censemus. *Εκείνας τῶ κυρίου μνηστῆρας καὶ ἀτεχνῶς ἰδόντων ἀμύντας τῷ γαμῷ ὅσαν καὶ τὸν χρόνον ὃν ἡ τῷ βασιλέως κυρίου λέοντι Θεμιστῆ αὐρίστατο ἀκέραιον ἔχον παρ' αὐτῶς καὶ τῷ ἱερῶν ἐνυλογίαν ἐπακολουθεῖσιν ἐγνώρισαν.* Et paulo post. Nam talia sponsalia, quæ proprie sunt immota manere inconcussa & insolubilia, vtpote Deo inter eos qui iunguntur interueniente, & primam vitæ conciliationem confirmante, corroboranteque per Sacrarum precum corroboracionem, Et paulo post. Si namque alteram partem morte forte aliove casu aut mutato consilio recedere aliamque sibi conditionem quærere contingat, non exigua hinc absurditas consequetur, si præambula nuptiarum preces in sponsalibus peractæ pro nihilo, & quasi adhibitæ non essent, reputentur, & sine discrimine ea res intelligatur, quasi Deus inter personas, quæ coniungenda sunt, per sponsalia introductus non esset. Quibus consentanea sunt quæ *Euaristus Pontifex tradidit, c. aliter 30. q. 5. 24. & c. qualis & c. nostrates*, & quæ habentur *c. cum inhibito declaranda est desponsatio*. Aliter legitimum non sit coniugium nisi suo tempore sacerdotaliter vt mos est, cum precibus & oblationibus à sacerdote vxor benedicatur, & à Paranympis, vt consuetudo docet, custodita & consociata, à proximis congruo tempore petita, à legibus dotetur, ac solenniter accipiat, & biduo vel triduo orationibus vacent, & castitatem custodiant. Et Leo quidem *Nouella 89.* statuit matrimonium nec esse nec appellari debere ante sacram benedictionem. Quæ omnia argumento sunt, traditionem, mancipationem, & acceptionem possessionemque requiri ad recte constituendum matrimonium, quæ si fiant cum timore Dei & adhibita inuocatione precibusque præuiis, eo feliciores successus sperare debēt coniuges: qua de re infra plura. A Paranympis autem traditam sponsam esse verisimile est, vt qui eam cubiculum introduxerunt. Idque innuit *Augustinus* his verbis. Impletur cur cubiculum turbis numenum quando & Paranympis inde discedunt *lib. 6. c. 9. de ciuitate Dei.* Et *c. aliter in verbis à Paranympis custodita & con-*

sociata solenniter accipiat. 30. quest. 2. Atque ab his, quæ de traditione, traditione & acceptione vxoris diximus, veteris Ecclesiæ institutum non abhorret. Nam & apud Hæbreos non ante matrimonium consummatum censebatur, quam sponsa tradita cum sponso sub chuppa conuenisset, qua de re latius infra *cap. 11.* Ita & Tobias post conuiuium nuptiale in cubiculum, vna cum noua nupta deductus fuit *Tob. 7.* Et Ioseph postquam ab angelo de accipienda Maria admonitus esset, Mariam domum duxit, id enim vult vocabulum quo Chaldaus vtitur [*debar*] hoc est adduxit seu minauit vt paulo ante explicauimus. Idque ab Hebræis accepisse Romanos dubium non est, apud quos sponsa etiam in cubiculum introducebatur, & vbi omnes qui eam comitarerentur abiissent sponsus ianua clausa foris custodes disponebat qui mulierculas à foribus arcerent, si quo virginis clamore commouerentur, dum vim paterentur: *Scaliger*
 2 *Poetices lib. 3. cap. 101.* Et iccirco † tradit *Varro* sparsas esse nuces vt à rapientibus pueris fieret strepitus ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri, quorum meminit *Virgilius in Eclogis.*

Sparge marite nuces. ---

Et *Catullus* de nuptiis *Iul. & Maul.* *Da nuces pueris iners Concubine, Satis diu lusisti nucibus.* Et eo spectant verba *I. C. in l. cum fuerit de cond. & demonstrat.* Vxorem videri ductam vbi, in domum mariti venerit. etsi in cubiculum nondum venerit. Et *Terent.* verba *Act. 5. Scen. 5.*

Credebas hac dormienti tibi confecturos Deos,

Et illam sine tua opera in cubiculum iri deductam domum.

Huc facit illud Apollonii lib. 2. Verba Plinii sunt

Ille ego Cleopatram Calais Zetisq. sororem

Mœnia Threici iusto moderamine tractus.

Cum premerem quondam magna cum dote puellam,

Deduxi in thalamum sponsus lectumque iugalem

Nam & lectus nuptialis puellis nubentibus Græce, *νμφίδι & δάλαμος*, sternebatur, qui genialis dicebatur à liberis generandis. *Seruius in 6. Aeneid.* quasi generalis vel potius generabilis. *Cicero pro Cluentio.* Lectum illum genialem, quem paulo ante filia suæ nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari & sterni expulsa atque exturbata filia iubet. *Arnobius libr. 4.* A dulteria legibus vindicant, & capitalibus eos vindicant pœnis, quos in aliena comprehenderit fœdera, genialis se lectuli expugnatione iacuisse. *Apuleius lib. 9.* Quæ suo pudore postposito tori genialis calcato fœdere larem mariti lupinari maculasset infamia. Et *Lucanus.*

--- Gradibusque accliuis eburnis

Stat torus, & picto vestes discriminat auro. lib. 2.

Vnde liquet lectum illum sumptuosissime stratum fuisse. Quo spectant verba *Apuleii.* Lectus Indica testudine perlucidus, plurima congerie tumidus, veste serica floridus *lib. 10. de aureo asi.* Atque † hos tanquam legislatores optimos & authores

authores bonos Saxones imitati sunt, qui lege lata cauerunt: Virum non ante mulieris legitimum tutorem fieri seu maritum, quam ipse torum seu thalamum eius ingressus sit vel conscenderit *lib. 1. articul. 45.* Landrecht vbi dicitur: *Daß der Mann ehelicher Vormundt wirdt seines Weibes/wenn sie zu ihm schreitet in sein Bette.*

§. 7. S V M M A R I A.

r An necessario concubitus requiratur vt matrimonium sit perfectum & consummatum.

r Quidam vxores sibi coniunctas nunquam attigerunt.

Sed hic quærat aliquis an † necessario concubitus requiratur, vt matrimonium verum sit & consummatum? Respondeo satis esse & ad constitutionem & probationem matrimonii, si sponsa copulata, tradita & mancipata sit, & a marito accepta & possessa. Neque de concubitu sollicitè inquirendum esse vtrum is interuenerit an non. Nam concubitus non facit matrimonium sed consensus nuptiis interueniens. Et per accessionem coitus matrimonium non fit melius sed firmitus. Et vxor ducta censetur etiam si in cubiculum mariti non peruenierit. *d. l. cum fuerit & l. 4. de ritu nupt.* Nuptam etiam virginem dici vt si postquam domum deducta esset, maritus perierit & eam nunquam attigerit. Nam & lex præsumit eam, quæ in mariti domum deducta sit, a viro integram non esse, vt hanc rem curiosè scrutari non sit necesse, propter summum amorem & affectionem sponsi in sponsam, quæ etiam in sacris literis expressa est, & præcipue in Canticis canticorum. Quo spectat illud veteris Poetæ Gratiani,

Primi complexus dulcissima prima voluptas,

Hunc Veneri dedit impatiens natura furorem.

Et illud Philotii meretricis apud Terentium.

Quid ais? cum virgine. adolescens vna cubuerit

Plus potus se illa abstineret, vt potuerit?

Non verisimile dicis, nec verum arbitror.

Huc facit illud Homeri, *lib. 14.* Illius statim pectus amor peruasit, vbi conspexerat vxorem; qualis quondam peruaserat, cum primo petito cubitu, sicut concubitu commixti patentum charitatem, præ coniugali obliuiscens. Item:

A iuvene & cupido credatur reddita virgo.

Quid. Itaque recte dicimus, viros illos septem quibus filia Tobia coniuncta & tradita fuit, Saræ maritos reuera fuisse, etiam si Asmodæus Cacodæmon antequam in eius complexum venirent, vel vt habet textus, vxorio more congressi essent eos interfecit. Nā concubitus non facit matrimonium. Et vt Thomas loquitur, est de secunda, non de prima perfectione matrimonii. Itaque immerito illi exprobrarunt ancillæ, quod septem viros habuerit, nec vnus vxor fuerit cognominata. Nā reuera vxor fuit, vtpote per copulationem, traditionē, ductionē & acceptionē consummato matrimonio, etiā si concubitus non accesserit. Nā &

Ioseph.

Ioseph & Maria coniuges fuerunt, & legitimo matrimonio iuncti, quamuis etiam nunquam Ioseph attingeret, neq; ante neque post partum. *Tex. cap. quod dicitur & c. seq. & ibi gloss. in verbo antequam conuenirent, de verb. signific. ext.* vbi verba Hieronymi referuntur. Et Augustinus, *lib. 2. de consensu Euangelistarum cap. 1.* late tradit his verbis. Vnde eum (scilicet Iosephum) patrem eius appellat nempe quia virum Mariæ recte intelligimus sine carnis commixtione ipsa copulatione coniugii. Et ob hoc Christi patrem, multo coniunctius, quia ex eius coniuge natus fuit, quam si esset aliunde adoptatus. Et de aliis † quibusdam legitur, qui uxores sibi coniunctas & traditas nunquam attigerunt, vt de Henrico Imperatore & eius cōiuge Kunigunda. *Blondus lib. 3. Romæ triumphantis.* Idem ego de domum deductione, quæ à veteribus religiose obseruata fuit, dicendum existimo vt hodie necessaria non sit.

§. 8. S V M M A R I V M.

Veteres Theologi sponsalia à nuptiis distinguunt.

ATque ab his quæ iam latissime persecuti sumus non dissentiunt veteres Theologi seu patres; neque Ius Canonicum. Nam & hi sponsalia à nuptiis diserte distinguunt. Item sponsas ab vxoribus sponfos à maritis. Item puellas pactas seu desponsas à traditis. Idque tam apud Græcos quam Latinos, Vnde sunt vocabula *μυστός, μυστία, νυμφίον, γάμος* supra à nobis explicata. Idque euidentissime ostendit dictum veteris Theologi Diui Andreæ Hierosolymitani, qui Mariam desponsam Angelo respondentem introducit his verbis. Se quidē desponsam, sed non in nuptiis traditam esse. Item se matrimonii *γάμον ἀπαιεον*. Item se sponsum habere maritum, sed non eiusdem lecti socium, vt ex iis verbis quæ supra enumerauimus liquet. Quibus dici nihil potest expressius, nihil ad rem, de qua agimus, accommodatius: Et Augustinus disertis verbis distinguit inter sponsas pactas & traditas. Item inter sponsum & maritum, his verbis. Institutum est, vt pactæ sponsæ non statim tradantur, ne vilem habeat, quam suspirauit sponsus dilatatam. Et Tertullianus *lib. de virg. veland.* inter sponsalia & nuptias interesse scribit. Desponsata quodammodo nupta est, tamen inter quodammodo & verum satis interest. Et Ambrosius ad *Paternum*, si quis, inquit, desponsata & tradita vtatur, rite coniugium vocatur. *27. q. 2. & c. seq.* dicitur, inter sponsum & sponsam coniugium non est. Et in *c. 6. de sponsalib. impub.* vxor dicitur puella tradita viro in vxorem & ab ipso traducta, & sponsa dicitur mulier vsque ad benedictionem, & post benedictionem etiam vsque ad concubitum, *c. consultationi de sponsalib.* Quo loco quæritur de sponsis, quæ post benedictionem sese subdixerunt metum causantes: & deciditur audiendas esse. Item: sponso & sponsæ iure Canonico permissum est, altero inconsulto & inuito vitam monasticam eligere, quod coniugibus domum traductis non licet; late *Lombardus lib. 4. sent. distinct. 27. §. Quia vero.* In eoque posse Pontificem dispensare, etiam si sponsalia fuerint de præsentī *Olrad. consil. 1. matrim.* Idque Macharii exemplo confirmant,

mant, qui teste Hieronymo, celebrato nuptiarum conuiuio, cum vesperi thalamum ingredi deberet viue exiuit, & transmarina petiit, & eremi solitudinem elegit. Et de S. Alexio Epiphani filio iidem commemorant, eum vxori baltheu seu zonam reliquisse & ea deseruisse, idq; quod diuinitus vocatus esset. Et quauis Magister Sententiarum somniat, ea sponsalia de futuro fuisse tamen longe fallitur. Nam supra late demonstrauius, veterum sponsalia de presenti fuisse. Deinde Macharii & S. Alexii exempla non possunt ad sponsalia de futuro referri, vtpote cum benedictio, copulatio, traditio & nuptia cingulique solutio subsequuta sint, qua verum matrimonium constituunt. Quid, quod ex veteribus multi, & ij quidem non infima auctoritatis, coniugium tuum demum esse statuerunt, vbi concubitus accesserit, vt Augustinus, cuius verba a Gratiano referuntur *Cod. non est dubium 27. q. 2.* Non est inter eos coniugium, inter quos sexus commixtio non est. Idem dicitur *C. statutum 27. q. 2.* Coniugium desponsatione initiatur, commixtione perficitur. Item; virum & vxorem non aliter fieri vnam carnem, quam sibi mutuo cohaereant copula. Item; per mutua sponsionis verba non fit vna caro. Item, per copulam maritus & vxor vnum corpus efficiuntur. *cap. Agathosa 22. q. 2.* Sed id in plerisque verum est, vt cum de affinitate contrahenda disputatur. Item de adulterio. Ex quibus omnibus efficitur, sponsalia a nuptiis seu matrimonio longe differre: Et vt planius dicam sponsalia etiam de presenti matrimonium proprie loquendo non constituere, neque sub matrimonii dictione contineri. Item appellatione sponsa vxorem non contineri. Item, nudo consensu non constitui matrimonium, sed traditione, acceptione & possessione opus esse.

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 Responderetur ad obiectiones.
- 2 Sponsa vxor quando dicitur, quomodo intelligendum.
- 3 Principes in tota Christianitate more recepto sese consanguineos mutuo nominant.
- 4 Vox Hebraea Issa quid denotet.
- 5 Sponsa non recte dicitur vxor.
- 6 Quomodo intelligendum quando Theologi his vtuntur verbis, *Das eine Verlobnüss sol ein Ehe seyn.*
- 7 Nuptia sperata qua olim dicta.
- 8 Sponsa futura vxor est.
- 9 Sponsalia coniugium pactum appellatur.
- 10 Sponsalia matrimonium promissum vel desponsum appellarunt veteres.
- 11 Explicatur c. quapropter 27. q. 2.
- 12 Sponsalia initium coniugii a quibusdam dicitur.
- 13 Explicatur c. coniux 27. q. 2.
- 14 Sponsa vxores quando vocantur quomodo intelligendum.

2

Sed

Sed his aperte † refragari videtur *l. Scia de donat. inter vir. & vxor. vbi dicitur, Ma-* trimonium consensu contractum intelligi. Sed respondemus matrimonium contractum non cenferi, antequam nuptiis celebratis tradita consenserit, iisq; rebus consensum & votum reipsa satis exprimi. Deinde verba, cum certa die nuptura esset, satis arguunt, eam nondum nuptam, sed desponsam, & certum diem nuptiis præstitutum fuisse. Eo ipso autem die donatione factam, anteq̃ aqua & igni acciperetur, hoc est, nuptiæ celebrarentur; quod vesperi fiebat, & antequam domum ducta esset. Nam nuptiarum celebratio domum deductione antecedit itaq; valere modo ante nuptias facta sit. Nec necesse est quærere, an ante, quam domum deduceretur, facta sit? Nam sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciebantur, & his noua fit coniux, hæc duo magna putant. Idem tradit *l. sancimus, C. de nupt.* inspicendum esse tempus nuptiarum, & ex quo vota reipsa præcesserint, hoc est, voluntas & desiderium rebus ipsis & factis, vt nuptiarum celebratione patefacta sit, & declarata, Neque hoc casu curiose quærendum, an sit facta ante deductionem domum. Nam ante nuptias celebratas factam esse oportet, vt valeat, hoc est, ante initium matrimonii vel nuptiarum celebratarum non in ipsis nuptiis inchoatis & feruentibus, & quando vxor domum deducenda est. Et ita verba intelligenda esse §. *sequens* declarat. *si virgini.* Nam & ibi inspicendum esse docet, an donatio post matrimonium vel ante facta fuerit? Die autem nuptiarum demum matrimonium contractum esse, cum aqua & igni acciperetur vxor, id est nuptiæ celebrarentur. Nam ex eo tempore incipit esse matrimonium, vt supra explicauimus. Rursus obiicitur nobis *ex l. si donationem C. de nuptiis.* vbi Theodosius constituit, pompæ celebritatisq; nuptiarum omissionem matrimonii firmitati non obesse. Sed si quis legem recte ponderauerit & inspexerit, reperiet, eam his quæ hactenus à nobis disputata sunt non repugnare. Nam expresse ait, pompam aliamque celebritatem nuptiarum matrimonio, alioqui recte inito, non obesse. Idque verissimum est. Loquitur autem de pompa & ceremoniis, quibus veteres in nuptiis contrahendis vsi sunt. De quibus supra diximus & quorum *Lucanus* etiam meminit de nuptiis *Catonis* & *Martiæ* renouatis agens, quæ potius ad hilaritatem, delectationem & voluptatē excogitatae esse videntur, quam vt ad matrimonium constituendum necessariae sint. Ideoque à *Lucano* vana pompa appellantur. Qualia sunt quæ recenset.

*Festa coronato non pendent limine ferta,
Infusaq; in geminos discurrit candida postes
Legitimæq; facies, gradibusq; acclinis eburnis
Stat thorus, & vestes picto discriminat auro.
Turritaq; premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere lumina plantæ.
Non timidum nuptæ leuiter testura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus.*

Balthæus

Balthus haud fluxus gemmis astrinxit amictus.

Colla monile decens humerisq; herentia primis

Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.

Sic, vt erat mæsti seruans lugubria cultus,

Quoq; modo natos, hoc est amplexa maritum.

Obsita funerea calatnr purpura lana.

Non soliti lufere sales, non more Sabino

Excepit tristis conaitia festa maritus.

Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.

Et Statius Papinius lib. i. Siluar.

Vix dum emissa dies, & iam socialia præsto

Omina, iam festa feruet domus vtraq; pompa.

Fronde virent postes, & feruent compita flammis,

Et pars immensa gaudet celeberrima Roma.

Arnobius. Cum in matrimonia conuenitis, toga sternitis lectulos, & marito-
rum genios aduocatis. Nubentium crimen hasta celebrari mulieris puellarum
togulas fortunam defertis ad virginalem. *lib. 2.* De quibus celebritatibus & cere-
moniis multa ex omnium auctorum libris congeffit *Barnabas Brissouius*. Interim
tamen ad constituendum matrimonium requiruntur ea, quæ supra à nobis tra-
dita sunt, nimirum sponsam in nuptiis iunctam, mancipatam, traditam, acce-
ptam, & possessam esse. Idque idem *Lucanus* innuit versibus sequentibus:

Fœdera sola tamen, vanaq; carentia pompa

Iura placent, sacrisq; Deos admittere testes.

Item:

Iunguntur tacite contentiq; auspice Bruto.

Is autem Martiæ frater erat, ne quis existimet solo consensu & verbis sponsa-
liorū nuptias contractas esse. Atq; ita accipienda existimo verba illa: alioqui re-
cte initio d. l. si donationem. Rursus occurritur nobis, & quidem à Theologis, hoc
argumento tanquam firmissimo fundamento nitentibus, quod in sacris literis
sponsa vxor appelletur, ideoque negari non possit, quod inter sponsum & spon-
sam sit matrimonium. Sponsa † *Deuteronom. vigesimo secundo.* vxor appellatur. 2
Si quis desponsatam puellam alicuius in agro vel quolibet loco oppresserit,
moriatur, quia vxorem proximi sui nudauit. Et *Matth. i.* Maria Iosepho despon-
sa & nondum ducta vel accepta vxor dicitur. Ne metuas accipere Mariam v-
xorem tuam. Sed hic ego non meis sed Gregorii verbis respondeo. Diuinæ legis
mos est, sponsas appellare vxores, non quod vxores sint, sed quod à parentibus
fieri debeant. Quæ verba in Ius Canonicum relata sunt, 27. q. 2. & recte. Nam re-
ipsa non sunt vxores, cum vota nuptiarum reipsa non processerint, sed ita ap-
pellantur propter promissionem factam, & spem futuri coniugii. Vel, vt *cap. sic*
27. quest. 2. spe futurarum, non re præsentium sponsas coniuges appellari: quæ
verba Gregorii sunt. Augustinus, non effectu præsentium sed spe futurarū dixit

Q 2

c. insti-

c. institutum ead. q. cum virum audieris, non subeat tibi suspicio nuptiarum, sed recordere consuetudinis scripturarum, quod sponsi & sponsæ vocentur vxores: & d. c. institutum. Et Iacob. Genes. 29. loquens de Rachele sibi tum desponsa: tra-
 8 de, inquit, mihi vxorem meam. Beda *super Leuiticum, super verba: si quis sponsam al-*
terius violauerit, sponsam vxorem, dixit, non quæ tunc erat, sed quæ futura erat v-
 xor, idque Hieronymi auctoritate cuius verba recensuimus. Beza ad illa verba: *τὴν γυναικα σου*, hoc est, quæ tibi pacta est vxor. Nam quæ desponsa erat, iam vxor
 destinatione habebatur: vel ita interpretari possumus, *τὴν γυναικα σου*, vt sit v-
 xor tua. Matth. 1. Ita & sacræ literæ, sponso generos appellant, non quod sint,
 sed propter spem & promissionem. Procopius Gazæus Genes. 19. Loth, inquit,
 appellat eos, qui filias ducturi erant, generos: qua ratione igitur supra nomina-
 bat filias virgines, cum generorum facit mentionem? Videtur sponso appellas-
 se generos, sicut Nouum Testamentum Iosephum vocat maritum vel virum
 Mariæ, c. egressus 27. q. 2. Quod & apud prophanos auctores non est nouum. Ita
 apud Virgilium 12. Aeneid. Regina Amata coniux Latini, Turnum generum ap-
 pellat, cum tamen ei filia nunquam collocata fuerit Lauinia:

Nec gencrum Aeneam captiua videbo,

Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.

lib. 7. Aeneid. Et ibi Aeneas Latinum socerum appellat. Apud Homerum Helena
 Hectorem appellat leuirum, hoc est, mariti fratrem, tametsi rapta & adultera
 esset. *Leuir mi*, inquit, *si te leuirum meum mihi appellare fas est catella misera atq; infeli-*
ci. Iliad. lib. 6. Et apud Liuium, lib. 6. Decad. 3. Scipio etiam appellat parentes spon-
 sæ Lucei soceros, etiam si illa nupta non esset. Fuit sponsa tua, inquiens, apud me
 eadem, quæ apud soceros tuos parentesque suos, verecundia seruata est tibi. I-
 tem; supra dotem quam à focero accepturus es, hæc tibi à me dotalia dona ac-
 cedent, aurumque tollere & sibi herem iussit. Et apud Euripidem in Iphigenia,
 Clytemnestra Achillem maritum filiae nominat, quæ tamen illi nunquam nu-
 psit. Et si nondum Achilles eam duxisti in matrimonium, tamen nominatus es charus ma-
 ritus puellæ. Et Medea Iasonem coniugem appellat, cum tamen ei nupta non es-
 set, sed saltem clam fidem dedisset, & cum eo abiisset. Et Pylades de Electra in
 Oreste apud Euripidem Ergo simul, inquit, mori me oportet tecum, & cum hac. Nam
 iussum meum, cui sponsi nuptias, iudico esse coniugem. Eodem spectant Tyresæ ver-
 ba de Hemione. Hemionis nuptiæ victimam prohibent: non enim est cælebs,
 quamuis non attigit lectum, sed habet desponsatam. Respice ad has voces ei-
 iam precor anno coniux Valer. Flaccus. Et viduam se appellat Clytemnestra,
 quod eius maritus Agamemnon 10. annos abfuisset, cum tamen adhuc esset su-
 perstes. Seneca in Agamemnone. Decem per annos vidua respiciam virum. Nu-
 trix. At te flectat coniugii sacrum nomen, Meminisse debes sobolis ex illo tue. Et Plau-
 tus in Stichio. Penelopen quæ marito diutius caruerat viduam appellat. Credo ego
 miseram Penelopen soror suo ex animo, quæ tam diu vidua viro suo caruit. In sacris literis
 Laban vocat Iacobum fratrem cum esset sororis filius Genes. 29. Laban dicitur
 filius.

filii Nachor, cum sit nepos Nachor: *ibidem*. Vnde colligitur, quantum istis appellationibustribuendum sit. Et in tota † Christianitate more iam recepto 3 Principes sese consanguineos mutuo nominant & salutant tam coram, quam literis, etsi inter eos nulla necessitudo sit, ne quis blandis illis appellationibus nimis inhæreat. Huc accedit † quod vox Hebræa *Issa* quæ apud Moſen *Deutero*. 4 22. & vox *יִוְנָה* quæ apud Matth. extat, non tam vxorem quam mulierem & fœminam sonat, vel viram potius. Quo vocabulo etiam veteres Latini vſi sunt pro fœmina vel muliere. *Festus*: Fœminas quas nūc dicimus, antiquis VIRAS appellatas; vnde adhuc permanent virgines & viragines: Idque ad imitationem Hebræorum quia b Is Iss A, hoc est, a vir viram faciunt. Immo vocem vir eandem cum Is existimo *aleph*. in U mutato: quod & in voce EST A & HESPER factum videmus. Vnde Vesta & Vesper, & S in R transformato: nam & linguis vulgaribus promiscue literis R. & S. vtuntur. Itaque & interpretes vocem Iss A quæ *Genes*. 2. cap. extat, inopia latini sermonis, viraginem reddiderunt: alii virissam: Rectius & latinius viram vertissent. *Vocabitur vir, quia à viro sancta est*. Suidas. *Issa* vox est de iis, quibus litera Z obuenit, & omnia male cadunt. Ex quibus colligitur non recte ex nomine *Issa* concludi sponsam reuera vxorem dici vel esse. Nam, vt diximus, *Issa* generale nomen est, & non tantum de vxore, sed & de desponsata accipitur & intelligitur, vt ex fœmina mulier *יִוְנָה*, quæ huic respondent. Caius: Si mulier sponſo, siue iam marito futura vxor dotem dicat. *Lucretius*.

Et mulier coniuncta viro concessit in vnum.

Ita & mulieris appellatione, venit virgo, quod ad sexum attinet: *l. 13. mulieris: de verbor. signific.* Augustinus duodecim annorum puellam mulierem appellat, more Hebræo: nam & aliis scripturarum locis hoc inuenitur. Item; non eas tantum, quæ virum passi fuerunt, sed etiam fœminas intactas & integras mulieres appellant. *Fulgentius in epistola ad Probam*. Virginis, inquit, si quis velit diligenter considerare vocabulum, etiam ad mulierem pertinere inueniet. Vxoris autem nomen tam late non patet apud Latinos. Nam vxor dicitur, quam quis in matrimonio habet & possidet: Vel, quæ viro tradita est, & alicuius matrimonium tenet. *Cicero Se modo Q. Metelli matrimonium tenuisse*. *Arnobius: Matrimonium cuius magna tenuerit mater. lib. 4.*

Item, Vxorum duæ sunt formæ, vna matrum familias, hæ sunt quæ in matrimonium conuenerunt, altera earum quæ vxores habentur. Et id nomen nuptiis demum consummatis sumit & adipiscitur mulier: *secundum illud Ausonii.*

Nomina quæ primo sumpsimus in thalamo.

Item; significatione nominis maritus vel vxor post matrimonium cœptum intelligitur. Item; mariti nomen, illi soli competit, qui nuptias contraxit, *l. non sine §. Germanus de bonis quæ liberis*. At quæ desponsata tantum est, vel sponsa, vxor non dicitur Latinis, sed sponsa tantum, mulier vel fœmina: Ita nec virgo dicitur vxor, antequam nupta sit, & a viro possessa. Vnde recte *Pontus vetus: Virgo sum nō*

Q 3 didici

didici verba nupta dicere. Et vt obiter hoc moneamus, Mutiuo Deo sacra faciebant nuptæ velatæ, & in togis prætextis. Et qui dum ad maritum deducerentur Fascennini : in prouerbum abierunt verba nupta & prætextata pro liberis turpibus & obscœnis. *Festus.* Et vicinus noster *Ianus Guilielmus libr. 1. cap. 23. verisimili.* E contrario virgo amplius non dicitur, quæ viro coniuncta est, etiam si adhuc à viro integra sit. Ex quibus † planum est, non recte sponsam vxorem dici, neque id vi vocabuli Hebræi *Issa* intelligi aut conuinci posse. Huc facit illud *Tertulliani.* Vbi duo in vnam carnem per matrimonii nexum efficiuntur caro ex carne & os & ossibus, vocatur secundum originem mulier eius ex cuius substantia incipit censerī facta vxor. Ita mulier non natura nomen est vxoris, sed vxor conditione nomen est mulieris. Denique & mulier non vxor dici potest, non mulier autem vxor dici non potest, nec esse. *de veland. virgi.* Postremo & hoc notandum est, & illis qui pertinacius hæc defendere cupiunt obijciendum. Mariam sponsam dici, antequam cōuenissent Ioseph & Maria, hoc est antequam accepta ducta esset, vt ex verbis *Matth. 1.* colligitur, *μνησευθείσης τῆς μετὰς αὐτῆς τῷ Ἰωσήφ πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτὸς.* Item ex angeli verbis: Ne metuas accipere Mariam *τὴν γυναικα. σὺ.* Item sponsam dici Mariam vel desponsam, postquam à Iosepho ducta & accepta esset, consummato matrimonio, nimirum eo tempore, quando vna cum Maria Bethlehem proficiscebatur Ioseph, vt ibi censeretur, cum ea sibi desponsa & prægnante, Græce *συνωμολογῶν τῇ μεμνησευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὐσῇ ἐγκύῳ.* Chaldaice [*im miriam mechirteh*] Nam vocabulum [*Cad batno vethamon ithceth mechiro*] *Matth. 1. & Luc. 6.* extat q̄ venditam designat seu alienatam. Quod ideo moneo ne quis tam anxie vocabulum [*ischo*] quod apud Matthæum & Moysen extat, vrgeat, ex eoq; existimet concludi posse, solis verbis aut promissionib. de coniugio matrimonium verum, proprie loquendo, constitui. Nam & hac ratione quis colligere & ratiocinari posset. Maria postquam à Iosepho accepta & ducta esset sponsa nominatur. Ergo sponsalia tantum inter eos fuerunt, nō matrimonium. Nam qui sponsam habet sponsus est. *Ioh. 3.* Quod tamen nemo sanus dixerit Postremo à Magistro sententiarum obijciuntur verba Ambrosii, quæ extant *27. distinct. q. 2.* Cum initiatur coniugium, coniugii nomen adsciscitur. Nam defloratio virginitatis non facit coniugium, sed pactio coniugalis. Deniq; cum mulier viro coniungitur, coniugium est, nō cum viri adiunctione cognoscitur. Ego verissima esse Ambrosii verba non nego, sed q̄ de promissione, quæ in sponsalibus fit accipiendā sint, id vero pernego. Nam illis verbis id tradidit Ambrosius, quod *Vlpianus* regula illa vulgata: Consensus non concubitus facit matrimonium: idque ostendunt verba, pactio coniugalis, quæ differt à sponsalibus, quam nuptiale fœdus *Nicolaus Pontifex* appellat. Item, cum viro coniungitur: Verba eodem pertinent. *Arnobius lib. 4.* Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas? & quid de ipsis coniunctionib. loquimur? quando & quosdam nuptias celebrasse & festas habuisse frequentias dicitis. Nā verbum iungere ad traditionem pertinet: idque ex illo *Claudiani* colligitur:

Quid

*Quid iungere differt,
Quam pepigit, castasq; preces implere recusat.*
Item Lucanus.

Iunguntur tacite contentiq; auspice Bruto:

Loquitur de nuptiis Catonis & Martiæ renouatis. Capitol. Nuptias filiæ suæ Faustinae cum M. Antonio, eam coniungeret, usque ad donatium militum celeberrimus fecit. Item;

Connubio iungam stabili propriamq; dicabo.

Hinc & Statius *tedas iungere* dixit. Lucret.

Et mulier coniuncta viro concest in vnum.

Nam iungere idem valet quod copulare. Cicero: *Quidam cui in somnis complexu Venereo iungeretur.* Idem, *An hac inter se iungi copulariq; possunt.* Facit illud Ambrosii ad virginem lapsam c. 5. *Si inter decem testes confectis sponsalibus, nuptiis consummatis, quævis femina viro iuncta mortali, sine magno periculo adulterium &c.* Verbum *initiatum*, ego de initio coniugii accipiendum existimo, idque veteres ex eo tempore, quo coniuges conuenirent, & cohabitarent definierunt, vt supra late explicauimus.

Sed vt demus de sponsalibus accipi posse, nec id iis, quæ supra disputauimus repugnat. Nā Ambrosius cum dixisset: *cum initiatum coniugium*, non addidit tunc *res vel effectus*: sed tunc nomen coniugii adsciscitur, ostendens, tales coniugii nomen habere non rem vel effectum. Verba sunt, c. *institutum* 27. q. 2. §. *poteſt & aliter distinguere*. Itaq; solo nomine seu appellatione coniuges erunt non re vel effectum. Et ita statuendum ꝑ censeo, quoties Theologi vtuntur his & similibus verbis: *Daß eine Verlobnuß sol eine Ehe seyn/ vnd die Vertraute sol ein Ehefram heissen* / quod scilicet coniuges dicantur, sed reuera non sint, & coniugium sit promissum vel futurum. Interim tamen ex his verbis distinctionem inuenerunt, vt dicant aliud esse coniugium initiatum, aliud consummatum seu ratum, cuius auctor vetus interpret Guilielmus existimatur, & consilium Toletanum; vt ex cap. *statutum*, colligitur, 27. q. 2. Inter sponsum & sponsam coniugium est, sed initiatum: inter copulatos est coniugium ratum. Rectius, verius ꝑ & elegantius veteres, qui sponsalia appellant nuptias speratas vel matrimonium speratum. l. vlt. c. de *sponsalib.* Item, spem matrimonii: *Harmenop. lib. 4. T. 2.* Et si legibus prohibita non sunt sperata nuptia. Item matrimonium futurum, l. i. §. i. *inter diuortium de verb. significationibus*, vbi Paulus scribit futurum matrimonium repudiari ad sponsam diuertisse dici posse negat, l. *Titia de verbor. obligationibus*. In honestum est vinculo pœnæ obstringi matrimonia siue futura siue iam contracta. Idque veteres secuti sunt: Valerius Flaccus de Medea dubitante an Iason sibi fidem datam seruare vellet. lib. 8.

*Quamquam Oenotriis cum regibus irer,
Sola tamen nec coniugii secuta futuri.* Ouidius, in epist. Acontii ad Cydippen.
Improbe tolle manus, quam tangis nostra futura est.

Item:

Item:

Tu mihi promissi parte futura thori.

Et Alexii Comneni *Nouella nomecano tit. 13 cap. 2.* Futuræ nuptiæ sponsalia sunt.
 8 Et futura vxor in Epitaphio † quodam, quod in Betica extat nominatur. Verba sunt: Cl. Cornelio Sumano Cl. Aurel. Sumani F. Sum ego Iustina vxor futura, fiunt & hæc libenter, & quoties potō, toties propino, & quot pocula sumit sumo. Quondam viximus concordēs o coniunx. Caius lib. 2. *Insti. de obligat. T. si mulier sponso siue iam marito futura vxor dotem dicat. Et lib. 2.* Vxores futuræ dicuntur sponsæ l. 2. *de sponsalibus.* vt & veteres Theologi; quod paulo ante notatum est. Item; destinatæ. Arnobi. Mox alienas virgines iam desponsatas, iam destinatas, nonnullas de matrimonio mulierculas sine mora rapuit. lib. 8. Item; discessio sponsæ à sponso dicitur separatio coniugalis, hoc est, violatio coniugii, non iam existentis sed futuri, vt ex ipsa desponsatione sperabatur 27. q. 2. c. sic quippe. Nec
 9 ergo illa auctoritate potest sponsa coniux probari. Sed & sponsalia coniugium pactū appellarunt ii, qui latine & nō barbare scripserūt. Tacitus de Claudio Cæsare ita loquitur. C. Pompeio & Q. Veranio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, iam fama, iam illicito amore firmabatur. Nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia: lib. 12. Item: vbi sui matrimonii certa fuit. Ita Acontius Cydippæ.

Coniugium pactamq; fidem non crimina posco.

Ita sponsalia inter Mariam & Iosephum appellat vetus Poeta Iuuenus coniugium pactum, Angeli verba referens:

Accipe coniugium nullo cum crimine pactum.

Pacta puella sponsa intelligitur: Symmach. lib. 7. epist. 20. lib. 9. epist. 40. lib. 10. epist. 47. Arnobius lib. 4. Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas & de ea re plura supra c. 3. adduximus. Sed † & matrimonium
 10 promissum vel desponsum appellarunt veteres. Ouid.

Promissus socios vbi nunc Hymeneus in annos.

Tacitus lib. 4.

Promissum matrimonium flagitante Liua.

Item:

Qui desponsa tua firmas connubia flamma.

Valerius Flaccus:

Promissamq; fidem thalami fœdusq; iugale.

Ouid. in Heroid.

Si tibi coniugium volui promittere nostrum

Exige polliciti debita iura thori.

Item:

Iste sinus meus est, mea turpiter oscula sumis,

A mihi promisso corpore tolle manus.

Vltimo

Vltimo non obstat hijs dictum Hieronymi, quod etiam à M. sententiarum adfertur, & extat *c. quapropter 27. q. 2.* Matrimonium † sponsali coniunctione ini- 11
tiari & coniunctione corporum perfici; &c. Nam id voluit Hieronymus, quod
toties, vsque ad nauseam inculcauimus: matrimonium esse ex eo tempore, quo
sponsalis fit coniunctio, hoc est, quando sponsus & sponsa coniunguntur, quod
in nuptiis fit vbi sponsa copula sponso traditur, & coniungitur. Nam hoc est
coniugere, vt supra explicauimus. Melanthon † & alii hunc secuti sponsalia ini- 12
tium coniugii appellant. Superest † *cap. coniux. 27. q. 2.* vbi Augustini verba refe- 13
runtur de coniugio Iosephi & Mariæ. Coniux vocatur à prima desponsationis
fide, quam concubitu non agnouerat Ioseph, nec fuerat agnitus, &c. Sed de
his iam dudum responsum est, coniuges appellari sponsas consuetudine scri-
pturæ, sed reuera non esse. Idque auctoritate veterum Theologorum planum
fecimus, itaque hic longiores non erimus, ne actum agere videamur. Quibus
hoc addimus quod idem Augustinus tradidit, & de coniugio scriptum reliquit:
Consensus habitandi & indiuiduam vitæ consuetudinem retinendi eos con-
iuges fecit. *c. beata Maria 27. q. 2.* Ex quibus omnib. † efficitur sponsalia quacunq; 14
oratione concepta matrimonium proprie non constituere, & sponsas vxores
quidem nominari, sed reipsa non esse vxores, etsi in quibusdam pro vxoribus
censeantur, de quibus dicetur paulo post.

§. 10. S V M M A R I A.

- 1 Varii fines & effectus coniugii.
- 2 Sponsus & sponsa extraordinarie puniuntur qui statim post peracta sponsalia in am-
plexus venereos ruunt.
- 3 Sponso non debet *חזעו*, hoc est, concubitus sponsa.
- 4 Sponsus impune non rapit sponsam.
- 5 Vt adulterum puniunt Hebraei qui sponsam attigerit antequam sub Chuppa tradita
sit.
- 6 Sponsam cum sponso consuescere ante nuptias publicas Ethnicis turpe fuit.

QVæ sententia eo ipso confirmatur, quod cum † variis & diuersis fines coniu- 1
gii sint & effectus, nimirum, vt propagetur Ecclesia, vt liberi procreentur
& suscipiantur, vt quilibet sociam & participem habeat vitæ, studiorum & la-
borum, neque illi solitudo molesta sit, vt maritus imperium in vxorem habeat,
eaque in eius sit potestate, vt maritus fructus dotales lucretur, vt vxor forum
domicilium mariti sequatur, eiusque radiis & dignitate fulgeat, & si qui sint al-
lii: nullus tamen istorum matrimonio initato seu pacto competat & tribui pos-
sit. Nam quod ad propagationem & procreationem liberorum attinet, tantum
abest, vt ei operam dare possint sponsus & sponsa, vt sponsus sponsam attingere
non audeat neque debeat, ante matrimonii consummationem: imo puniuntur
extraordinarie † sponsus & sponsa, qui statim post peracta sponsalia pecudum 2

R fera-

ferarumque ritu effrenæ libidinis impetu in amplexus venereos ruunt, vel pœ-
 na pecuniaria, vel carceris, vel ut sponsæ prohibeantur habitu virginali incede-
 re, idque quod sponsus corporis sponsæ potestatem non habeat. Neque t̄ viro
 sponso *χάειν*, hoc est, concubitum debet, quemadmodum vxor, quæ marito
ἐπιλομένην εὐνοίαν præstare debet, ut Apostoli verbis utar 1. Corinth. 7. Apud Xenoph.
in Oeconomico Ischomachus vxorem ita alloquitur. Ergone, inquam, ego mea v-
 xor sic conuenimus ut inter nos etiam esset corporum communicatio? Sic ho-
 mines aiunt, inquit, quam Græci *χάειν* vocant. Plutarchus in libello de amore *χάειν*
τὸ ὁ πρῶτόγενες ἢ τὴ θύλακῃ ἱππεῖς τῶ ἀρρῶνι κέκλεται. ὡς δὲ τῶν παλαιῶν, hoc est, ob-
 sequium, quo mulier viro sui copiam facit à veteribus *χάειν* dicitur. Et in libello
 de legibus conubialibus, hic, inquit, meo iudicio mos matrisfamilias esse de-
 bet, ut neque defugiat, neque auerſetur exordiente viro, neq; occipiat ipsa: hoc
 enim meretricium & impudens factum, illud esse superbum, atque ab amore a-
 lienum coniugali, & amorem vertit in odium. Aristoteles *Oeconom. lib. 1. cap. 4.* Ad
 vsum congressumq; quod attinet, ne ille desideretur præstandum est, non pro-
 pter absentiam quieti locus non sit, sed assuescendo conciliabitur, quod satis sit
 absentibus & præsentibus. Carullus.

Nupta tu quoq; quæ tuus vir petet caue ne neges;

Ne petitum aliunde eat.

Nec minus eleganter Erasmus. Non prouocare matronæ est: comiter nega-
 re pudoris: Obstinate recusare præsidia est, & contra Apostoli præscriptum *μὴ*
ἀποστρεῖται ἀλλήλους. Nec sponso t̄ ipsi impune rapere sponsam licet: nam & nu-
 ptia inter eos prohibentur d. l. vn. Nouell. 45. Et Nuo. 150. Et notat Bald. d. l. vn. ma-
 ritum in vorem manus iniectionem habere. At sponso sponsam attingere ius
 non est: imo sponsus morte punitus qui sponsam inuitam & reluctantem rapit
 ad concubitum. Baldus dict. l. 1. Quo spectat lex Geneuensium. Que devant les
 fian cailles & iusques à ce que le mariage ait este benit en l' Eglise à la facon des
 chrestiens les parties n' habitent point ensemble comme mari & femme surpei-
 ne de trois iours de prison au pain & à l' eau. Et qu' estans appeller en consistoi-
 re ils y soyent remonstrez de leur faute. Latine sic reddi potest. Quod ante spō-
 salia & quoad matrimonium in Ecclesia secundum ritum Christianorum sit
 consecratum, partes vna non habitent veluti maritus & vxor, sub pœna carce-
 ris triduum aqua & pane tolerandi, & ut vocati ad consistorium de delicto com-
 misso moneantur & culpentur. Imo ut adulterum puniendam Hebræi censent
 qui t̄ sponsam ante quam sub chuppa tradita sit attigerit. Sed & Ethnicis turpe
 fuit & t̄ indecorum, sponsam ante nuptias publicas cum sponso consuescere &
 dormire. Idque Nausicaa apud Homerum non obscure innuit *Odyss. 6.*

Καὶ δ' ἄλλη νεμεσῶ ἥ τις τοῖ ὠτα γέροι

ἢ τὰ ἐκπι φίλων πατέρων καὶ μητέρων

ἀνδράσι μόνονται πρὶν ἢ ἀμφαδὸν γάμον εἰλεῖν.

Id est, Ego quidem sponsa aliis succenserem quæ tale quid in se admitterent, quæ parenti-

bus

his inuitis viro misceatur priusquam palam nuptia facta essent. Et apud Heliodorum Cariclea Theagenem monet, vt à virgine sua abstineat, quoad ei nupta sit & palam in nuptiis tradita *φείδου ὃ καὶ τοῦτε ὃ γάθε καὶ φύλατε νομίνω γάμω πλὴσι πὰρθέρον μηδὲ γὰρ ἐπινους συγγένε.* lib. 6. Aristodemus certe filiam interemit, quod sponsus diceret eam ex se grauidam esse, autequam domum ducta esset. *Pausanias lib. 4.* Quod tamen in quibusdam prouinciis Christianitatis male obseruatur, vbi ordine præpostero sponsa prius cognoscitur quam domum deducitur. Imo sæpius cognita est, quam desponsata, vt Erasmi verbis vtar. Qua de re plura Tiraquelus in tractat. de *ll. connubialib. num. 23. in verbis, En puo voir de son marrii.* Ex quo insignis differentia inter sponsalia & nuptias inter sponsum & maritum, inter sponsam & vxorem elicitur, quam nos secundam constituimus.

§. II. S V M M A R I A.

- 1 Vxor ad indiuiduam vitæ consuetudinem obligatur.
- 2 Sponsa ne cum sponso in vno domo habitet pro lege seruatur apud Hebræos.
- 3 Moris fuit apud veteres vt sponsa in sponserum domibus haberentur.
- 4 Sponsis non licet vna viuere etiam apud barbaras gentes.

Tertia differentia † est quod vxor ad indiuiduam vitæ consuetudinem obligetur, iuxta illud *Genes. 1.* Faciamus ei adiutorium [*cenegdor*] quod sit coram eo. Nam mulier à Deo ita creata est, vt sit coram marito suo vbique & semper, & cum eo habitet, tanquam vna caro, hoc est, indiuidua vitæ comes sit. Delatere sumpta est, non oportet à latere mariti discedere. Quod & veteribus Ethnicis ignotum non fuis. Nam & in matrimoniis contrahendis hæc erat formula vsitata: Vbi tu Caius, ego Caia. *Plutarchus in quæstionibus Græcis.* Nymphæus negauit moris esse sine vxoribus cœnam inire: *Plutarchus de virtut. mulier.* Sponsa vero consuetudine viri & consortio non vti sed abstinere debet: idque discrete Imperator Comnenus cauit reuocata vetere lege, quæ de sponsalibus promulgata erat ne ad seiunctam sponsam ingredi liceret. Et sui temporis consuetudinem reprehendit, qua promiscuum vulgus post septennium nuptias celebrarat, ac pro arbitrio quisque ad desponsatas ingrediebatur, continua consuetudine atque libertate amoris flammam accendens; & paulo post. Quin & contrahentes personæ ab intempestiuis & indecoris congressibus coercitæ castam vitam ducent, opportuno tempore, quando sponsalia nuptiasque ipsis perfici conueniet, cum sacra benedictione inuicem congressuræ. Itaque aquod Liuium Icilius de sponsa sua quam in seruitutem vendicare Claudius volebat, non manebit, inquit, extra domum patris sponsa Icili. Et apud Hebræos † pro lege seruatur, ne sponsus vna cum sponsa in vna domo habitet, antequam sub chuppa conuenerint. Imo grauiter mulctandum censent sponsum qui cum sponsa cubuerit, antequam ei publice tradita sit. Neq; ante-

R 2 quam

quam sub chuppa conuenerint, eam attingere fas est: vt ex Pandectis eorum colligitur. Atque id institutum multo sanctius est, quam quod in iure canonico traditur; moris fuisse apud † veteres vt sponsæ in sponforum domibus haberentur. *c. priusquam 27. q. 2.* quod mihi verisimile non sit: Nam & periculi & suspitionis plena res est, eos qui amore ardent perpetuo vna viuere. Hoc enim est igni stipulas & arida ligna subiicere. Elegantissime Nazianzenus in *gnomis distichis*:

πῦρ ἐγγὺς χαλάμης ἐκ ἀσφαλῆς, ἐδὲ γυναικᾶ

παρθένον ὡμοναχὲ κατὰ δὲ ὁμωφύρων.

Id est, Ignis prope paleam res non est tuta, neque mulierem virginem (o monache) habere contubernalem vel sub eodem tecto commorantem. Itaque recte Plautus in *Curculio*.

Fumo flamma proxima est.

Fumo comburi nihil potest, flamma potest.

Qui è nuce nucleum esse vult frangit nucem.

Qui vult cubare pingit saltem suauium.

Augustinus. Malum videre scēminam, peius alloqui, pessimum attingere. Quo spectant eiusdem Nazianzeni versus:

ἄρσενά κ' ἡλείαν ἐχῶ εἰσενέλῳς ἀμείνων

ἡ δὲ φύσις κρυπτήν τλῶ νόσον ἐκδόν' ἔχει.

ἢν ἀπέχει μακρὸν ἀπὸνθῆς μένει ἢν δ' ἀναμίσγη

ἀψὺς πῦρ κ' ἢν πνεύματα ἐξ ὀλίγων.

Id est, Virum & mulierem seiu. nxit spes melior. Interim tamen natura occultum intus morbum alit: Si longe absis, scintilla manet ociosa sin te admiscueris incendium flatu minimo excitabis maximum. Recte ille: Maximum ad persuadendum momentum habet continuus vsus. Conciliatrices enim amoris oculi sunt. Atque ad comparandam gratiam consuetudo maximum in modum conducit, cuius tanta vis est, vt feras nedum mulieres mansuefaciat. Et vulgo dicitur, *Vitare peccata est vitare peccandi occasiones.* Imo ne † apud barbaras quidem gentes, vt Rutenos, sponsis licet vna viuere, & habitare, nisi solennitate publica præeunte copulentur, vt tradunt ii, qui de rebus Moscouicicis scripserunt.

§. 12. S V M M A R I A.

1 *Vxor est in dominio & potestate mariti.*

2 *Vxoris nihil est, viri omnia.*

3 *Bona sponsa non sunt sponsi bona. Sponsus non possidet quæ sunt sponsa.*

4 *Vxor nihil potest vouere absq. mariti consensu.*

7 **Q**uarta differentia est, quod † vxor sit in dominio & potestate mariti. *c. hæc imago 23.* Maritus est caput & dominus vxoris: nam lex naturæ hæc est, vt in sua domo quilibet sit dominus, vt inquit Homerus, quo familiæ imperare possit. Debet autem, vt inquit Plutarch. in vxorem vir dominari, non vt in mancipiū dominus,

dominus, sed vt animus in corpus consentiens ei, & conspirans beneuolentia. Et hæc legi diuinæ sunt consentanea. *Genes. 5.* Sub viri potestate eris & ipse dominabitur tibi. Quo spectat repromissio inter Clitiphontem & Meliten facta apud *Achill. Statium.* Perquam sancte iurauimus, ego quidē me illam amaturum, illa vero me sibi coniugem ascituram rerumque omnium suarum dominum habituram. Item; Melite quæ naufragio virum amisit, Clitiphontem sibi dominum, non enim maritum dicam, sibi exoptat, eiq; se & fortunas suas omnes dedit. *Et lib. 7.* Cum hæc me rerum suarum omnium dominum constituere vellet. Hinc fit † vt nihil sit vxoris, viri omnia, & quemadmodum vinum dilutum, et-
iam si plus aquæ sit infusum quam vini, vinum tamen dicitur. Ita fœmina, etsi in
dotem plus attulerit quam maritus habeat, huius tamen omnia redduntur. *Plu-
tarchus.* Nam qui fœminam ipsam possidet, is cuncta possidet quæ sunt fœmi-
næ. At in sponsa secus habet: eius enim bona sponsi non sunt bona, nec illa vt
vxor possidetur, vt paulo post explicabitur. Itaque nec sponsus possidet quæ
sunt sponsæ. Et huc facit illud Petri: Sara Abrahamæ obediebat dominum eum vo-
cans: & versus Euripidis

γυνή γδ ἐξελθοῦσα πατρῶων δομεῖν
ὅ τ' ὦν πατρῶντων ἐστὶ ἀλλὰ τὸ λέγει.

hoc est, *Mulier vbi domo patris exierit non est in potestate parentum sed coniugis.* Vnde colligitur vbi domo patris exierit mulier, & in domū mariti deducta fuerit, tunc primum in potestatem mariti eam venire: idque apud omnes gentes obseruatum esse historici testes sunt. Mulier Lacæna, cum eam quidam de stupro per internuncium appellasset, vt sibi assentiretur, hoc responsum reddidit. Cum virgo essem patris imperio obsequebar, sed postquam nupsi, marito: si ergo æqua à me postulat huic primum aperiat. *Plutarchus in Lacenicis institut.* Et Thimoleontis vxor Tyranno respondit. Tu si mentem haberes de maritis non ageres cum vxoribus, sed ad illos, qui in nos ius habent mississes. *Plutarchus de virt. mulierum.* Cum ex oraculo Delphico ex Ægyptidarum gente virgo esset immolanda vel sacranda, Aristodemus, qui ex ea gente esset, vltro filiam obtulit. Mefsenius ciuis, qui Aristodemi filiam amabat, ac propediem vxorem ducturus erat, ex sponso agebat, puellam vindicans acriter negare in patris eam amplius esse potestate, quæ sibi desponsa esset: suum esse, qui sponsus sit, in illam ius omne. Qua ratione cum parum proficeret, vitiatam à se puellam & grauidam esse affirmat impudenti mendacio. Qua re commotus Aristodemus, & furore actus filiam statim occidit, & eius vtero exciso, ostendit omnibus eam non fuisse prægnantem: & parum abfuit, quin puellæ proculus à multitudine interemptus esset. Aristodemus autem postea ad filix tumulum sibi mortem consciuit. *Ibid. Pausanias lib. 4.*

Culpa autem fuit proculus vel sponsus, qui ante nuptias sibi in sponsam ius & potestatem competere existimauit, quam semper pater, vt supra ostendimus, vsque ad nuptias contractas habuit in liberos, qui & ius vitæ & necis ha-
buit.

buit. Ita male apud Ouidium Acontius se sponsæ Cydippes dominum iactat his verbis.

*Elige de vatuis, quem non sibi possidet alter,
Si nescis dominum res habet ista suum,*

Nam sponsus in sponsum neque dominium neque potestatem habet. Et Acontio non fuit desponsa Cydippe, sed ipse sibi finxit sponsalia. Et hæc potestas facit,† ne vxor quicquam possit vouere absque mariti consensu. Num. cap. 30. Quod elegantissime explicatur in Pandectis Hebræorum his verbis. [*haben ben sefesch Eschre schonoh veiom achod vehabath bath schthem Eschreh schonoh veiom Achod im ginodru nidram kaym veafal pi schelo hebiuu schethe saehruth cischlo boiu birschuth boab sou birschuth habaal: chi os abtho hoio mesar col nedorim vechol schebueuth veim thomar ad mothay hab mesar ad schethibagor veos hie coalmeno vgruscho vead mo shay habaal mesar nidrou ischthou Leolom mischethiconeff lechupo ad segirschennob Abel naeroh hamorroffoh Aen mesar nedorehoh Ala hoab eim haball ceechod veim meth hooruff chofro lirschuth abiho veim meth hoab aen habal mesar ad schthicoeff lechupo vlr schutho vegam amrim rabuthenu chi abi aruffoh ou bath mesar chol nedoreho Abal haball Aeno iuchal lehofer*] Id est, filius natus annos tredecim & diem vnum, & filia annos duodecim nata & vnum diem, si nouerint quicquam, votum eorum valet, etiam si pubertatis nulla sint indicia, nisi sint in potestate patris, aut in potestate mariti. Nam tum pater eorum votum & iuramentum dissoluere potest. Sed quæritur quamdiu pater dissoluit votum? quoad illa adoleuerit, hoc est, annos viginti nata sit. Nam ea ætate filia pro vidua, vel repudiata habetur. Sed quamdiu maritus vxoris votū dissoluit? Perpetuo: ex quo illa marito sub chuppa tradita est, quoad repudietur. Sed puellæ desponsatæ votum dissoluere nemo potest, nisi pater & sponsus simul. Et si sponsus mortuus fuerit, illa in potestatem patris reuertitur. Patre vero mortuo, vir votum eius dissoluere non potest, quoad illa ei sub chuppa tradita fuerit, & in eius potestatem peruenerit. Et scribunt Dd. patrem sponsæ aut filiæ dissoluere omnia vota ab illa facta: virum autem ea dissoluere non posse. Quorum omnium summam complexus est *Riccus in lib. de cælesti agricultura*. Votum puellæ patris voluntati, nuptiæ autem mariti arbitrio vt reprobet & confirmet committitur. Ita quarundam gentium legibus maritus est vxoris suæ tutor legitimus, vt Saxonum, Danorum: Sponsæ autem tutor non est sponsus. Quo spectant verba iuris Saxonici supra relata.

§. 13. S V M M A R I A.

- 1 Vxor possidetur à marito sponsa non.
- 2 Copula causat possessionem matrimonialem.
- 3 Explicantur verba quadam cap. 24. Deuteron.
- 4 Vxor vsuraria quæ.

Quinta

Quinta differentia. Vxor † possidetur à marito : sponsa non possidetur. Pos-
 deri autem ex eo colligitur, quod vxoris vsus vel *χάρις* maritus habeat. I-
 taque recte Bartol. Copula causat † possessionem matrimonialem in l. si duo vti
 possidetis & notatur in cap. ex parte de restitut. spoliat. consilia matrimoniali germano 16.
 Et ita † accipio verba Deuteron. 24. Si vir acceperit uxorem & possederit vel ma-
 ritauerit, hoc est, fœminam fecerit Hebraice [*vbato*] Et cum ex lege 12. ta-
 bularum res mobiles anno vbique vno vsucaperentur ne ad earum exemplum
 mulier quoque per integrum annum & continuum à marito possessa vsucape-
 retur, permisit lex duodecim tabularum, vt liceret mulieri tribus noctib. ab-
 esse à viro, quib. vsucapionem mariti interrompebat, idq; lex vsurpatum ire di-
 cebat. Gell. lib. 3. c. 2. Idq; supra veterum scriptorum auctoritate confirmauimus,
 qui uxorem possideri scribunt, quæ hic non repetimus, ne actum agere videa-
 mur. Qua de causa † vxor vsuraria recte dici potest, quasi dicat vsuraria vt cuius
 vsus maritus habet, hoc est, quam possidet. Nam vsus possessionis effectus est.
 Quamuis Plautus eam vsurariam nominat, qua quis pro vxore vitur in *Amphi-*
troune :

Volò deludi illum: dùm cam hac vsuraria

Vxore nunc mihi morigera. Verba sunt Iouis de Alcumena Amphitruo-
 nis vxore propria quam ipse habebat vsurariam. Quo spectant & illa: Alcumenâ
 uxorem cepit vsurariam in argumento. Sponsa autem non possidetur, vt quam
 tangere marito non licet antequam marito tradita, vel domum deducta vel in
 Ecclesia virgo data sit. Quod cum possessione pugnat, hoc est, iure vtêdi re cor-
 porali pro domino. Itaq; nec virgo appellatur, quæ viro coniuncta est. Epiphani-
 as contra Hæreses lib. 1. T. 2. Theodoretus in Hieremiam c. 18. Quo spectant verba Luci-
 li apud Nonium. Virgo sum non didici verba nupta dicere.

§. 14. S V M M A R I A.

- 1 Sponsa ante nuptias contractas non habet administrationem rei familiaris.
- 2 Clauium traditio argumentum est domini & possessionis acquisitæ.
- 3 Vxor domina dicitur & rerum omnium socia.
- 4 In ducatu Slesuicensi & Dania regno vxor rerum omnium socia.

Sexta differentia, quod sponsa † ante nuptias contractas rei familiaris admi-
 nistrationem non habeat. Nam apud veteres nuptæ domum ingredienti
 clauis dabantur in argumentum domini, & vt significaretur omnium rerum
 domesticarum quæ clauibus concludi solent, curam totam, denique domus ac
 rei familiaris administrationem ac dispensationem ei permitti: vnde sub clau-
 i esse, hoc est, occludi dixit Varro lib. 1. de re Rustica.

Nam clauium † traditio argumentum est domini & possessionis acquisitæ,
 Equaratione §. vltim. de acqui. rer. dominio. Quo spectat illud Liuii lib. 7. belli Punici.
 Terentius vt Aretiū cū legione venit, clauis portarū cū magistratus poposcisset.
 negan-

negantibus iis comparere, fraude amotas magis ratus, quam negligentia intercidisse, ipse alias clauēs omnibus portis imposuit, cauitque cum cura, vt omnia in sua potestate essent. Et clauibus iure ciuili acquiritur possessio. *l. clauibus de contrahend. empt.* Et *I. C. l. 77. cum pater. §. pater pluribus de legato secundo*, distinguit simplicem clauis traditionem ab ea quæ custodiæ tantum causa fit. Clauēs & annulum, inquit, custodiæ causa maiori natu filiæ tradidit, eo ipso innuens, simplicem clauis traditionem maius aliquid tribuere. Quo facit illud *Tertulliani*, Scio quibus excusationibus coloremus carnis insatiabilem cupiditatem, ex quibus necessitates adminiculorum descendunt administrandam familiam, regendos loculos, clauēs custodiendas, lanificium dispensandum, victum procurandum, in *exhorta. ad castita.* Ita & è contrario cum vxor repudiebatur, clauēs illi adimebantur. *Cicero Philip. 3.* Mimum exegit, clauēs ademit, res suas sibi habere iussit. Vel ab ea deponebantur. *Ambros. epist. 65.* Mulier offensa clauēs remisit, domum reuertit. De dominio autem & administratione vxoris tradit *Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 15.* Primus dies, inquit, nuptiarum reuerentiæ datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci. *Xenophon. in Oeconomico.* Existimo autem vxorem, quæ in domo bona sit socia, tantundem habere momenti ad vtriusq; vtilitatem quantum vir habeat. Nam plerunque viri opera facultates in domum veniunt, & maxima pars earum vxore promente consumitur. Qua de causa & vxor † domina dicitur, & reuera domina est. Nam iure veteri marito rerum omnium & sacrorum socia erat. *l. 1. ff. Rerum amota. Dionysius Halicarnassensis lib. 2.* Vxor domus domina erat non secus atque maritus, & marito mortuo hæres erat omniū rerum quemadmodum filia patris. Quæ successio à Romuli institutis orta vsque ad Theodoricī Gotorum Regis tempora perdurauit, vt ex initio epistolæ *24. lib. 4. Cassiodori* apparet. Et adhuc hodie in Ducatu Slesvicensi & Daniæ regno obtinet, vt ex *Nomocanone † Danico lib. 1. c. 6.* colligitur. Qua de causa veteres vxores dominas appellarunt *l. 41. vxori de legat. 3.* Peto abs te domina vxor ne ex fundo Titiano partem tibi vendices. Et *l. vlt. de aur. & argent. legat.* Sempronix dominæ meæ hoc amplius argentum balneare *l. Titia. §. qui Marco de aur. lega.* Domina sanctissima scio te de amicis curaturum. *Ouid.*

Nec domina vlla meo ponet vestigia lecto.

Item:

Nunciet hic aliquis dominam venisse, resurgam.

Catullus:

Ac domum dominam voca coniugis cupidam noui: Et mulier quæ quando per coemptionem fiebat matrimonium, cum in domum ingrederetur, dicere solebat: vbi tu Caius, ego Caia. *Plutarchus in questionibus Romanis q. 29.* Illisque verbis paciscebatur æquale sibi cum viro domi imperium *Cicero pro Muræna.* Qua de re amicus noster *Guilielmus Fornerus, lib. selectionum 1. cap. 11.* plura. De custodia autem & administratione rei familiaris apud authores multa extant testimonia.

monia. Arist. scribit: Viros in re domestica quæsitores esse debere, fœminas custodes quæsitum, quas in hoc videtur natura finxisse meticulosas, ne parta profunderent. Procopius Gazeus Mulier, inquit, appellatur adiutorium, eius enim officii est, vt rem domesticam bene curet, sicut virum decet quæ sunt extra domum bene administrare. Clemens Alexand. lib. 3. *Paedagogii*. Atque honestum est, inquit, vt viri vxoribus suis fidem habentes, eis domus custodiam permittant, vtque eis ad id adiutrices datæ sunt. Et lib. 3. *Paedagogii* c. 4. Et qui mulierum quidem lecticas in altum tollant, Galli sunt multi, lanificium autem, telæque texendæ artificium, muliebrequæ opus ac domus administratio & custodia nusquam est. Et hæc quidem vxoris cura & officia sunt. Sponsa vero vt quæ nondum domum mariti ingressa est, neque rei familiaris administrationem, neque dominium, aut ius vllum habet. Nam dominium illud postridie nuptias primū acquirebat vxor, vt ex Varrone lib. 2. *de vita populi Rom.* colligitur, cuius hæc sunt verba: Postridie noua nupta libertatem auspicans vxoriam in domo mariti rem diuinam faciebat.

§. 15. S V M M A R I A.

1 Sponsa non mutat domicilium.

2 Vxor domicilium mutat.

VII. Sponsa ante nuptias † contractas non mutat domicilium. l. ea qua ad municipale. Ratio, quod, vt ait Euripides, nondum domo paterna exierit, & in viri domum deducta sit. At cōtra † vxor nuptiis domicilium mutat, & in mariti domicilium trāsit. l. exigere ff. de iudici. l. cum quadam puella de iurisdic. om. iud. l. vlt. §. iidem rescripserunt. Ad municipale l. vlt. Cod. de incolis. Quod & Seruius notat, lib. 4. *Aeneid.* ad illum versum.

Et patrio Andromachen iterum cēsisse marito.

Qua de re latissime Tiraquellus in tract. *de legibus coniugalibus*.

§. 16. S V M M A R I V M.

Differentia inter sponsam & vxorem ex Iurisprudencia Hebræorum.

VIII. Ex iurisprudencia Hebræorum, maritus vxori 10. præstare debet, nimirum alimenta, vestitum, & concubitum. Idque de Mosis præscripto. *Exod. 21.* Item ex sententia scribarum seu interpretum, vt ægram curet, captiuam liberet, mortuam sepeliat, & de suis facultatibus eam sustentet, & mortuo marito eam in sua domo habitare & manere patiat, & vt filiæ donec nupserint de bonis paternis nutriantur, filii vero sint hæredes. At sponsus horum nihil sponsæ antequam tradita & accepta sit debet.

S

§. 17. S V M -

§. 17. S V M M A R I A.

1 *Sponsa sponsum peregrinantem sequi non cogitur.*

2 *Vxor tenetur sequi virum peregrinantem.*

1 I. X. Sponsa sponsum peregrinantem † sequi non cogitur: vxor vero tenetur, iis tamen adhibitis cautionibus, quas trademus in tractatu de nuptiis. *Hosiens. Pat. norm. c. de illis extra de sponsalibus l. 2. C. de repudiis Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 3. nisi aliter inter eos cōuenerit: vt de Gothis refert Procopius. Nam cum Gothi & Wisigothi inter sese affinitates contraxissent, data viris singulis est optio, qui in vtraque gente nuptias inierant, vtrum mallerent vxorem sequi, an illam ad se domum traducere. Quo factum est vt plerique inuenirentur, qui vxores pro arbitrio traducerent, & contra multi ab vxoribus traducerentur. Procopius libr. 1. fol. 32.*

§. 18. S V M M A R I V M.

Sponsalia sunt fundamenta matrimonii.

X. Sponsalibus iaciuntur fundamenta matrimonii; sunt enim principium, vnde de nuptiæ proficiscuntur. Ergo non sunt matrimoniū ipsum. *ci. quapropter 27. q. 2.*

§. 19. S V M M A R I V M.

Pater sponsalia filia nomine contracta dissoluere potest.

XI. Pater sponsalia filia nomine contracta dissoluere potest, nuptias non potest. *gl. in l. in potest. de sponsalib. si inuita C. de nuptiis l. dissentientis C. de repudiis. Vnde de constat arctius esse vinculum nuptiarum quam sponsaliorum.*

§. 20. S V M M A R I A.

1 *Vxor maritum lugere debet.*

2 *Sponsi nullus luctus est.*

3 *Mas non luget fœminam de Iure Ciuili.*

4 *Explicatur c. omnis itaq. 32. q. 2.*

1 XII. Vxor maritum † lugere debet, sponsi autem † nullus luctus est. *l. 9. vxores & l. sequenti. de his qui not. infamia, id est, vt explicat Harmenop. sponsa sponsum non luget. lib. 4. l. 7.*

Ideo Horatius sororem interemit, quod sponsi paludamento cognito à se confecto sponsum mortuum deffleret & lugeret. *Liuius libro 1. Dionysius libro 3. Contemptis fratrib. sponsi deploras obitum: mihiq; virtutē & coronas obiciis virgo nō virgo. Quando igitur consobrinos lugere maioris quam fratres, & corpore apud viuos oberrans, animum habes apud mortuum, abi hinc ad illum quem inuocas. His dictis ea semper eius latus adegit. Et recte, cessat enim ratio edicti turbatio scilicet sanguinis l. liberorum ead. T. cum adhuc à viro integra sit.*

Vnde

Vnde constat non tantum propter sanguinis turbationem, sed etiam propter honestatem, memoriam & reuerentiam, quam marito vidua debet id legibus cautum esse. Idque apud veteres Germanos seruatum fuisse Tacitus *lib. de moribus Germanorū* refert, Fœminis † lugere honestum est, viris meminisse. Ita & iure ciuili mas. non luget fœminam, & secundam vxorem statim ducere potest, siue morte siue repudio sit solutum matrimonium. *l. consensu de repud.* In luctu autem purpuram atque aurum deposuisse fœminas Liuius author est, *lib. 4. de bello Macedonic.* Munditiæ & ornatus & cultus fœminarum hæc indicia sunt, his gaudent & gloriantur, hūc mundum muliebrem appellarunt maiores nostri. Item; quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum depolunt, quid aliud cum eluxerunt sumunt? Qua de re infra latius *c. 13. in fin.* Quod autem † *c. omnis itaq; 32. q. 2.* traditur legibus cautum esse vt sponsa sponsi mortem non secus lugeat, quam mariti, defendi non potest, nisi desponsa accipiat quæ marito nupta est nuptiis consummatis, vt interpres Harmenop. explicat.

§. 21. S V M M A R I V M.

Sponsa alteri alteri nupta infamia notatur.

XIII. Item, alteri sponsa, alteri nupta infamia notatur. Itaque vel hinc colligere licet, quantum sponsa & nupta differant *l. 13.* Quid ergo de his, quæ notant. infamia.

§. 22. S V M M A R I V M.

Matrimonium est coniunctio.

XIII. Matrimonium est coniunctio maris & fœminæ, vt habet definitio. Verbum, *Coniunctio*, ostendit sponsalia longe à nuptiis differre, quibus nulla coniunctio sed coniunctionis tantum spes inducitur.

§. 23. S V M M A R I A.

1 *Sponsalia nuptiis inferiora & infirmiora sunt.*

2 *Inter speratam, ductam & pactam & sponsam quid interest.*

XV. Spōsalia nuptiis † inferiora & infirmiora sunt, & ideo non tam exquisitam & accuratam horum haberi rationem vt nuptiarum perfectarum, scribit Harmenop. *lib. 4. T. 6. in fine.* Itaque Vlpianus distinguit inter matrimonium & spem matrimonii, hoc est, sponsalia, *l. 13. si vxor §. diuis. ff. de adulteriis.* Quia nec matrimonium quaecunque, nec spem matrimonii violare permittitur. *l. 4. de sponsalibus l. 2. C. de repudiis.* Et sponsalia dicuntur sperata nuptiæ *l. 5. mulier de sponsalib.* Idque innuit Acontius apud Ouidium *in Heroid. Epist.*

Quis tibi permisit nostras decerpere messes?

Ad spes alterius quis tibi fecit iter?

Plautus: Sequere Polyba disce meam spem te cupio consequi: Puellam amato-rem suam spem nominat. Ouidius:

More bonis solito spem non corrumpere fraude.

id est, puellam speratam. Item speratam id est, sponsam. Afranius fratriis: Curra & nuntia venire & mecum speratam adduce. Videat puellam, curent, conforment, iube. Idem eadem. Speratam non odi tuam, id est, sponsam. Nonius. Inter
 2 speratam †, dictam & pactam & sponsam hoc interest, quod virgo priusquam petatur sperata dicatur. Plaut. Amphit. Vxorem salutat lætus, speratam suam. De hinc promissa vel pacta vel sponsa dici potest, Virgilius Aeneid. lib. 2.

Cui pater & coniux quondam tua dicta relinquitur.

Et idem alio loco: Et gremiis abducere pactas. Titi. Diuort. Cui exacta ætate sponsa sit desponsa. Nonius. Arnob. Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.

§. 24. S V M M A R I A.

- 1 *Grauius punitur qui incestas nuptias quam qui sponsalia contrahit.*
 - 2 *Si statuto matrimonio pena imponatur id de consummato accipiendum non desponsalibus.*
 - 3 *Matrimonii appellatione in odiosis non veniunt sponsalia.*
 - 4 *Sororem vxoris polluens neutram habere potest.*
- 1 XVI. Pœna eorum qui sponsalia contrahunt leuior est, quam † qui nuptias contrahunt. Nam qui sororem duxit incestus, qui duas vxores stupri condemnatur, & capite pœnas luit. At qui despōdet infamia notatur *l. quid ergo de his qui*
 2 *notant infamia.* Itaque recte Claudius Messalinam interfici curauit. Item, si † statuto matrimonio pœna imponatur, id de consummato accipiendum est non de
 3 sponsalibus. Hyppolitus sing. 169 Ita † matrimonii appellatione in odiosis non veniunt sponsalia. Felinus in Republ. de sponsalibus. Et qui officium in prouincia administrat vxorem ibi ducere non potest, at desponsare potest. *l. si quis offic. de ritu*
 4 *nupti.* Sororem † vxoris polluens neutram habere potest. Secus si sponsæ sororem vitiauerit. Cod. qui dormierit & seq. Ita qui matrimonium contraxit digamus dicitur non qui solo consensu contraxit. cap. 5. *debitum de digamis non ordinandis.*

§. 25. S V M M A R I V M:

Sponsalibus non contrahitur affinitas sed publica honestas.

XVII. Sponsalibus non contrahitur affinitas, sed publica honestas, sed matrimonio contrahitur affinitas nuptiis subsecutis.

§. 26. S V M M A R I V M.

Sponsus ante matrimonium de iure Canonica vitam monasticam eligere potest.

XVIII. Iure canonico sponsus ante matrimonium consummatum vitam monasticam eligere potest. Maritus ubi in vnum corpus cum vxore coaluerit non potest, vt supra notauimus. Ergo sponsalia longe differunt à matrimonio. Vnde con-

constat, quod Gregorius non voluerit solo consensu ratum esse coniugium ante nuptias *c. 2. de conuers. coniugatorum.*

§. 27. S V M M A R I V M.

Sponsalia inter absentes contrahi possunt.

XIX. Sponsalia inter absentes non minus quam præsentes contrahi possunt per eos, qui speciale mandatum habent. *l. deniq. l. general. de ritu nuptiar.* Interim tamen absens mulier per nuncium aut procuratorem nubere non potest. *l. mulierem de ritu nupt.*

§. 28. S V M M A R I V M.

Sponsalia & nuptiae ratione ætatis differunt.

XX. In nuptiis ætas definita est, nempe maribus decimusquartus, fœminis duodecimus annus: sponsalia à primordio ætatis fieri possunt. *l. in sponsalib. ff. de sponsal.*

§. 29. S V M M A R I V M.

Furor sponsalia dissoluit non matrimonium.

XXI. Furor superinueniens sponsalia dissoluit nec matrimonium contrahi sinit: sed recte contractum non impedit. *l. oratione 16. de ritu nuptiar.*

§. 30. S V M M A R I A.

- 1 *Sponsa habitu & vestitu distinguuntur à nuptis.*
- 2 *Apud Romanos vitta erat virginalis qua virgines velabantur.*
- 3 *Tegillum quid.*
- 4 *Eua nominis deriuatio.*
- 5 *Virgines in multis locis Germaniæ caput non velant antequam nupserint.*
- 6 *Comam alere honestum apud Lacedæmonios.*
- 7 *Apud Gallos libertatis indicium capillamentum.*
- 8 *In mulieres impudicas & adulteras cur sectione capillorum animaduertatur.*

XXII. Sponsæ etiam vestitu distinguuntur à nuptis quasi signo exteriori in oculis incurrēte. Nā apud Romanos vitta erat virginalis: itē altera vitta nuptialis, hac nuptæ, illa virgines velabantur. *Alexander ab Alexandro lib. 5. cap. 18. Dionysius lib. XI.* Aliæ zonas & baltheos, aliæ vittas virginales comæ, & quædam item retortos crinium detondentes cincinnos, loquitur de sepultura virginea, *Festus fol. 205.* Tegillis tunicis albis, & reticulis luteis, utrisque rectis tectis fursus astantibus, pridie nuptiarum diem, virgines indutæ cubitum ibant omnis causa. Tegillum pro integumento corporis, seu veste vili & plebeia frequentatum apud veteres notant Festus & Nonius. Et tunica recta nouæ nuptæ induiebantur, qualem prima Caia Cecilia texuisse dicitur. *Plin. lib. 8. natural. historia*

S 3 cap.

sapit. 48. idque boni ominis causa factum, quod Caiæ nomen nubentes frequentabant. Nam præ foribus ædium mariti interrogatæ, quæ nam essent, Caias se esse respondebant. *Autor Epitomes Valerius Maximus libr. 10.* Et mulieres, quæ coemptionem faciebant, cum viri domum ingrederentur solebant dicere: vbi tu Caius ego Caia. Plutarchus in *questionibus Romanis*. Et si autem à Caia Ceciliæ Tarquinii Prisci vxore, quæ optima lanificia fuit id originem duxisse existimant: ego tamen ab Hebræa voce Haua hoc est Eua à Chaia Vita, deriuata voce, quæ omnium viuientium parens prima fuit *Genes. 3. vers. 20* id deductum & petiitum, & in coloniam Romanam perductum existimaui, vt & alia id genus vocabula. *Suidas*. Eua prima mulier & primum delictum mundi; quamuis eam maritus Adam vitam appellasset & matrem futuram viuientium. Huc facit quod *Cicero* scribit, Caiæ nomen in speciebus facti fingendis vsitatum fuisse Ictis, vt hodie Titii & Seiz. *Verba Ciceronis hæc sunt*. Vt Caia, ait, quia in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ conceptionem facerent, Caias vocari. Et in Orgiis Bacchi mansit appellatio Eux. *Clemens Alexand. in oratione ad gentes*: Dionysium Mænaten Orgiis Bacchi celebrant crudarum carniū esu sacram peragentes insaniam & cæsarum carniū peragunt diuisionem, coronati serpentibus, vlulantes Euam, Euam illam, per quam error est cōsecutus, & signum Bacchicorum Orgiorum est serpens mysteriis initiatus. Iam si accurate spectetur vox Hebraica nomen Heuia aspiratum exponitur serpens fœmina. Fortassis † ad vocem Hebræam [chaioh] respexit *Clemens*, quæ idem valet quod bestia. Idem ex *Ouidio* colligitur *lib. 1. de arte amandi*.

Pars Hymenæ capunt pars altera Eux clamant.

alias Euhyc

Sic coemit sacra nupta Deusq; toro.

Virgil. 7. Aeneid.

Euohe Bacche fremens.

Ouidius 4. Metamorpho. *Euohe Bacche sonat.*

Et dissyllabum Eux, quod apud Poetas extat, propius accedit ad vocem Eua. Lætatur Eux parce liber. *Ouid. Carull. in Argonaut.*

Saxæ vt effigies bacchantis prospicit Eux

quæ apud *Horatium* extant & alios. *Ouid. lib. 3. de arte amandi.*

Talem te Bacchus satyris clamantibus Eux

Sustulit in currus Gnosî relictâ suos.

Sed vt ad institutum reuertamur, apud Ægyptios nuptæ mulieres calceis utebantur: virginibus calceis uti non licebat, quo vagandi licentia coerceretur. *Alexander ab Alexandro eodem lib. & c.* Et in multis † locis Germaniæ, vt Saxonia, virgines caput non velant, antequam viris nupserint. Quo significatur eas à viris integras adhuc esse, & nondum in potestatem viri venisse. Quæ autem viri concubitum passæ sunt, caput velare coguntur, nec feruntur, si aperto capite aut capillis defluentibus incedere velint, quo virgines à nuptiis & aliis, quæ à viris inte-

integre non sunt discriminantur & secerni cognoscique possint. Et in nuptiis virginem sponsam capillis passis discernunt ab ea, quæ a viro integra non est. Itaque postridie nuptiarum virgo caput velat & tegit. Hinc in iure Canonico & veterum ... legibus. Virgo in capillis. Nam ad virginum cultum & matronarum capillorum pertinet prolixitas & copia. Ouidius.

Fæmina procedit densissima crinibus emptis.

Proq³ suis alios efficit ere suos.

De Hannibale refert Suidas eum apposititiis capillis vsum esse, qui conuenirent pro insignioribus ætatum discriminibus. Et apud Lacedæmonios honestum fuit comam alere, hoc est, prolixos gerere capillos. Neque id cuilibet, sed ingenuo tantum licebat. Plutarch. Petronius arbiter.

Quod primum formæ decus est cecidere capilli.

Verantesq³ comas tristis abegit hyems.

Idem Suidas notat ex versibus Aristophanis. Seruus cum sis, comam geris. Et apud Træzenios virgines ante nuptias capillum sibi succisum in templo Hippolyti consecrabant. Pausa. lib. 2. Citat Plutarchus Lycurgi dictum de coma, qui ea formosos pulchriores, deformes effici terribiliores dicebat. Quemadmodum † olim etiam apud Gallos erat pulchritudinis & libertatis indicium capillamentum, vt etiam Galliæ Reges primi interdixerint, ne quis capillos prolixos gestaret, nisi Franci essent naturales, in signum seruitutis, quod tamen postea à Lombardo Episcopo Pariensi abrogatum fuit, vt refert Bætinus, tracta. de valore moner. auct. Tonderi autem & ignominiosum fuisse ostendit lex Numæ, quam Gellius lib. 4. cap. 3. refert. Pellex aram Iunonis ne tangito, si tanget Iunoni crinibus demessis agnam cædito. Demessis, id est, resectis. Et capillum summittere apud Romanos nemini licuit, vltius nomine nisi reo esset propinquus, s. vestem sordidam de iniuriis. Vnde adhuc hodie in mulieres impudicas & adulteras, quæ se omnibus peruulgant, sectione capillorum animaduerti solet. Quod & apud veteres Germanos vñtatum fuisse notat Tacitus. Paucissima in tam munerosa gente adulteria: quorum poena presens & maritis permessa: accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vitam verbere agit.

§. 31. S V M M A R I A.

- 1 Sponsalia sub conditione contrahi possunt.
- 2 Matrimonium non recipit conditionem.
- 3 Actus legitimi cum effectu accipiendi.
- 4 Actus legitimi non recipiunt diem.
- 5 Explicatur l. actus legitimi de reg. iur.

XXIII. Spōsalia † sub cōditione cōtrahi possunt. tot. T. de cōditionib. appositis in despō. 1
satione. Matrimoniu † vero conditionē vel diē nō recipit, vt nec alii act⁹ legitimi. 2
Lactus

Lactus legitimi de Regulis iur. tum consensus pure prestandus sit ab eo, qui vxorem pure traditam & copulatam accipit & possidet. Quod fit in fœdere nuptiali, vt vocat N. colaus, *cap. nostrates 32. q. 2.* cui prorsus aduersatur conditio. Neque enim sub conditione vxor nubere accipi aut tradi potest, cum vterque traditione secuta ad indiuiduam vite consuetudinem obligetur, & quidem vinculo indissolubili & pure. Et vxorem sub conditione accipere nihil aliud esset quam in euentum accipere & in casum incertum, à quo matrimonium pendere non debet. Itaque recte apud Terentium Chremes 3. *Andr. 3.* Istud in filia periculum fieri graue est. Cum vxor sine pudicitie iactura duci non possit etsi promitti possit. Itaq; sponsalia seu desponsationes, vt ait Pontifex, quibus consensus ad matrimonium exprimitur, conditionem vel diem admittunt, matrimonium nullam admittit conditionem vel diem, vt nec alii actus legitimi, hoc est, à legibus introducti & instituti, vbi de personarum statu, conditione, officio, mutatione vel pœna agitur, & cum quodam actu solenni, vt sunt manumissio, adoptio, legitimatio, tutoris constitutio, emancipatio, capitis diminutio, hæreditatis aditio, electio, matrimonium seu fœdus nuptiale, serui optio. Actus appellant Iure consulti, quod hic aliquid agatur vel re, vel verbis expressis, & cum quadam solennitate, & contractus non sunt, imo à contractibus differunt, quibus vltro citroque obligatio contrahitur, qui sub conditione recte contrahuntur, cum actus legitimi eam non admittant, hoc est, si sub conditione constituentur vitiantur per conditionis & temporis adiectionem, & effectum nullum habent antequam impleatur conditio, & actus purus fiat. *l. 9. si tutor. §. si testamento de tutel. & ratio. distrab.* Imo matrimonium nullum est neq; sub conditione contrahi potest, hoc est, effectum matrimonii non habet. Nam cōditio contra ipsius contractus substantiam est, cum ille à lege introductus sit, vt statim sortiatur effectum. Itaque adoptio est actus legitimus, vt adoptatus statim filii locum subeat. Manumissio vt quis statim liber fiat. Emancipatio, vt quis patria potestate exeat statim; nec emancipatus dici potest, quam diu in potestate remanet. Capitis diminutio statim statum immutat. Hæreditatis aditio, cum quis dicto vel facto se hæredem esse testatur, statim & pure hæredem constituit; non sub cōditione quæ ei prorsus repugnat *§. 6. de har. qual.* & differunt. Legitimatione item quis legitimus fit, nec potest legitimatio sub conditione fieri. Nam pendente conditione non est
3 legitimus, vt nec liber sub conditione. Quæ conditio resistit ꝑ actui. Et actus legitimi, cum effectu accipiendi sunt & intelligendi. Et matrimonium nullum est nisi pure contractum. Nubendo enim fit vxor, hoc est, traditione, acceptione &
4 successionem. *l. cum fuerit. de condit. & demonst.* Ita ꝑ neque diem recipiunt hi actus: veluti, ego tibi coniugium promitto ad diem Michaelis, vel pro vxore te habeo
5 quoad puella Chrysis adoleuerit. Et hanc ꝑ ego veram existimo sententiam *Lactus legitimi*, à quo Alciatus *lib. 3. parerg. cap. 4.* Et Couarruias *2. partis cap. 3. n. 3. de de sponsalibus*, non dissentire videntur.

§. 32. SVMMARIA.

- 1 *Sponsalia & nuptia apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus distincta sunt.*
- 2 *Germani etiam suas habent appellationes.*
- 3 *Gemahel inter viros Principes vsitatum.*
- 4 *Gemahel vocabulum vnde tractum.*
- 5 *Compar dicitur coniux.*

XXIV. Item; vt re ipsa differunt † sponsalia & matrimonium; maritus sponsus, 1 sponsa & vxor: ita peculiaria vnicuique genti sunt vocabula, quibus discriminentur. Quæ nos, vt Hebræis, Græcis & Latinis illa vsitata sunt, supra c. 2. explicauimus, ideoque hic non repetimus. In nuptiis ex lege Iulia vir testationem interponere debet, quod vxorem ducat liberorum procreandorum gratia. In sponsalibus nihil refert, vtrum testatis interponatur, an aliquis sine scriptura spondeat. *in sponsalibus de sponsalib.* Germani & † ipsi suas habent appellationes, 2 easque proprias & rebus conuenientissimas. Sponsalia appellant à spondendo & promittendo, *Verlöbniß* oder *Ehegelübd.* Sponsum & sponsam, *Braut/ Brautigam.* Maritum & vxorem *Ehemann vnd Eheweib / wenn sie zusammen gegeben vnd das Ehebett bestritten.* *Maus. fol. 2. de nupt. institut.* Item *Gemahel*, quod † inter viros Principes frequentatur, & haud dubie ab Hebræo [*cnegdou*] 3 hoc est, simile sibi, vt verterunt veteres, tractum est, quasi dicas, *ἀντίσποιος* vel 4 *ἀντίσπος*, hoc est, eiusdem ordinis, æqualis, alter idem, vel altera ex parte respondens vel par:

Cum pare quæq; suo coeunt pecudesq; feraq;

Atq; ibi quam de qua procreet anguis habet,

Quid. Item compar; qua voce Plautus vtitur pro coniuge. Meus socer compar 5 commaritus villicus, id est, socius vel æqualis *Plinius lib. 8. cap. 13.* Coniugia fere vagantur, nec nisi cum compare vita est. *Horat.* Nondum munia comparis æquare. Item:

Siue genus latitans viduatus compare passer.

Arnobius. Et tolerari forsitan male tractatio hæc posset, si eum saltem personis coniungeretis comparibus. *lib. 4. Procopius Gazæus.* Secundum eum vel coram eo. His verbis ostendit vtriusque naturæ æqualem dignitatem. Namque & coniugem definit Deus cuique eundem ipsum. Quo spectat illud Pauli: Qui vxorē diligit seipsum diligit. Nam vterque est pars animi & corporis alterius. Matrimonium ipsum seu coniugium *Ehe/ Ehestandt/ Ehelicher Stand/ nuptiarum solennitates Hochzeit/ benschlaff/ Eheliches beylager/ Wirdtschafft/ Heurath/ Kirchgang/ Saxones Brautlach/ aliis quoq; appellationibus, vt est lingua locupletissima, nuncupant dotē ipsam Wiltgiff/ Brautschag/ Austerre/ Herwstewr/ Zugelt/ Heirathsgabe/ Morgengabe/ quæ vox adhuc in vsibus feudorū extat, & à dote diuersum quid est, & widem vnde vox bewidmet, hoc est, dotata, in cācellariis*

T

lariis

lariis visitata & nota, & Gegenwiden. Vnde loca Ecclesiis dedicata vel deuota. Weden appellant. Quo spectat decretum Syluestri Papæ T. de magnificencia Constantini Imperatoris in Ecclesiis fundandis & dotandis T. concilio fol. 229.

§. 33. S V M M A R I V M.

- 1 Galli paucissimas habent voces quibus exprimant matrimonialia;
- 2 Canonici confundunt res nomine & re discrepantes.
- 3 Sponsalia & nuptia significatione differunt.
- 4 Etymologia vera verbi Nuptia à nemine antehac tradita.
- 5 Viri etiam nubere dicebantur.
- 6 Arrhabonis Etymologia vera à nemine ante hac tradita.
- 7 Farracia vox explicatur & eius vera Etymologia explicatur.
- 8 Braut/ Breutigam vocabula vnde deducta.

Galli ꝑ paucissimas habent voces, quibus ea exprimant. Matrimonium Mariage vocant, vt eos imitati Angli, Sponsalia fianzailles; sponsum & sponsam fiancée ia nuptiis esponse; quæ vocabula confundenda minime sunt, sed à lureconsultis, qui proprietatem latini sermonis retinent & diligenter obseruant distinguenda. Qua in re vehementer peccatum est ꝑ ab interpretibus iuris Canonici, qui sponsalia matrimonium vocant, & sponsam vxorē, & res nomine & re discrepantes confundunt magno cum legentium fastidio. Immo eo euadunt, vt sponsalia inter impuberes contracta matrimonium nominent nulla ratione neque veterum auctoritate & exemplo. Postremo sponsalia ꝑ & nuptiæ vt voce ita & significatione differunt, nam sponsalia à spondendo, hoc est, promittendo nominantur, & sola promissionis obligatione nituntur. Itaque & matrimonium promissum vocantur, vt supra late explicauimus.

4 Connubium vero ꝑ & nuptia matrimonium ipsum, hoc est, contractum vel coniunctionem procreandi & foetificandi causa initam sonat. Idque vi vocabuli vnde hæc deducta sunt nomina intelligitur, nimirum Nub & Nuba. Quod germinare, seminare augere & fructificare Hebræis est. Vnde & vox Tenuba; hoc est, germine, quemadmodum Hieronymus & Paraphrastes Chaldæus interpretantur. Quæ Etymologia cum præcipuum matrimonii finē spectet, liberorum scilicet procreationem, multo conuenientior est & verior, quam illa Varronis, qui à nubendo, hoc est, velando nuptias dictas existimat, & quæ viro tradebatur nupta, vir cui tradebatur nuptus dici solebat. Nonius Marcellus in libr. de proprietate sermonis, quod puellæ pudoris gratia se obnuberent & velarent. Quæ & eo ipso refellitur, quod apud veteres scriptores ꝑ viri etiam nubere dicebantur, & ex eo Sipontinus Epigrammate 39. qui tamen flammeo nō velabantur, teste Pomponio Pannumatis. Nubere, inquit, veteres non solū mulieres sed & viros dicebant, vt nunc Itali dicunt. Sed meus frater maior, postquā vidit, me inde eiectū domo nupꝑꝑ posterius dotata & vetule varicosæ Afræ. Quis

uis Martialis virum vxori nubere scribit, cum vxori seruit eaque ipsi dominatur, lib. 8. Epigramm.

Vxorem quare locupletem ducere nolim

Quaritis? vxori nubere nolo mea.

Festus nubere idem valere, inquit, q̄ Græcis γαμέω: et si id postea solis mulieribus tributum sit. Huc facit illud *Arnobii lib. 3.* Quis enim vel exigui sensus nescit terrenorum ab illo animantium conditore non alia de causa generis diuersi sexus institutos esse, nisi vt per coitus & connubia corporum res caduca & labilis successione perpetuæ in nouatione duraret. Deinde nec mihi fit verisimile ab obnubendi ceremonia & re leuicula rei sanctissimæ & late patenti, h. e. matrimonio nomen inditum esse. Itaq; quantum huic tribuendum sit, penes alios iudicium esto. Mihi certe nō magis probatur † quam altera illa Arrhabonis Etymologia à Varrone tradita, (Arrhabon, inquit, sic dicta vt reliquum soluiatur) qui sentio nomina, verbaq; nō posita fortuito sed quadā vi naturæ facta esse. Quod & P. Nigidius in suis commentariis docuit. *Gell. lib. 20. c. 4* & *Plato in Cratylo*, Primi, inquit, nominum auctores, non hebetes fuerunt, verum acuti rerum sublimium inuestigatores. Eiusdem significationis est & vox † Farracia qua veteres nuptias vel matrimonium appellarunt. *Dionys. Halicarnass. lib. 2.* Nominabant Romani sacras nuptias vocabulo suo Farracia, quia coniuges vescerentur eodē farre q̄ nos Græci zeam dicimus. *Arnob. lib. 4. aduersus gentes.* Matrimonium farra-
ceū dicebatur, in quo nupturi edebant simul panē & aquam *Plin. libr. 18. c. 3.* Sed & huius ratio ex fonte Hebræo petenda est, à verbo [pharach parac parez] Phara-
ca & Pharach quæ idem valent q̄ multiplicare, fructum edere, germinare, fecundificare & extant hæ voces *Genes. 2.* Crescite & multiplicamini. Quid? q̄ & vocabula † Germanica Braut hoc est, spōsa, & Breutigam, hoc est, spōsus, & Braut-
lach, hoc est, nuptiæ à generatione vel procreatione deducta & deriuata sunt

§. 34. S V M M A R I A.

1 *Quædam sunt communia inter sponsum & vxorem.*

2 *Cum sponsa de iure diuino committitur adulterium.*

(rabiliores.

3 *Vxoris nomine etiam sponsa comprehenditur in plurimis iuris articulis qui sunt fauo-*

Sed nunc ostendendum in quibus conueniat inter sponsalia & nuptias. Nam communia quædam sunt iura & κοινωνίαι inter sponsum & vxorem, vt recte dixerit interpretes, *lib. 60. βασιλικῶν*: sponsum in plerisque maritum imitari. Nam quædam de maritis & vxoribus statuta ad sponsum & sponsam trahuntur, quando vna eademque ratio vtrobique versatur, qualia sunt hæc: sponsalia consensu constituuntur *l. 4 de sponsalibus.* Et nuptiæ. Nam consensus sponsalibus interueniens sponsalia nuptiis adhibitis nuptias constituit. Inter quas personas nuptiæ prohibentur, inter eas quoque & sponsalia ad nuptias aditum patefacientia prohibita sunt. *l. tutor, l. 16. Oratio. de sponsalibus.* Item, vt sponsalibus ita & nuptiis filium familias consentire oportet, vt supra tradidimus. Item,

T 2

ratione

ratione fauoris sponsa quæ non nupsit, potest dotem, quam dedit, non minus repetere quam vxor, præsertim cum vna eademque hic subsit ratio, ideoque interpretatione quæ de vxore statuuntur ad sponsam porrigantur. *l. si sponsa de iure dotium*. Item sponsa quæ dotem dedit aliis creditoribus præfertur vxoris instar, etiamsi matrimonium secutum non sit. *l. 2. §. si sponsa de priuil. credit. l. assiduis Cod. qui potior. in pign.* Eadem ratione lex Iulia de dotali prædio ne id maritus alienare possit extendenda est, & ad sponsum porrigenda. *vt l. 4. de fundo dotali*. Ita sponsus, si qua sponsæ, hoc est, speratæ vxori contumelia inferatur, actionem iniuriarum habet, non secus ac si vxori illata esset *l. item apud §. sponsum de iniuriis*. Etenim spectat ad contumeliam eius iniuria quæcunque sponsæ eius fiat. Sed & iure quodam mariti sponsus adulterii accusare potest eum, qui sponsæ vim intulerit & recte. Nam spectat ad contumeliam eius iniuria quæ sponsæ inferitur. *l. 13. si vxor. §. de vi. & §. si minor de adulter.* Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt adulterium in sponsa vindicandum, quia nec matrimonium qualecunque nec spem matrimonii violare permittitur. *l. 7. propter C. ad leg. Iul. de adult.* Iure mariti crimen exercere non potest nisi puella violata sponsa eius fuerit, vbi Scolion βασιλικῶν lib. 60. T. 37. vers. iure mariti notat, sponsum in plerisque maritum imitari. Ita Icilius sponsam defendit in iudicio Virginiam Appii Claudii filiam, quam ad stuprum rapere volebat Appius Claudius. Quo spectant verba in iudicio prolata: Huic si vis adferretur ego præsentiam Quiritum, pro sponsa Virginii militum, pro vnica filia Deorum hominumq; fidem implorabimus. *Liuius lib. 3. Decad. 1.* Item me vindicantem in libertatem sponsam vita citius deseret quam fides. Dies etiam M. Claudio ei que virginem capiebat vt seruam, dicitur à sponso virginis eiusdem Icilio: *Dionys lib. 11.* Quæ omnia † Iuri Mosaico sunt consentanea. Nam & is vt adulter conuenitur & damnatur qui sponsam alterius compresserit, & à sponso adulterii conueniri potest, quod scilicet alterius vxorem violauerit. *Deuter. 22.* hoc est, sponsam, quæ hac in re vxorem imitatur, *Philo.* Quidam putant medium quiddam esse inter stuprum & adulterium, quoties sponsa nondum nupta dolo aut vi opprimitur ab alio. Me vero iudice hæc quæque species est adulterii. Nam sponsalia tantum domi valent quemadmodum nuptæ, quando in solenni amicorum conuentu mariti & vxoris nomine inscribuntur tabulis. Propterea lex reum & ream iubet obrui lapidibus, si accessit puellæ consensus ad nequitiam. Quo spectant verba Acontii de Cydippe sponsa apud Ouidium.

*Improbe tolle manus, quam tangis nostra futura est,
Postmodo si facies istud adulter eris.*

In *Heroid. epistolis*. Et de iure βασιλικῶν, qui alienam sponsam etiam volentem vitauerit narium abscissione mulctatur. *lib. 60.* Et ne quis ex his verbis matrimonium struere conetur, sciendum est, etiã idem ius accusandi esse si concubina alicuius violata sit, quæ tamẽ vxor non est. *d. l. 13. si vxor initio. Item: si vxor vulgaris fuit §. sed in ea cas. l.* Atque hæc ita instituta sunt, quod vna eademque ratio vtrobique

verse-

versetur. Ideoque adulterii pœnā recte ab vxore ad sponsam lex extendit. Quia non minus incommoditatis & cōtumeliæ ad virum redit, si sponsa adulteretur & virietur, quam si vxor. Imo maior adhuc inferri videtur sponso iniuria, si sponsa comprimatur & pudicitia iacturam faciat, ad quam si concubinae illata contumelia conferatur, exigua esse videtur. Sed & in eo vxorem sponsa imitatur, q̃ eius matrem, quam sponsam habui vxorem ducere non possum. Nam socrus fuisse censetur. *l. adoptiuus in fine de ritu nuptiar.* Et tutor vt pupillam suam nec ducere ita nec despondere sibi potest: Nam cum qua nuptiæ contrahi non possunt ea nec desponderi quidem potest. *l. 60. si quis tutor. de ritu nuptiar. l. 15. tutor de sponsalib.* Ita Leo & Antonius statuerunt, vt in sponsalitia donatione & hæreditate, quam sponsus in sponsam cōtulit & lucrari voluit, idem ius seruetur, quod in vxore, scilicet vt patri saltem vsusfructus acquiratur, idque benignius esse. *l. 5. non sine ratione C. de bonis quæ liberis;* nam id perinde habendum ac si à marito datū esset, cum eadem hic ratio versetur, nempe fauor. Alii contractus peculiares habent actiones & proprias: Ita & nuptialis, actionem ex spōsu habet veteribus visitatam. Qua de re *infr. c. vlt.* Vnde constat † in plurimis iuris articulis, qui sunt fauorabiles nomine vxoris sponsam etiam comprehendere, & appellatione mariti sponsum; quamuis nec hic verus maritus, nec illa vxor vera sit. Sed & de iure Hebræorum frater cogitur defuncti fratris vxorem ducere. Id ita accipiunt, vt & sponsam defuncti eadem ratione ducere cogatur, quo spectant hæc verba: [*scheiobam Adam aetheth achu meobiu bein min hoeruſin bein min hanſuin*] Atque ob eandem causam, nimirum propter iura communia Philonem dixisse existimo; sponsalia idem valere quod nuptias, quando in solenni amicorum conuentu viri & mulieris nomina inscribuntur tabulis. & *lib. de legib. special.* Cuius adhuc vestigia in Pandectis Hebræorum supersunt. *cap. 1. qui scribunt tribus modis acquiri mulierem, & inter eos vnum hunc constituunt, vt scriptura interueniente mulier despondeatur & acquiratur. Eius summam hanc esse, vt pater testetur se filiam ei collocare his verbis: Filia tua mihi desponsa est: filia tua vxor mea est: quæ verba etiam supra enumerata sunt. Atque his iam enumeratis casibus exceptis ius de sponsalibus statuens ad matrimonium non extenditur, vt docet Vlpianus l. 45. eo iure de ritu nupt.* Lex Iulia quæ vult libertam patrono nuptam alii nubere non posse ad libertam sponsam non pertinere. Itaque non valet argumentum, quo plerique vtuntur. Sponsa in quibusdam vxorem imitatur & pro vxore censetur. Ergo vera est vxor & pro ea censenda. Nam est argumentū seu Paralogismus ab eo, quod est secundum quid, ad id quod est simpliciter, vt loquuntur Dialectici. Ex quibus omnibus constat & planum est sponsalia vt nomine ita reipsa à nuptiis differre, neq; proprie loquendo matrimonium constituere, quibuscunque ea verbis concepta sint. Quam sententiam etiam placuisse video Interpreti Iuris Canonici. *c. 1. q. 2. dist. 27. & in c. ex publico, de conuers. coniuga. & text. bonus in cap. debitum de bigamis. Felin. c. primo loco de præsumpt. Cornueus consil. 248. lib. 2.* Idque consuetudinibus Gallia expressè cautum est, præsertim

vbi de communione aut de lucro matrimonii agitur. Bodinus lib. 1. de Republic. 6.3.
Quam ego existimo veram esse sententiam.

νῦν δ' εἰς ὅρις ὃ γ' ἀμείνονα μὴ πνέοντες
ἢ νῦν ὃς πάλαι ἐμοὶ δίκην ἀσμένω εἴη.

Sed existat aliquis qui meliorem mea sententiam dicat, seu grandior seu minor
natu, cum bona mea gratia dicturus. Iliad 14.

§. 35. S Y M M A R I A.

- 1 Statutum de lucranda dote an ad sponsum porrigendum?
- 2 Verba statuti in propria significatione accipienda.
- 3 Matrimonio contracto, si alteruter coniugum eodem die moreretur ad lucrum admit-
titur superstes competens ex statuto.
- 4 Exempla eorum qui prima statim nocte, vel prima nuptiarum die mortui sunt.
- 5 Quid statuendum si ipso die nuptiarum sponsus vel sponsa animam exhalaret?

His ita statutis ad quaestionem, in qua explicanda interpretes hærent tanquã
mures in pice, respondere facile est. Nimirum: An † statutum de lucranda
dote marito competens ad sponsum porrigendum sit? Et contra: An lex vel sta-
tuta vxorem vocãs ad mariti defuncti successionem (qualis fuit Romuli vt mu-
lier marito mortuo succederet, quemadmodum filia patri, teste Dionysio) ad
sponsum extendendum sit, ita vt illa non minus succedat, quam vxor, propter
sponsalia de præsentibus contracta? Nã cum inter sponsum & sponsam reuera nul-
lum sit coniugium: sed pactum tantum vel futurum: & sponsus verbotenus sal-
tem & verus maritus non sit: vt & sponsa vxor dicitur, & reipsa non est, sed spe-
rata; nemo non videt, iura illa, quæ de marito & vxore loquuntur in quaestione
preposita ad sponsum & sponsam accommodari & trahi nõ posse. Nam & iure
veterum nuptiis demũ consummatis, noua nupta dominium in domo viri adi-
piscabatur; vt supra ex Macrobio annotauimus, Varrone & Scaligero. Et verba
statuti in † propria significatione accipiẽda sunt, & secũdum communem vsum
loquendi. l. labeo. de supellect. legata. Maritus autem non dicitur sponsus, neq; vxor
sponsa, neq; sponsalia coniugium ante matrimonium contractum, vt supra de-
monstratum est. In quam sententiam descenderunt Salicet. in l. cum te C. de dona-
ante nupt. Bald. Felinus & alii quos hic enumerare superuacaneum existimamus.
Et quamuis illis multi ogganniant, & contra disputent, tamẽ nihil aliud agunt,
quam q̃ bonas horas male collocent, oleumq; & operam perdant. Schurf. consi.
39. cent. 3. Gail. obs. 80 lib. 2. Aliud † tamen dicendũ esset, si matrimonio contracto,
hoc est, muliere tradita, accepta & copulata alteruter coniugum, paulo post eo-
dem die moreretur. Nam tum ad lucrum dotis maritum, vxorem ad successio-
nem vel alia iura, ipsi ex statuto competentia admittenda censerem. Exempla
sunt apud Historicos vbique obuia. Eupolis filius Niciæ prima nocte ruina tha-
lami oppressus cum sponsa interiit, Ouid. in Ibin.

Sit

Sit tibi coniugii nox prima nouissima vita,

Eupolis vt perit & noua nupta modo.

Saræ mariti septem prima nocte ab Asinodæo interempti sunt. Et in Antiquitatibus Romanis idem legitur de C. Rancilia eiusq; sponso his verbis: Aspicivator Q. Sertullii & dulciculæ sponsæ meæ C. Ranciliæ virg. simulachra, ac post inde quid faciat licentiosa fors legito. In ipsa florida ætate, cum acrior vis amoris ingrueret, mutuo capti, tandem focero E. & M. socru annuentibus solenni hymenæo nuptiis copulamur. Sed (o fatum infelix!) nocte prima domus maritalis corruens ambos oppressit. Funesta fors, nec noui quid fecisse puta. Non erat in satis tū nostra longior hora. Cari parentes luctu nec lacrymis misera ac laruata nostra defleatis funera, ne ea reddatis infelicia. At vos vestros diuturniores viuite annos optime lector ac viue tuos. Apud Heliodorum narrat Caricles, se filiam, quæ a multis petita esset, procorum præstantissimo locasse. Eam autem cum ad sponsum in thalamum deducta esset, incendio seu cælitus seu aliunde periisse, easdemq; faces, quæ nuptiis eius quoq; funeri inseruisse. *lib. 2.* Aliud. Attila Rex Hunnorum puellam Hildiconem formosissimam in vxorem duxit. In nuptiis autem cum se vino ingurgitasset, & ebrius resupinus obdormiuisset, sanguis per nates vitales spirituum meatus interclusit, eamq; suffocauit. Postridie cum meridies appeteret, omnesq; mirarētur q. Rex præter consuetudinem in multam lucem quiesceret, tandem q. res erat suspicati foribus effractis eum exanimem inueniunt, puellamq; dimisso vultu sub velaminibus lacrymātem. Formandes, Pomponius Letus, Paulus Diaconus, P. Collimachus, & Bonfinius. In quibus enumeratis speciebus dici aliter non potest, quin omnes, qui perierūt statim post nuptias contractas mariti fuerint, & per consequens iura maritorum habuerint. Idem ego † statuendū censerē, si ipso die nuptiarū sponus vel sponsa copulata & tradita ante, quam domū traducantur animam exhalaret, vt mariti & vxoris ius iis competat. *Salicet. l. cum in te in fin. C. de donat. ante nupt. Mause. fol. 11.* Quamuis iure Saxonico requiratur, vt maritus thorum conscenderit. Idq; vltq; adeo præcise seruetur, vt si ipso die nuptiarum ante ingressum tori alteruter moriatur, iura mariti & vxoris non habeat. *Idq; Augustus statuit part. 3. constit. 19 & consuetudine nostræ ciuitatis idem receptum est.* Quo spectat, q. vulgo dicitur: Quando reges, velum, lodix vna vel lecti operimētum, vtriusq; sponi & sponsæ caput texerit, iam consummatum esse matrimonium. Vulgo, *Wenn die Decke vber den Kopf ist, seyn sie gleich reich.* Nam iure Slesuicensi communio est omnium bonorum inter virum & vxorem.

§. 36. S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Matrimonium benedictione perficitur.

MATRIMONIUM benedictione & traditione perficitur, iuxta illud Claudianii
Et mihi quam scriptis desponderat ante puellam
Coniugis ipsius prona dextra daret.

Item

Item:

*Quid iungere differt**Quam pepigit*

In sponsalibus traditio non fit sed promissio tantum, de qua re *supra latius*,
§. 3. 4. 5. 6.

§. 37. S V M M A R I A.

- 1 *Matrimonium siue coniugalis contractus in quibus à reliquis contractibus differat.*
- 2 *Matrimonium duplex nomen habet.*
- 3 *Matrimonium duobus gradibus perficitur.*
- 4 *In nuptiis geminus requiritur consensus.*
- 5 *Matrimonium palam fieri debet & in populi frequentia.*
- 6 *In matrimonio requiritur benedictio.*
- 7 *In matrimoniali contractu traditio statim non fit vt in aliis.*
- 8 *In nuptiis requiritur plurius quam duorum consensus.*

1 C Onsequens est † vt videamus, quibus in rebus pactio coniugalis vel obli-
gatio à reliquis differat, Et in eo prima differentia conspicitur, quod aliæ
obligationes siue re, verbis, literis aut consensu contrahantur, vno nomine ap-
2 pellentur, *Instit. lib. 3. T. 14. 15. 20. 21. 23. 24. 25. 26. & seqq.* matrimonium † vero du-
plicem appellationem & nomen habeat, nimirum sponsalia & nuptias. II. Ma-
3 trimonium † duobus gradibus seu conuentionibus perficitur: Reliqui contra-
ctus vno & quidem in continenti & simul expresso. *l. consensu de actio. & obligati.*
III. Reliqui contractus consensu semel expresso constituuntur, vt emptio, ven-
4 ditio, permutatio, stipulatio, & id genus alii: in nuptiis † autem geminus requi-
ritur, vt supra ostensum est, nimirum vnus in sponsalibus, alter in nuptiis. Prior
vt fiant nuptiæ; posterior vt sint. *l. 11. sponsalia de ritu nuptiar. l. 7. eod. T. cap. nostrates*
30. q. 3. vel nuptiæ. IV. Reliqui contractus vbique constitui, & expediri & perfici
5 possunt, vel palam vel clam: Matrimonium † autem seu nuptiæ in populi fre-
quentia & palam fieri debent, & vt *Cicero loquitur* firmiter stabiliendæ sunt, vel
vt Hebræi loquuntur [*ekōla beden*] hoc est, omnia coram testibus expediri, & cō-
uiuio vel cœna nuptiali honestari debent. V. Alii contractus specialem aut so-
lennem traditionem non requirunt: in nuptiis vero sponsa cum festiuitate &
celebritate tradenda est, & domum de ducenda. VI. Alii contractus absq; con-
6 secratione † & benedictione recte constituuntur. In matrimonio autem bene-
dictio requiritur, vel copulatio sine qua minus recte fiunt nuptiæ vt cap. 10. ex-
7 plicatum est. VII. In reliquis contractibus traditio statim fieri potest: in † matri-
monio vero non potest: imo successiue fieri debet. Neque enim sponsa pacta
statim est tradenda; sed inter sponsalia & nuptias temporis interuallum inrer-
8 cedere debet. *cap. institutum 25. q. 3.* VIII. Alii contractus † consensu duorum
contrahentium constituuntur: Coniugalis vero non tantum illorum, qui con-
trahunt,

trahunt, sed & parentum & tutorum, hoc est, *κρείων* requirit consensum. Et de his hæcenus. Quæ si prolixiora videbuntur, rei magnitudini ascribat æquus lector.

CAPVT VI.

- §.1. Consensum parentum in constituendis nuptiis & sponsalibus necessarium esse, veluti *συνάπτον* multis de causis.
- §.2. Effectus patriæ potestatis circa sponsalia & nuptias explicantur, nimirum, liberis de matrimonio prospicere 2. de multis competitoribus vnum deligere. 3. Despondere liberos. 4. filias iungere & tradere. 5. dotem dare. 6. sponsalia clandestina dissoluere. 7. sua auctoritate vti, non abuti.
- §.3. Quid si pater consentire nolit filio vxorem volenti ducere?
- §.4. An parentes causas adferre debeant cur consentire nolint?
- §.5. An patris improbi, prodigi & pauperis consensus requiratur?
- §.6. Testimonia sacrarum literarum, & bonorum auctorum, legum, Canonum & Theologorum de consensu parentum citantur.
- §.7. An matris consensus perinde requiratur vt patris?
- §.8. Quid si pater & mater dissenserint de elocanda filia?
- §.9. De tutorum consensu in nuptiis.
- §.10. De curatorum consensu ad nuptias.
- §.11. Quid si tutor vel curator consentire nolit?
- §.12. An puella tutoribus & curatoribus insciis impune sponsalia contrahere possit?

§. I. S V M M A R I A.

- 1 Parentum consensus in nuptiis requiritur tanquam *συνάπτον*.
- 2 Parentum consensus cur adhibendus duplex ratio adfertur.
- 3 Parentis persona filio debet videri sancta & honesta.
- 4 Antiquitas quomodo parentes venerata sit.
- 5 Plagium committit qui filiam ducit inuito parente eodemq; inscio.
- 6 Coniugium absq; parentum consensu contractum raptus dicitur.
- 7 Potestas patria summa apud Romanos.
- 8 Apud Romanos filii nihil possident viuvis patribus.

9 Parentes liberos vendendi ius habent.

10 Corpora filiorum in potestate parentum quoque sunt.

Superiori capite demonstratum est sponsalia auctoritate & consensu parentum, & eorum verbis olim inita & constituta esse. Quæ res cum latius pateat ideo & nobis, quæ dicenda restant hoc loco explicanda sunt: Neque commo-
dius id tradi posse putamus, cum consensus parentum, & auctoritas magis spectetur antequam nuptiæ coierint, h. e. in sponsalibus contrahendis. Nam post matrimonium consummatum eius non perinde habetur ratio. Hoc enim iure utimur, ne bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turberentur. l. i. §. 3.
1 de liber. exhibend. Ergo sic statuimus: Ad constituenda sponsalia consensum & auctoritatem parentum, tanquam συναίτιον, h. e. causam, quæ efficientem (αιτιον κίνητον) comitetur, requiri, usque adeo ut si omissus fuerit ea pro nihilo habenda sint. Cur autem istis adhibendus sit duplex est ratio. Naturalis scilicet & civilis. Naturalis quæ tacita lex est, quam ex ipsa natura hausimus, arripuimus, ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus; quæ docet, ut ait *Græcus Paraphrastes Theophilus* δίκαιον τὸς μέχρι τοῦ αὐτῆς ἡλικίας ἀναδρέψαντες τὸς γονεῖς ταυτῆς ἀξιοῦσθαι τῆς πατρὸς τῆς μητρός σινευδοκιμεῖν. hoc est, Equum esse, ut qui ad eam ætatē nos educauerunt parentibus; adde, qui tot labores, curas, molestias & sollicitudines nocte dieque sustinent & exantlant liberorum causa, hoc honoris habeatur, ut eorum in nuptiis contrahendis consensus requiratur. Neque enim vlla in re aut negotio filiorum obedientia erga parentes illustrius conspici potest, vel etiā contemptus, quā in nuptiis contrahendis. Nec honos maior neque contumelia insignior parentibus haberi aut inferri potest, quā si liberi iis hic obtemperent aut refragentur in re tantum momenti, & periculi. Deinde si eos a quibus multum beneficiorum accepimus in honore habere & colere debemus, certe parentes charissimos habere, venerari, & ab eorum consiliis pendere æquum est, quod ab his vita, patrimonium, educatio, institutio, pietas & religio, honores & alia beneficia tradita sunt: ut recte ille dixerit: Parentibus & magistris nunquam parem gratiam rependi posse. Itaque Iureconsultus, licet Ethnicus, Persona inquit, patris filio videri debet sancta & honesta. l. persona de obseq. parentib. & patr. a liberis prestandis.
4 Antiquitas ita venerata est patres, ut eos Deos appellare non dubitauerit. *Simplicius in Epictetum, & Procopius Gazeus*. Deus qui omnia producit & creat, post leges quæ ad ipsum pertinent, merito secundas tribuit parentibus, qui post Deum secunda causa ut simus sunt. in *Exod. Procopius in Deuter.* Aque vero qui in parentes deliquit, ac qui in Deum punitur. Aequi diuinum præceptum spreuit, absque venia mortis condemnatur. Qui in parentes deliquit lapidibus obruitur. Memento enim, inquit, quod ab his viuendi initium acceperis. Iacob quoque inquit: Si enim virtus patris mei Isaac fuit in me. Insuper quoque prouerbiorum auctor execratur, inquiens. Oculum subfannantem patrem, contumeliamque matris senio parentem, corui torrentium eruant. *Aristoteles in Politicis*. Parentes liberis domi,

domi non tamen veluti seruis dominus, sed Regis more imperare debere: Liberi vero eos tanquam Deos colere & venerari debere. Postremo quod alii per alium non debeat iniqua conditio inferri, neque ius suum inuito auferri. Quid autem iniquius fingi & excogitari potest, quam filiam patri è suis laribus & domiciliis abduci inuito & repugnanti? Vel filium familias, qui in patris domo habitat mulierem ante oculos vel in domum patris inuiti & dissentientis introducere? Neque iniuria maior aut contumelia parentibus inferri potest. Imo plagium † committere videtur is, qui filiam à patre tot annis maxima diligentia & cura eductam clam seducit & inuito patre accipit. Atque eo quidem ex Theologis vocem Plagiarii referunt 1. *Timoth. 1.* Et Iustinianus † coniugium, 6 quod absque parentum consensu contrahitur raptum esse indicat. 1. *vnica Cod. de raptu virgin.* Quo spectat quod *Aristoteles lib. 1. Politicorum.* scripsit: Naturæ lege liberos parentum imperio subditos esse debere. Quod enim procreauit & genuit, id vt præsit, amicitia ratio & senectutis postulat. Et *Plinius in Panegyrico.* Cæsar intuitus vim legemq; naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit nec vti inter pecudes, si hominibus potestatem & imperium valentioribus dedit. Vnde & patria potestas, quæ Romanorum propria est, originem traxit. Potestatis vocabulum proprie ad eos pertinet, qui imperandi aliis ius habent. Ita Princeps subditis imperat, magistratus ciuib; pater liberis; magister discipulis; dux militibus; dominus seruis. *Seneca.* Potestas autem † patria summa fuit apud Romanos, vt ius vitæ & necis in liberos habuerint, hoc est, impune liberos ex se procreatos interemerint. *leg. fina. Cod. de patria potest.* *Dionys. lib. 2.* Quæ autem ad reuerentiam & æquitatem liberorum attinent, vt colant parentes perficiendo iussa illorum, omnia plus habent grauitatis, & nostrorum hominum leges longe superant. Nam qui formas viuendi Græcis condiderunt ciuitatibus, certum quoddam tempus admodum breue præscripserunt, quo liberi patribus essent subditi. Quidam ad annum pubertatis tertium: quidam tantisper dum illi cælibes manserint: nonnulli donec publice inter viros ascripti fuerint: quæ admodum Solonis, Pyttaci, Charondæq; legib. acceperant, quorū magna prædicatur sapientia. Pœnas etiam in contumaces filios statuerunt non graues, permittentes patribus eos exhæredare domoue pellere, præterea nihil; quæ non sufficiunt ad compescendam iuuentutis vesaniam, moresque præfractos, neq; contemptores honestatis Iouis brachio possunt ad honestatē redigi: Quapropter apud Græcos sæpe indecora multa in parentes cōmittunt liberi: Legislator inquit, Natura in omnibus patri in filium & per omne vitæ ipsius tempus potestatem dedit, siue illum captiuū detinere, siue virgis cadere, siue vinctū rusticis operis retinere, siue occidere vellet; etsi filius Rempub. gereret, & summā dignitatē obtineret. *Quintil. declamat. 6.* Poterā quidē fortiter dicere. Pater iussi. Hoc nomē omni lege maius est. Tribunos dicimus, cādidos ferimus, ius nobis vitæ necisq; concessum est. Si non fecerit, q̄ iubeo, non deferam illum ad sepultura. Et *Dionys. lib. 8.* Apud Romanos † filii nihil possident viuus patribus; sed 3

licet eis & pecuniis & corporibus eorum vti p̄ arbitratu suo. Et ne vniciq; pro arbitrio liberos interimere fas esset, Romulus legem tulit, ne quis prolem triennio minorem necaret, & necessitatem imposuit educandi masculos, & è filiabus primogenitas. Dionysii Halicarnassensis lib. 2. Idem tradit Simplicius in *Epieteturum*. Veteres Romanorum leges, tum excellentia naturæ considerata, tum laboribus quos filiorum causa parentes capiunt expensis, & vendendi illos, & si vellēt potestatem impune illos occidendi dedere. Ita Manlius Torquatus filium securi percussit. Zonaras tom. 2. & alii. Virginius filiam occidit. Valer. Maxim. lib. 6. Plinius de *viris illustribus* & Lucius Brutus, Valerius Maximus lib. 5. Spurius Cassius Manlius Torquatus lib. 8. Pontus Aufidius & P. Artilius idem fecerunt. Philiscus filias stupratas. Valer. Max. Et Aulum Fulvium Senatorem ipse pater ob cōiurationem necauit: Et non solus hoc priuatus egit. Nam & alii multi non tantum Consules verum etiam priuati homines filios suos interemerunt. Dion. lib. 33. Et Valer. Max. lib. 5. T. 7. De parentum seueritate. Ita temporibus Senecæ Enichon eques Romanus filium flagellis occidit. Populus tamen rei indignitate commotus eum graphiis confodit in foro. Seneca de *Clementia*. Et apud Liuium Horatius senior cum filius sororem occidisset, & cædi postularetur, se filium interfecturum respondit, si soror non iure interfecta esset. Atque id ius Romanorum proprium fuit. Quo spectat illud Liuii lib. 1. Decad. 1. Nullam breuiorem cognitionem quam inter patrem & filium esse paucis verbis transigi posse ni pareat patri habiturum infortunium. Et hoc ius in vsum vitæ reuocandum censet Bodinus in opere de Republ. Vendere autem † alienare vel oppignorare liberos victus vel necessitatis causa, vsq; ad tertiam auctionem, & precium quæstui esse, etiam aliis gentibus ius fuit, vt Hebræis, teste Mose, præsertim ob inopiam, Exod. 21. 22. & Romanis, C. toto T. de parentibus, qui liberos distraxerunt. Et Dionysius lib. 2. Legislator Romanus permisit etiam vendere filium. Itē hoc quoque patri concessit licere illi terna filii venditione pecuniam quærere, maiorem largitus potestatem patri in filium. Quam legem Romuli eius successor Numa mitigauit; vt si pater filio concessisset vxorem ducere futuram iuxta leges sacrorum & bonorum vitæ participem, vt tum patri nullum ius esset vendendi filium. Plutarchus rationem explicat, indignum ratus, quæ libero nupsisset, cogi vt cum seruo viueret, in vita Numa, apud quos etiam creditoribus noxæ dabantur. Valer. Max. lib. 5. Ita Matth. 18. Dominus serui, qui soluendo non erat, vxorem & liberos venundari iussit. Et Græcis, idque ætate Basilii frequentatum fuisse testatur his verbis εἰς οὐ γὰρ ἀλλείνων θεία μα. Imo debitores condemnatos in frustra & partes secare creditoribus ius erat, vt testatur Tertullianus in *Apologetico*. Nam & inter bona patristamiliæ liberos numeratos esse exhortoria Iobi colligere licet. Cum enim Dæmoni Deus potestatem fecisset omnia Iobi bona inuadendi, non tantum domum & ædificia sed & liberos perdidit. Cum itaque tanta sit potestas parentum in liberos, consequens est, eos vt qui sui iuris non sūt, nihil statuere, agere, promittere aut polliceri posse, cum à patris voluntate

eorum

eorum consensus pendeat. Et velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini, vt habet Regula iuris. Quod ad corpora filiorum attinet, ea quoq; vt diximus † in potestate sunt parentum & inter bona quoque olim numerata 10 & habita fuerunt. Sed filiis, inuitis parentibus, ne tantillum quidem, & ne quidem aduentitia bona, quorum tamen dominium habent, alienandi ius est, vt docet l. final. C. de bonis qua liberis. Quæ cum ita sint multo minus licet eis insciis aut inuitis parentibus corpora sua, quæ sunt portio viscerum matris & patris, vt ait ICtus l. 1. ff. de ventre inspiciend. aliis mancipare & tradere.

§. 2. S V M M A R I A.

- 1 *Parentes liberis de matrimonio debent prospicere.*
- 2 *Coniugia raro fortunata esse qua spreto consilio parentum contrahuntur.*
- 3 *Parentum est e multis competitoribus vnum eligere.*
- 4 *Parentes interdum liberis indulserunt vt pro suo arbitrio vxores ducerent sed rarissime.*
- 5 *Parentes debent filias suis verbis despondere, quod à veteribus sancte obseruatum fuit.*
- 6 *Parentes filias suas viro tradere, iungere & locare debent.*
- 7 *Patris est filia dotem dare.*
- 8 *Lex Platonis predicatur & refertur.*
- 9 *Apud Spartanos ii puniebantur qui in affinitate coeunda bonis diuites pratulissent.*
- 10 *Parentum est sponsalia absque eorum consensu inita vel infirmare vel rata habere.*
- 11 *Parentes non debent abuti sua auctoritate.*
- 12 *Pater quando sua auctoritate abutatur.*
- 13 *Historia de Carolo Duce Burgundia notatu digna.*
- 14 *Parentes liberos inuitos in nuptias coniicere & cogere non debent nubere iis à quibus abhorrent.*

ET si autem multi sint & varii patriæ potestatis effectus, quos Dd. accurate descripserunt: nos tamen eos saltem persequi decreuimus, qui ad institutum nostrum, hoc est, ad sponsalia & matrimonium pertinent, quales sunt hi. I. Parentum est liberis † de matrimonio prospicere, quod sapientissime à Platone lib. 6. de legib. scriptum est. Paterni officii esse moribus ciuium diligenter examinatis idoneum sibi generum & maritum filia eligere, &c. l. qui liberos de ritu nuptiar. Patris incumbit officio conditionem filia quærere ac parare dotem. Idque tempestiue, ne vt est natura hominum præliuis in libidinem, in Venerem incertam prolabantur, & ruant, & aliquod dedecus in se admittant. Matura virgo rugas aniles non expectet, quæ patrem vt viro locetur tacite etiam rogat. Quo spectant versus elegantissimi veteris Poetæ:

Ἠγάτης δέ γαμ' & καὶ μεδ' ὅλως λέγει

ἢ τὸ συνπαύειν πολλὰ περὶ αὐτῆς λαλεῖν.

Aetatis est, quæ mulibilibus filia de se silendo

Multa nihilominus loquitur.

Et veteris Theologi Egnatii. Virginitatis iugum nemini imposito. Reser-
nim est & possessio periculi plena, & seruatu difficilis, præsertim quando co-
actus imperatur. Inuenibus nubere permittit, priusquam à meretricibus corrū-
pantur. Itaque recte faciunt liberi, qui mariti eligendi curam ad parentes defe-
runt. Primum quod parentes vt ætate maiores animorum perturbationibus
minus sint obnoxii, ideoque rectius iudicare, vt filiorum commodis prospice-
re possint, quam ipsimet sibi. Quo spectat illud Terentii *Heauton. act. I. Sc. I.*

Putarem patrem ætate & beneuolentia

Plus scire & providere quam seipsum sibi.

Nam ætas grandior, longa rerum experientia prudentior rectius consulit,
quam iuuentus, quæ cupiditate ducitur magis quam ratione, cuique ἀμάθεια τῶν
σοῦ ἀπειρῶτα, hoc est, rerum inscitia parit confidentiam; atque hoc maiori
in periculo versatur, quod non metuit periculum. Recte Seneca. Iuvenile vitiū
est non posse regere imperum. Et quod iuuenes & puellas sæpe fallere solet a-
mor cæcus iudex, vt aiunt. Amori enim sæpe honesta videntur, quæ turpia sunt,
vt ait Theocritus. Itaque recte apud *Homerum Ulysses Odyss. lib. 7.* Nam si in iu-
niorem incidens quicquam rogaueris, nihil omnino ages, cum semper iuuenes
minime sapiant. Idque maxime in muliebri sexu deprehenditur, qui propter
imbecillitatem generis, & rerum imperitiam minus consilio valet, quam viri.
Quare non oportet inconsultæ ætati licentiæ frenas laxare, vt furtim, vt teme-
re, vt poti, vt incantati, vt dictis in ipso complexo trib. verbis contrahant matri-
moniū: vt recte Erasmus disputat. Deinde propter σοφὴν περὶ τὰ τέκνα, vt ait
Cicero, Parentes liberos non minus, charos habent, quam semetipsos. Vnde IC.
Nullus est affectus, qui vincat paternum. Et Lucianus: Ita natura compara-
tum est, vt parentes magis ament liberos, quam liberi parentes *l. 67. non solum de*
ritu nuptiar. Ideo præsumendum est, eos nihil aliud liberis consulturos, quam
² quod in rem eorum sit. Postremo etiam experientia testatur, raro fortunata esse
coniugia, q̄ puellæ spreto consilio parentum pro suo arbitrio contrahunt. Con-
tra per pauca infelicia, q̄ sunt à parentib. ac tutoribus cōfecta & confirmata Vi-
ues. Audis, inquit Erasmus, de sponsatam à parentibus Mariam, ne speres igitur
felices nuptias, quas inuitis aut insciis parentibus furtiuo congressu per verba
de futuro & copulam de præsentī conglutinas. Et sacrarum literarum authori-
tas ostendit consilia illa infelicia, quæ liberi contra parentum voluntatem per
se capiunt, vt & nuptias; non tantum quod hæc ætas infirmior sit, quam vt suis
rebus consulere possit (ducitur enim prauis cupiditatibus) sed quod Deus v-
bique auctoritatem parentum vult saluam esse. Ita Esau cum sciret parentes nō
permissuros vt Cananæam duceret, ad Ismaelem se contulit & præter eas, quas
habuit aliam duxit: sed impune id non tulit, vt *Genes. 28. 62p.* legitur. Et Iro puella
clam

clam fidem dat Leandro, quæ res vtrique exitio fuit, vt ostendit Poema Musæi.
 II. Parentum est e multis competitoribus seu procis pro sua autoritate, & prudentia vnum eligere, quem filia dignum existimet maritum. Quod & Ambrosius æquum putat, vt inter complures procos ius deligendi sit penes parentes. Et notat Erasmus quo minus inuidiæ recidat in virginem. Idque summo iudicio & deliberatione maxima fecisse veteres, historiæ testes sunt. Qua de re memorabile exemplum extat apud Herodotum *lib. 6.* Clistenes collocaturus filiam Agaristiam ei quem Græcorum præstantissimum comperisset, in Olympico certamine omnibus edici iussit, vt intra diem sexagesimum adessent, si qui illam expererent. Vndique confluxerunt ex tota Græcia & Italia ad diem præstitutum. Ibi tum Clistenes ante omnia patriam singulorum & familiam percontationibus exquirebat. Deinde eos aliquandiu apud se detinuit, vt vniuscuiusq; mores & affectus exploraret & iuniores in Gymnasia educens præcipue tamen in conuiuiis experiebatur. Cum autem dies nuptiis destitutus illuxisset, quo Clistenes edixerat indicaturum se, cui filiam collocaret, omnes in conuiuium accepit procos & vicinos. Posteaquam vero cænatum esset, & vino incaluisse animi, cæperunt de Musica disputare. Hippoclitès Atheniensis, qui maxime placeret Clistheni, iussit tibicinem sibi canere sedatum quoddam saltationis genus. Tibicine obsequente saltauit, & sibi quidem placuit, Clisthene omnem rem dissimulante. Deinde Hippoclitès vbi paululum respirasset mensam sibi inferri iussit. Qua illata, primum super eam Laconicos saltauit modos, mox Atticos, tertio capite mensæ innixus cruribus veluti brachiis modulabatur. Ad cuius primam & secundam saltationem etsi commoueretur Clisthenes, & stomacharetur sibi tam ineptum & impudentem generum fieri: tamen se continebat ne in illum erumperet. At vbi vidit cruribus veluti manibus gesticulantem, iam se continere amplius non potuit. Itaque in hæc verba prorupit. Fili Tisandri desaltasti matrimonium: Græce *ὁ παῖς τισάνδρου ἀπώρχησάν νέμω τὸν γάμον.* Et silentio imposito ita fatur. Viri proci filia mea, vos equidem omnes laudò, vobisque omnibus si fieri posset gratificarer: neque quod nunc facere cogor, vnum è vobis probarem, & reliquos improbare. Verum fieri non potest, vt cum de vna virgine hic agatur omnium voto satisfaciam. Itaque singulis vestrum, qui nuptias has adipisci non potestis, dignis tamen filia mea, quoque domum peregre abfuitis singulo argenti talenta dono dō. Megacles autem Alcæonem filio meam filiam Agaristiam despondeo ritu Atheniensium. Annuente conditionem Megacles nuptiæ apud Clisthenem celebratæ sunt. Hactenus Herodotus *lib. 2.* Itaque recte monet *Syracides*; vt pater homini cordato & frugi filiam det his verbis. *ἐκδὲ τὴν θυγατέρα καὶ ἔσθι τετελεσμένον μέγα καὶ ἀνδρὶ σὺν ἐτῷ ἀγαθῷ ἀντιῷ.* Elocat filiam, & rem magnam feceris. Cæterum viro cordato da ipsam. Claudianus de Honorio, qui Stiliconem sibi generum elegit.

Nubilis interea matura virginis ætas:

Vrgebat patrias, suspensæ principe, curas,

Quem simul, imperiique ducem natæq; maritum.

Prosperi-

*Prospiceret, dubius toto quarebat ab Axe
Dignum coniugio generum, thalamisq; serena.*

Item.

*Iudicium virtutis erat,
Te non Hesperidum pomis, non amne subacto,
Non socerum fallente rota, sed iudice dignus
Augusto; variis Stilico spectatus in armis
Accipit, & regni dotes virtute parauit.*

Sed quia in eam disputationem ingressi sumus pluribus exemplis ex historia petitis, id quod instituiamus confirmandum est. Seruius Tullius cum filiam alteram mitem alteram ferocem haberet, & Tarquinii superbi filios pari animo esse videret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Plinius de *viris illustribus*. In eo Platonem haud dubie secutus, qui vult ut iuuenes ferociore in matrimonium ducant sedatorum & quietorum ciuium filias, quo soboles vtriusque parentis naturam referant. *lib. 6. de legib.* Recte Erasmus, si iuuenis erit natura lenior conueniet sponsa vigilantioris ingenii: Si sponsus erit profusior congruet vxor frugalior & ad rem seruandam attentior. Rursus si iuuenis erit ardentioris ingenii, accommodabitur puella temperatioris naturæ, quæ pro tempore norit cedere & obsequi. Pompeius Magnus Catonis neptem vnā petiit sibi in vxorem dari, alteram filio. Sed Cato eam affinitatem ὡς ἀσπασίαν ἰσοκέρως αὐτῷ τοῦ τέττονος, hoc est, tanquam corruptricem suæ integritatis aspernatus est. Eaque re vehementer offendit vxorem & filias. Postea cum Pompeius indignis dignitates vendidisset, & ob id male audiret, Cato vxori & filix dixit: Ista probra nobis erunt communia, si affinitatem cum Pompeio contraxerimus. *Zonaras Tom. 12. Plutarchus in Pompeio.* Pompeius Catoris constantiam libertatemque, quibus ille vnus palam pro iure propugnabat, mirarus statuit eū quacumque ratione sibi adiungere. Et cum is duas haberet fratris filias secum, alteram sibi, alteram filio in matrimonium petiit. Cato cum corrupendi sui gratia eas à Pompeio affectari nuptias intelligeret, ideoque detrectaret, soror eius vxorque grauiter tulerunt, Pompeii Magni affinitatem ab eo aspernari. Interim Pompeius, cum Afranium ad Consulatum promouere cupiens ciuib. in hortum suum venientibus tributim pecuniam diuideret, ut eos Afranio conciliaret, eiusq; rei fama in vulgus percrebresceret, Pompeius male audiret, quod magistratum, quem præclarissimis ipse facinoribus uti summum decus meruisset, eum hominibus indignis venalem redderet: Cato mulierib. dixit. Horum quoq; opprobriorum pars ad nos redundabit necessario, si Pompeii necessarii esse volumus. Quo audito eæ agnouerunt rectius ipsum honori suo, quā ipsas consuluisse. Idem memorat Plutarchus in *Catone minore*, & addit Catonem dixisse Munatio socio & intimo. Vade Munati & dic Pompeio Catonem per mulieres capi non posse; sed tamen beneuolentiam eius gratam habere; eique iuste agenti amicitiam omni necessitudine firmiorem cum ipso futuram: obsides autem

autem Pompeii gloriæ aduersus patriam nunquam daturum: Item Pompeii af-
finitatem se nunquam probasse, non quod eum indignum indicaret, sed quod
dissimilitudinem institutæ in Republica rationis cerneret. Themistocles cum
Athenienses duo eius filiam sibi vxorem peterent, frugi hominem diuiti præ-
tulit: Virum se, dixit, querere potius sine pecuniis, quam pecunias sine viro. Sto-
bæus & Cicero in officiis. Plutarchus *ἀνδρα ζητῶν χρημάτων δέοντα μᾶλλον ἢ χρέ-
ματα ἀνδρὸς*. Aristoteles Locrensis, qui vnus de Platonis amicis fuit Dionysio te-
niori, filiam ipsius in matrimonium petenti, respondit: Mortuam se, quam Ty-
ranni vxorem videre filiam suam malle. Cumque Dionysius paulo post filias
eius interemisset, & interrogasset per contumeliam, num adhuc in sententia
perstaret: factum quidē sibi dolere, sed dicti non pœnitere. *Plutarch. in Timoleon-
te*. Plinius in *epistolis*: Socrus, inquit, Pompeius Iulianus cum cætera vita, tum vel
hoc vno magnus, quod ipse prouinciæ princeps inter altissimas condiciones ge-
nerum non honoribus principem sed sapientia elegit. Hipponicus cum eius fi-
liam omnes sibi vxorem expeterent; principes vero ambirent, Alcibiadem sibi
ex omnibus delectum generum ascuisse. *Isocrates in oratione de bigis*. Idem de
Hippodamia refert Lucianus in Charidē. M. Fabius patritius cum duas haberet
filias, natu maiorem Licinio Stoloni homini longe inferioris conditionis, iu-
niorem Sulpitio Rufo sui loci viro despondit. *Zonaras T. 2.* Lucianus in *conuiuio*,
memorat Aristerietum patrem delegisse ex omnibus filia maritum Eucriti Nu-
mularii filium, quod modestus videretur, & ad studium Philosophiæ propen-
sus. Apuleius quendam Thrasillum puellæ Charites nuptias experuisse & pa-
rentum iudicium inuitasse muneribus, eum tamen repulsam passum, quod im-
probis esset moribus: in *aureo asino lib. 8.* Callisthenes adolescens Byzontinus So-
strati filiam Sostratam sibi in vxorem dari petiit, & patrem vt sibi illam daret ro-
gauit: ille vero se daturum negauit, quod hominis vitam intemperantem mini-
mo probaret. Achilles Staius. Actius Philosophus filiam suam Claudio Pom-
peiano equitis Romani filio iam grandæuo dedit, quamuis has nuptias, vt Ca-
pitolini verbis vtatur, mater & filia inuitas haberent. Proxemides iudex certami-
num erat constitutus, pictorem sibi generum asciiuit propter picturæ præstan-
tiam. *Lucian. in Herod.* Huc spectant verba Telemachi apud Homerum *Odyss. 1.* Pro-
ci namque filii magnorum virorum matrem meam inuitam sibi expetunt, con-
tinuoq; patris eius Icarii domum adire student, vt ipse filiam illi, quem malue-
rit ac magis dilexerit, cum dote locet. Idem ostendunt exempla Patriarcharum,
quæ nobis sacrae literæ proponunt. Isaac Abrahæ patri concessit delectum vxor-
is *Genes. 24.* Et eo etiam iure vtitur Isaac in coniugio filii sui Iacob. Nam ei præ-
scribit familiam ex qua eum petere velit coniugem, eiq; Iacob obtemperat. At-
que in summa in deligendo marito quam solliciti & circumspecti fuerint vete-
res, & hodie adhuc quid spectandum, Plinius in *epistola ad Iunium Mauritiū*.
doctissime differit, cuius verba quia elegantissima sunt hic adscribenda duxi-
mus. Petis vt fratris tuæ filia prospiciam maritū, quod merito mihi potissimum

in iungis Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus ut laudandus viderer effecerit. Nihil est quod a te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius a me suscipi possit, quam ut eligam iuuenem, ex quo nasci nepotes Auruleno rustico deceat, qui quidem diu quaerendus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Mutius Acilianus, qui me ut iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarissime diligit, reueretur ut senem. Nam ita a me formari & institui cepit, ut ego a vobis solebam. Patria est illi Brixia illa nostra Italia, quae multum adhuc verecundiae & frugalitatis antiquae retinet & seruat. Pater Minutius Macrinus equestri ordinis princeps, quia nihil altius voluit, edoctus a Diuio Vespasiano inter praetorios honestam quietem huic nostrae ambitioni dicam an dignitati praetulit. Habet etiam maternam Serranam procul a me municipio Patauio, nostri loci mores. Serrana tamen Patauii quoque severitatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius gravitate, prudentia, fide prope singulari. In summa nihil erit in domo rota, quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano vero ipsi plurimum vigoris, industriae, quam in maxima verecundia, quaesturam, tribunatum, praetoram honestissime percurrit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidem senatorius decor, quae ego nequaquam arbitror negligenda. Debet enim hoc castitati puellarum quasi praemium dari. Nescio an adiciam esse patri eius amplas facultates. Nam cum imaginor nos quibus quaerimus generum silendum de facultatibus puto: cum publicos mores, atque etiam leges ciuitatis intueor, quae vel imprimis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem praetereundum videretur, & sane de posteris & his pluribus cogitanti hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulgisse amori meo supra ista, quam res patitur sustulisse. At ego fide mea spondeo futurum, ut omnia longe ampliora, quam a me praedicantur inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut mereretur: sed hoc ipsum amantis est, non eum onerare laudibus. Vale. Ex quibus platum est parentes in deligendis generis & filiabus despondendis suo imperio atque auctoritate vfos esse, idque summa cura iudicio & deliberatione fecisse, neque de filiarum consensu multum sollicitos fuisse. Quauis interdum iudicio, ut sunt humano labeantur & indignam digno praerferrent, quemadmodum de Sene quodam refert Martialis, qui repudiatis competitoribus viris clarissimis filiam praconi dedit. Versus hi sunt lib. 6. Epigramm.

Ad Seuerum.

Pratores duo, quatuor tribuni,
Septem Causidici, decem Poeta
Cuiusdam modo nuptias petebant
A quodam Sene: non moratus ille
Praconi dedit Eulogo puellam.
Dignum quid fatuo Severe fecit.

Sed

Sed eiusmodi erratis paternis liberos conuiuere par est, eaque moderate ferre, qua de re supra latius. Interim tamen † etiam parentes iure suo cessisse, liberis-
que indulgisse, vt pro suo arbitrio vxores ducerent, sed rarissime, ex historiis col-
ligi potest. Isocrates in encomio Helena & Lucianus in Charidemo referunt, Hele-
nam cum omnes Reges & viri primarii sibi vxorem expeterent & ambirent
tanta contentione, vt verendum fuerit ne ad arma venirent, Tyndareus pater
animi incertus cui eam locaret omnes, procos iurare cogit, se si Helena vi rape-
retur, ei opem laturos esse, cui Helena nuberet: ibi tum Helenæ potestatem fe-
cit & concessit, vt nuberet ei, quæ ipsi placeret. Ita Menelaus eligitur maritus ab
Helena. Quo spectant verba Euripidis:

Tyndareus eos fefellit bono consilio,

Concessit filia ex procis eligere

Quo eam chari flatus amoris ferrent.

Idem de Callia refert Herodot. lib. 6. his verbis: Callias erga filias, quarum tres ei
fuerunt, talem se exhibuit. Nam posteaquam nobiles extitere, hoc eis magnifi-
centissimum munus est gratificatus, vt quam sibi vnaquæque vellent ex omnib.
Atheniensibus eum deligeret, atque ita eam illi nuptum dedit. Idem de Danao
refert Pausanias lib. 3. Dimisit qui nunciarent se puellis optionem daturum vt
earum quælibet sibi eum deligeret cuius forma esset complacitura. Tertio † pa-
rentibus incumbit filias suis verbis despondere: idque à veteribus sancte obser-
uatum fuisse, ea quæ supra cumulauius, probatione ex historiis petita abunde
demonstrant, quæ ne actum agere videamur hic non repetemus, sed ad cap. 4. le-
ctorem remittimus. Quarto filias † suas viro tradere, iungere & locare, q̃ vt plu-
rimum in nuptiis fit. Quo spectant verba antiquitatis Romanæ. Tandem socero
E. & M. socru annuentibus solenni Hymenæo nuptiis copulamur. Ita Deus Euā
conditam Adamo tradidit & copulauit. Bathuel pater vna cum Labane Rebec-
cam tradunt internuncio Abrahami, his verbis: Accipe eam. Gen. 24. Raguel Sa-
ram filiam apprehensam Tobia tradidit & copulauit. Tobia c. 7. Tacitus de Iulio
Agricola socero suo, Consul, inquit, filiam egregiæ tum spei mihi iuueni despō-
dit, & post Consulatum locauit. Quo spectant verba supra numerata. Aliter cō-
iugium non sit legitimum nisi à parentibus tradatur. 32. q. 2. Et Tacitus lib. 4. Ty-
berius neptem Agrippinam Germanico ortam coram Cn. Domitio tradidit,
nuptias in vrbe celebrari iussit. Item apud Terentium: Hæc mihi in manum dat.
Nausicles pater filiam manu prehenfam Gnomoni tradidit, apud Heliodorum
lib. 6. & lib. 10. Pater Hydaspes filiam Coricleam agnitam Theagoni coniungit
& tradit verbis elegantissimis, quæ supra cap. 3. enumerauimus. Et Capitolinus
nuptias Faustinae filia suæ, cum M. Antonio eam coniungeret, celeberrimas fe-
cit. Facit illud Claudiani.

Quid iungere differo

Quam pepigit.

Item:

X 2

Et

*Et mihi quam scriptis desponderat ante puellam,
Coniugis ipsius pronuba dextra daret.*

Et de Didone, quæ Sichæo nupta erat Virgilius:

*Cui pater intactam dederat, primisq; iugarat
Ominibus.*

Et apud Plutarchum Bruti vxor maritum his verbis compellat: Ego Brute Cætonis filia tibi nuptum tradita sum, non vt pellicis in morem lectitantum & mensæ, sed cum bonorum tum aduersorum essem particeps. Apud Achillem Statium elegantissima est Callisthenis oratio. Virginem puellam hæcenus seruauui. Nunc eam Tyrum ad patrem ducere, & ab eo sicuti leges iubent in vxorē accipere omnino constitui: quod si impetrauero bene habet: sin vero difficilis & morosus spondere negauerit, virginem etiam filiam suam sibi habeat. Et plura huc cumulari possent, sed quia ex præcedentibus ea pendent, hic longiores non erimus.

- 7 Quinto. Patris est filiæ† dotem dare, & qui dotem dare non volunt coguntur per præsides & proconsules id est, magistratum. *l. 19. qui liberos de ritu nupt.* Quo spectat illud Terentii. Herus damno auctus est, propter dotem, quam pater filiæ dare cogitur. *Liuius lib. 2 de bello Punico 2.* Cum Cn. Scipio ex Hispania Senatu scripsisset, petens sibi successorem dari, qui filiam virginem iam adultam haberet, neque ei sine se dos expediri posset: Senatus ne Respublica duce careret, patris vicem gessit, dotemque dedit, & consilio matris suorumque eam nuptum collocauit. Dos 4000. æris fuere, hoc est, 400. Ducari, vt Blondus supputat; & addit eam dotem cerdones suo tempore stulto instituto filiabus suis dedisse in Italia. Iustinianus centum libras auri statuit modum maximæ dotis, qui olim fuit decies centenorum millium nummum *l. 1. cum in rem verso Cod. de vsuris.* Martialis:

Centena decies, quæ tibi dedit dotis.

Iuuenalis:

Et ritu decies centena dabuntur.

Antiquo.

Cæsonis filia decem millia æris in dotem attulit marito Mugilia, quæ quia quinquaginta millibus nupsit appellata est dotata. *Blondus lib. 8. Romæ triumphantis.* Idque ea de causâ institutum est, quo facilius puellæ maritos inueniant, & quibus nubant. *l. 1. soluto matrimon.* Idque Reipublicæ interfit: eius enim magis habetur ratio, quam morum. Vnde recte Theognides.

Arietes quidem & Asinos quarimus Cyne & equos.

Generosos, & quisquis vult & bonis.

Admittere, ducere autem vxorem viri mali filiam.

Generosus vir, si ei pecunias multas dederit,

Nulla fœmina mali viri recusat esse vxor

Diuitis, quin diuitem vult maritum, loco boni

Opes quidem æstimat, & ex malo viro ortam,

Romus

Bonus ducit uxorem, & malus ex malo ortam.

Diuitia miscuerunt genus. quasi dicat, Pecunia nubitur; pecunia ducitur: Quod eleganter expressit Seneca

Et vere uxores digitis ducimus, inquit.

Et idem Seneca

An diues omnes quærimus, nemo an bonus. Vbiq; tanti quisque est, quantum habuit. Cicero in Tusculanis. Ouidius:

Dummodo sit diues barbarus ille placet.

Idem queritur Phocylides. Vnde Tertullianus: Iniustitiæ enim authorem & dominatorem totius seculi scimus nummum omnes. 4. *aduersus Marcionem.* Quare lex Platonis lib. 6. de legibus prædicanda est, cuius hæc est sententia In matrimonio imprimis conuenire & ex usu esse Reipublicæ, vt Iuuenes neque pauperum affinitatem fugiant, neque diuitum sectentur. Qua de causa & Solon dotem in nuptiis dari noluit, neque sponsum ad sponsam quicquid præter tres vestes & supellectilem non magni precii adferre voluit. Non enim mercedis causa contrahi venalesque nuptias esse debere, sed prolis suscipiendæ gratia, & amoris causa coniungi virum cum muliere. Plutarchus in Solone.

Apud Spartanos, maxime si puniebantur, qui in affinitate coeunda, bonis atque agnatis diuites prætulissent. Plutarchus in *Lysandro*. Quemadmodum enim stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione quæ modo nobis vestis circumdata est, estimandum putet. Macrobius *Satur. lib. 1. c. 11.* Non ego fortuna homines æstimabo sed moribus: sibi quisque dat mores, conditionem casus assignat. Ibid. Sed hi vulgi sunt errores, vt recte Demosthenes dixerit, vulgus in iudicando optima quæ sunt non intelligere, τοῖς πολλοῖς πλεῖστον δὲ μαρτυρεῖν τὰ βέλτιστα κρινεῖν. Et prudentibus viris vulgi amentiam imitandum non esse. Nam vulgo placere sapientibus displicere est, τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν τοῖς σοφοῖς ἀπαρέσκειν εἶναι. Plutarchus. Quanto rectius Apuleius *Apologia. 2.* de uxore sua Pudentilla verba faciens, Pudentilla, inquit, locuples fœmina trecentis militibus dotis fuit contenta: & maritum habet, & multis, & sæpe ingentibus dotibus spretis inani nomine tantulæ dotis contentum. Caterum præter uxorem suam nihil computantem, omnem supellectilem cunctasque diuitias in concordia coniugis mutuo amore ponentem.

Sexto. Parentum est sponsalia absque eorum autoritate & consensu inita vel infirmare vel rata habere; vt filii intelligant, sese in re tanti momenti parentibus morem gerere debere, & sponsalia clandestina nulla esse nisi parentes exorent vt ea rata habeant. Vt ille apud Terentium *Adelph. act. 2. Sc. 2.* patrem ita obsecraturum, vt liceret hæc sibi uxorem ducere. Ideoque in omnibus bene constitutis Rebus publicis promissiones de coniugio, hoc est, sponsalia inter adolescentes & puellas facta pro nullis habentur, & irritæ pronunciantur. Idq; veteres secutos esse, tam sacræ quam prophanæ historiæ ostendunt. Nullum

X. 3. enim

enim opinor, inquit Erasimus, in sacris literis exemplum reperi, quo doceri possit filiosfamilias aut pupillas clam iis, in quorum potestate sunt, contraxisse matrimonium, quod illis reclamantibus valuerit. Neque hic spectandum est, an arrhæ datæ sint vel promissio iureiurando vel dextera data firmata. Lutherus. Quod si autem promissionem factam pater, postquam rescivit, ratam habuerit, tunc dicendum est eam valere. Nam rati habitio mandato æquiparatur & subsequi potest & retrahitur. *l. si quibus de acquir. hered. l. seruo C. ad Trebell. l. i. C. qui admitti.* Quamuis honestum sit iussum præcedere. *Instit. de nupt. §. 1.*

11 Septimo, Parentes † sua autoritate vti non abuti debent: sunt enim domesticus magistratus. Seneca de *beneficiis lib. 3.* Quia vtile est iuuentutem regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia regatur. Magistratus autem proprium munus est, intelligere se gerere personam ciuitatis, seruare leges, iura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. Cicero. Abutitur † autem pater sua auctoritate & potestate, qui liberos iniuria prohibet uxores ducere vel nubere. Prohibent etiam qui conditionem non quærunt. *l. 9. qui liberos de ritu nuptiar.* Et hic sæpe à parentibus peccari experientia notum est. Enimuero ita natura est comparatum, inquit Pausanias, vt senes quauis in re iuuenibus aduersentur, atque obliti se aliquando iuuenes fuisse eorum sint amoribus oppido quam infensi, idque interdum magno suo malo. Quæ de re historiam idem Pausanias refert, *lib. 7.* In æde Dianæ Triclaræ quotannis dies festos agitant Iones. Sacerdotium quoque penes virgines erat quoad illæ nubèrent. Accidisse autem aiunt, vt, cum sacerdos esset Cometho nomine virgo, eximia admodum specie, eius amore Menalippus caperetur cum cæteris laudibus, tum vero corporis forma æqualium suorum longe præstantissimus. Hic cum puellam amaret, eam à patre uxorem sibi poposcit. Sed neque à suis, neque à puellæ parentibus id impetrare potuit. Itaque in ipsa Dianæ æde congressi iuuenes cupiditatem expleuerunt; ac sæpius deinde templo ac thalamo geniali abusi sunt. Atq; illi quidem breui morbo consumpti impietatis pœnas Dianæ dedere. Consecuta vero est ex læsi numinis ira summa terræ sterilitas, & miseranda hominum lues. Quanto rectius fecissent parentes, si nuptias inter personas pares probassent & conglutinassent.

13 De Carolo duce † Burgundiæ narrat Cominæus multos eius filiam sibi uxorem petiisse, & imprimis ducem Guiennæ assidue institisse vt eam sibi daret. Et quamuis Dux præ se ferret, se in eam rem propensum, & etiam promissâ faceret, tamen nunquam rem eo perducere potuit, vt eam illi locaret, & vt Cominæi verbis utar, *le croy qu' il ne ent iamais marie sa fille tant qu' il est veseu mais tousiours garde pour enterteinir gens pour seu seruir. cap. 49. 56. & 57.* Deinde
14 & hi abutuntur † suo imperio & iure, quod in liberos habent, qui liberos inuitos in nuptias coniiciunt & cogunt ducere vel nubere iis, à quibus prorsus abhorrent, & qui indignis filias elocant contra Syracid. præceptum. Filiam eloca
& da

& da cordato *ouerq̃*. Nam & hi in leges peccant, quas seruare vt magistratus domesticus debent, & tyrannidem in liberos exercent. *l. non cogitur de ritu nupt.* Non cogendus est filius familias vxorem ducere. Vnde recte quidam ex Theologis scripsit. Es ist teuffelisch Recht die Kinder zur Ehe zu zwingen da kein Herrg ist im Kinde. Nam cum coniugium nihil aliud, quam duorum animi & voluntates consentientes & vnitæ iuxta verbum

Qui duo corporibus mentibus vnus erant.

ipsum beneuolentia & amore potius quam odio conciliari æquum est. Itaque nec patronus libertam inuitam vxorem ducere potest. *l. 28. inuitam, de ritu nupt.* Et hostis est vxor inuita quæ ad virum nuptum datur. Plautus.

§. 3. S V M M A R I V M.

Pater si consentire nolit filio vxorem ducere volenti quid faciendum?

Quid si pater filio vxorem ducere volenti consentire nolit? Respondeo. Filius exemplum Pamphili imitabitur, supplex fiat. *Adelph. act. 2. scen. 2.* patrem obsecrabit vt sibi hanc vxorem ducere liceat. Quod si exorare & impetrare non poterit, & pater nullam vel idoneam saltem aduersandi causam non habeat, sed id obstinare saltem operam dat maleuolentia, vel odio ductus aut sui commodi gratia, vt filium à nuptiis abstrahat, inuocabit Episcopi vel magistratus officium filius, qui sese velut arbitrum interponet, & ex bono & æquo ita rem moderabitur, ne patria potestas violetur, neue filius à patre duro, & quasi eo vocabulo indigno grauetur. *dict. l. qui liberos de ritu nuptiar. l. capite eod.* In re autem dubia semper tutius est ita rem moderari, vt parentum autoritas salua maneat potius, quam vt liberorum licentia confirmetur. Terentius. Hoc cene erat æquum ex illius more an illum ex huius viuere. *Heaut. Act. 4. scen. 1.* Idque quod liberi parentibus parere, neque sine maxima & grauissima causa ab iis dissentire debeant. Quod si vero pater nulla ratione flecti possit, & tamen probabilem reclamandi causam non habeat, neque alias liberis condiciones querat, magistratus suam interponet autoritatem, ne liberi parentum iniuria & improbitate à nuptiis prohibeantur; vel ad nuptias, à quibus abhorrent adigantur; & rata & firma decernantur. Nec enim patris est officium, filium à nuptiis non abhorrentem prohibere vxorem ducere, & in nuptiis contrahendis ea temperatura adhibenda est, vt nec maiorum autoritas labefactetur, nec liberis sua libertas pereat. Sententia ita concipi solet.

Miser freundlich Dienst junior / Ersamer / Beyser guter Freundt. Als ihr vns einen Ehehandel zugeschrieben / vnnnd euch desß Rechts darüber zuunterrichten gebetten habt. Demnach berichten wir verordnete Commissarien desß Consistorii zu N. N. darauff vor recht. Hat euwer Sohn vor drey Jahren mit eures Nachbawren Tochter ohne euwer Vorwissen oder mit

mit Bewilligung sich verlobet/ vnd ihr einen Thaler auff solches Ehegelübt gegeben. In welches Ehegelübt ihr als der Vatter / weil ihr anfanges darumb nicht ersucht/ vnd ewer sohn noch in ewerm Brot/ vnd vnter ewer väterlich Gewalt ist/ zu willigen nicht bedacht: Ob denn wol ewerem Sohne ohne ewre als des Vatters Bewilligung sich zuverehelichen nicht gebühret/ Sondern ewre als des Vatters Mitbewilligung hierinn hette bitten vnd suchen sollen. Dennoch aber wenn er nachmals in Kindelichem Gehorsam vnd Demuth/ euch daß ihr ewren willen darin geben möchten ersuchen vnd bitten würde / oder solches durch andere thun ließe: so werdet ihr auch als der Vatter/ hierinn ewres Kindes Gewissen zubedencken/ vnd denselbigen/ damit es in rechter Anrufung Gottes nicht verhindert/ zu rahen vnd solches Ehegelübt mit Christlichem Kirchgang vnd ehelicher Bewohnung vollenziehen zulassen schuldig/ vnd were dißfals ewre bloße väterliche Gewalt allein ohne andere erhebliche Ursache / deren wir auß ewrem Bericht sonst keine befinden/ solche angefangene Ehegelübt zu hinderziehen nicht gnugsam/ von Rechtes wegen.

§. 4. S V M M A R I A.

- 1 An parentes causas adferre debeant cur consentire nolint.
- 2 Causa dissentiendi iusta.
- 3 Maritus indignus quis censendus.
- 4 Puellis praescribitur decimus octauus annus.
- 5 Hebraei annum 18. nuptiis praescribunt.
- 6 Chuppa quid sit & significet.
- 7 Filiae quae annum 25. excefferint sine patris consensu nubere possunt.
- 8 Quid si pater filium cogere velit ut hanc vel illam ducat & filius reclamet?
- 9 Quae de patre dicta sunt. ea. de auo, & deinceps ascendentibus etiam sunt intelligenda.
- 10 Constitutio Regis Daniae.

1 **Q**uæritur, an parentes qui nuptias impedire volunt, sui dissensus causas legitimas adferre & probare debeant: an vero satis sit, si dicant se nuptiis consentire nolle, neque posse? Et ego hic sequendum existimo, quod & quibusdam placuisse video, ut si puella annum 18. hoc est, plenam pubertatem non sit egressa pater sola voluntate sponsalia dirimere & impedire possit, etiam si grauiorem dissentendi causam nullam adferat. Et sufficere si dicat sibi nuptias displicere, aut cordi non esse. Et cur sic sentiam ratio est, quod ius elegandi liberos & in primis impuberes, qui propter ætatem sibi consulere non possunt, totum sit in arbitrio parentum. Deinde, quod nondum ea ætate sit puella, ut propter rugas aniles eius nuptias maturare sit necesse. Postremo, quod nulla apud veteres scriptores vestigia extant, quibus demonstrari possit, patrem ad allegandam causam, cur dissentiat, obligatum esse. Imo liberos ut in rebus omnibus ita & nuptiis contrahendis parentum consilium secutos, iisque morem gessisse historiae ostendunt. Quo spectat illud Liuii. Nullam breuiorem cognitionem, quam interpa-

trem

trem & filium esse paucis verbis transigi posse, ni pareat patri habiturum infortunium esse. Et apud Quintilianum filius ita loquitur. Ego etsi nesciebam non interrogavi, satis plena ratio fuit patrem velle. *Declamat. 9* Idque imprimis locum habere existimo si pater sana mente, iudicioque integro præditus sit. Sin vero liberi ex ephebis excesserint, hoc est, filius 20. filia 18. annum egressa sit, & matrimonio iungi cupiant, & à patre per amicos & propinquos postulauerint, & orarint, vt sibi de cōditione prospiciat, & orando nihil impetrare potuerunt, quod pater negligens & durus surdas eis aures præbuerit, neque permittere velit, vt filia ei, qui eam petit, nubat, vel adolescens, quam cupit ducat: tum id, vt ait Harmenopolus, in vrbe quidem Constantinopoli, præfecto renuncient, aut quæstori: in prouinciis autem cuiusque loci præsidi, hoc est, magistratui, qui causa cognita patrem monebit & vrgebit, ne iniuria liberos prohibeat vxorem ducere vel nubere. Quod si ne tum quidem officium faciat, neque liberis conditiones honestas quærat, magistratus coget patrem liberos in matrimonium collocare iis, quas ducere vel quibus nubere volunt, & pro facultatum & patrimonii viribus dotare. *lib. 4. T. 1.* Idque expresse traditur *l. liberos de ritu nuptiar.* Qui liberos, quos in potestate habent iniuria prohibent vxorem ducere vel nubere, per proconsules & præsides prouinciarum coguntur in matrimonium collocare. Nam culpandus est pater, qui nec liberis conditionem quæsierit, neque quæsitæ à liberis consentire & acquiescere vult. Detur, inquit Erasmus, hoc iuri liberorum vt inuiti non adigantur ad matrimonium. Detur hoc authoritati parentum, vt sine his liberi non contrahant matrimonium. Et si desideratur in parentibus vel iudicium vel integritas, vt nunc prolapsi sunt hominum mores, designetur iudex cuius æquitas succurrat commodo liberorum. Sunt prætores qui probant aut rescindunt contractus vulgares: sunt ædiles, qui curant ne vini mensura sit æquo minor, & res tanta per leues & inter leues nullus grauibis arbitris peragitur. Dum tamen frugi sint & honesti & digni, quibus iungi cupiunt. *arg. l. Sed & ea de sponsalibus.* & aliæ circumstantiæ id fieri suadeant. *Text. l. vidue in verbis si pares sunt moribus & genere. C. de nuptiis.* Quo spectat versus Claudiani de Stilicone.

Dubius totus quarebat ab axe

Dignum coniugio generum, thalamoque serena.

Vbi Baldus supplet, etiamsi diuitiis pares non sint. Idque recte dici existimo. Nec enim pauper vilis nec indignus est, dummodo bonis sit præditus moribus, honestæ vitæ & ingenuis parentibus natus. *l. humilem C. de incest. nuptiis. & ibi Baldus.* Sin vero iustas pater dissentienti causas adferat, ex quibus constet, se non iniuria nuptias impedire, sed grauissimis de causis adductū, nihil amplius querendum, neque patri vllum negocium faciendum censeo, etiamsi filius 20. filia 18. annum excesserit.

Causæ autem hæ erunt, Si † improbis sit moribus & turpitudine vitæ vel infamiae laberet is, cui liberi iungi volunt, & vt Græci loquuntur, propter turpes

Y

luxu-

luxuriososq; mores. *Harmenop. lib. 4. T. 1. & 2.* & id veteres secutos historia ostendit. Apuleius narrat quendam Thrasillum Charites nuptias expetiuisse, & repulsam passum, quod improbis esset moribus. *lib. 8. de aureo asino.* etsi parentum iudicium muneribus inuitasset. Quod & supra notatum est Et Cato Pompeio filiam locare noluit, quod ea affinitas futura esset *ἡ γὰρ ἐκὰς αὐτῷ τῷ Τεγόωνι*, q Pompeius male audiret, ob dignitates improbis venditas, vt supra notauimus. Et Themistocles diuiti filiā locare noluit, quod vir nō esset, hoc est improbis moribus, vel alio vitio laboraret. Vt illa mulier Cyzica apud Lucianum respondit ei qui illam vxorem expetebat: Nequaquam eum virum accepero, qui ipse quoque viro indiget. Et apud Ennium filia quæritur:

Interim iniuria abste afficior pater,

Nam si indignum Crespontem existimaueris

Cur me huic locabas nuptiis?

Sin probus est cur talem inuitam cogis linquere? Antonius de Butrio & Imola in c. atcedens de procuratoribus. eum indignum vocari dicunt, qui turpi indignitate indignus est. Et Parisius. *cons. 29. nu. 17.* indignum ꝑ. maritum dici, non solum qui turpis est & humilis, d. l. *sed ea.* verum etiam, qui moribus nō est conueniens dignitati & decori familiæ. d. l. *vidue.* Vt si filia subulco nubere velit, vel filius subulci ingenuis progeneratā ducere. Quod & in Ægypto turpe fuisse refert Herodotus. Verba infra subieciimus. Vel si ære alieno obrutus sit, & animam debeat is cui liberi nubere velint, quam & ipsam causam iustam dissentienti Græci existimauerunt. *Harmenop. lib. 4. T. 1.* Si, inquit, eius res hypothecæ nomine obligatas, aut alteri publico muneri obstrictas esse, sit compertum, (ob quam etiam sponsalia dissolui posse Græci existimauerunt) vel quod *τὰ τῷ ἀνδρὶ πρᾶττε* præstare non possit. *Harmenop. lib. 4. T. 2.* Vel si Hæreticus sit, & à fide Christiana opiniones alienas defendat & propugnet. Nam hanc ob causam matrimonia olim & hodie quoque sæpe impediri compertum est. *Harmenop. dict. loco.* vel simili probabili etiam de causa, quæ iudicis arbitrio committendæ sunt. Melanthon. Decimus autem octauus ann⁹ ꝑ. recte puellis ꝑ. scribitur, q. eo anno plena pubertas definitur. Vnde refert Modestinus Imperatorem Adrianum statuisse, vt relicta ad pubertatē alimenta debeantur ad annum decimum octauum, l. *Mela de aliment. legat. §. debet itaque.* Et qui adoptat maior esse debet eo, quem adoptat, 18. annis, hoc est, plenæ pubertatis esse debet. §. *Adrogato de adoption. Inst. de adoptionib.* Anno etiam 18. seruos manumittere licet dominis, propter iudicii stabilitatem §. *cum ergo. q. lib. ex caus. manu* Et pro aliis postulare. *ibi. l. 1. ff. de postulando.* Et sententia à iudice 18. annis minore lata non valet l. 57. *Quidam de re iudicat.* Minorem annis decem & se prem qui eos non in totum compleuit prohibet postulare. Quia moderatam hanc ætatem ratus est ad procedendum in publicum. Pubertas seu adolescentia ab anno 14. apud Athenienses incipiebat. Ephebi porro dicebantur, vsque ad ætatis annum 18. cum id nomen biennium tenuissent actum in album ciuitatis inscribebantur. Suidas. Et Aristoteles in *Politic.* annum 18. puellis statuit tanquam

tanquam coniugio idoneum. Nam & ea ætate puella matura viro & plenis nubilis annis. Apud Lucianum ita alloquitur mater filiam Musariam: An putas te 18. annorum semper fore, ac eodem animo semper futurum Chæream. Quandoquidem ipse diues erit, mater vero opimas aliquot ac bene dotatas nuptias inueniet sibi. Et anno 18. inter ephebos referebantur pueri. Sigonius late *de Republic. Atheniens. lib. 4. c. 4.* Hebræi † quoq; in suis *Pandectis* annum 18. nuptiis tanquam tempus maxime idoneum ad contrahendum matrimonium præscribunt his verbis *capite 6. [ben Chmonnoh Effreh schonno lechupo]* Hoc est, filius annorum octodecim ad chuppam, id est, nuptias. Chuppa † significat locum vel regumentum, vbi se sponsus cum sponsa abdebat, vt supra explicauimus. Et de anno vigesimo tradunt Hebræi: eum qui viginti annos natus sit & vxorem non ducat peccare contra præceptum Domini: Crescite & multiplicamini, præsertim si flammis libidinum & concupiscentia innata (quam appellant) vexetur. Et apud Hebræos æstimatio masculi erat à 20. annis, vsq; ad sexaginta. *Leuitic.* Nam annus vicesimus initium est ætatis, ad res gerendas habilis, & sexagesimus finis. Corpora tunc vigent prudentiaq; innascitur senilibus annis. Procop. Gazæus. Ita 20. annos nati censum sustinebant, ordinib. insisteabant, tentoriumq; reliqua supellectile triduo ante assumpta comitabantur. Idem in *Numeros fol. 383.* Qua de causa Iudæi etiam liberos suos mature ad vitandas scortationes collocant. Consentanea his tradit Plato *lib. 5. de Republ.* vt mulier à vigesimo ætatis anno incipiat, ad quadagesimum pariat. Et *lib. 6. de legib.* Nuptiarum tempus puellis à decimo sexto anno in vigesimum sit præstitutum. Et mares iure ciuili anno 20. ætatis veniã impetrant: scemina vero vbi annum decimum octauum egressæ fuerint, vt res suas possint administrare *l. 2. C. de his, qui ætatis veniam impetrat.* Harmenop. *lib. 1. To. 12.* & tunc ea omnia gerunt, quæ à maioribus geri possunt. Qua de re infra. Atq; de eo tempore, & de liberis adultis, qui nõdum 25. annum egressi sunt *l. qui liberos de ritu nuptiarum,* accipiendum esse, † argumento est vel illud, quod 7. filia, quæ annum 25. excesserint sine patris consensu matrimonio iungi possunt. Quod vsque adeo verum est. vt et si filia post eum annum in suum corpus peccaret, vel se prostitueret, hoc est, vitaretur, pater ob eã causam exheredare illam non posset. *Authent. sed si post. C. de inoffic. testament.* Harmenop. *lib. 4. T. 4. in fine & l. vidua non temere loquitur intra 25. annum degentes Cod. de nuptiis* innuens, si maioris sint ætatis liberè nubere posse, & patris consensum explorare non necesse habere. Nam culpandus est pater qui incurius & negligens fuit, & plena pubertate filiaë maritum non prospexerit, cum eum ætas virginis quotidie etiam tacite moneret. Iuxta versum Menandri *ὁ γάμος ὁρίσκει*, idq; facere eum oportuit, vt supra notauimus ex Claudiano:

Nubilis interea matura virginis ætas

Vrgebat patrias suspensio Principe curas.

Sed quid si pater filium cogere velit vt hanc † vel illam ducat, & filius reclamet? 8
De ea quæstione infra suo loco dicetur vbi de filiorũ & filiarũ consensu agemus.

Y 2

Quæ

- 9 Quæ de † patre diximus, ea etiam de auo proauo & reliquis, qui parentum appellatione continentur, intelligenda sunt, cum non minus iis honor debeat propter ætatis & gradus prærogatiuam quam patri, vt supra demonstratum est.
- 10 Et † his consentanea sanxit Rex Daniæ Fridericus II. constitutione edita anno 82. cuius summa est. Sponsalia absque parentum consensu inita, nulla esse. Idq; reuerentiam & obedientiam quæ parentibus debetur flagitare. In eo tamen hanc cautionem adhibendam, vt si liberi matrimonio iungi cupiant, & parentes dissentendi & impediendi causas & iustas & probabiles non habeant, nuptias impedire non possint, & prohibitionem pro nihilo habendam.

§. 5. S Y M M A R I A.

- 1 *An patris improbi, prodigi, pauperis consensus requiratur?*
- 2 *Homines prauis & crudeles liberorum sunt amatores & præ aliis charitatem erga sobolem retinent, & quare hoc ita.*
- 3 *De patre prodigo & cui bonorum administratio interdicta idem statuit auctor.*
- 4 *Prodigus non amittit ius patriæ potestatis.*

- 1 **S**ed † quid si pater improbis sit moribus, crudelis, impius, ἀσεγός, ebriosus, decoctor, cui etiam bonorum administratione ob eam causam interdictum sit, an & is patriæ potestatis iure & imperio in liberos vtatur, nuptiisque consentire debeat? Ego eius consensum nihilo minus requiri hic existimauerim: idque quod his de causis filii patriæ potestate non liberentur, sed aliis, quæ iure ciuili tencensentur. *toto tit. ff. de adoptio. & emancipatio. & C. de emancipatio. liber.* Deinde si magistratus in ea delicta non animaduertit, & filios iis conuiuere & tegere æquum sit. Non modo enim reticere parentum iniurias, sed etiam æquo animo ferre oportet. Cicero *pro Cluent.* Nam & filia matrem licet impudicam in honore habere, & in ius sine venia vocare non debet. *l. 4. §. ult. de in ius vocando.* Et asque filias nuptum collocasse supra explicauimus. Et patris crudelis, impii, & ἀσεγός consensus, qui filiam exposuit & tollere noluit iure ciuili requiritur. *l. patrem 16. C. de nuptiis.* Vbi quæritur an alumnus puellam expositam, à se educatam, sine patris qui eam exposuit voluntate ducere possit? Et respondetur non posse: quod patris consensus desideretur, licet improbi & scelerati. Scelerati dico, quod charitas quæ est inter natos & parentes sine detestabili scelere dirimi non possit, vt ait Cicero. Et tamen experientia compertum est vt scribit Ælianus, animalia efferaciora magis esse φιλοτέκνα id est, liberorum amantia, vt Tygris, Vrsa, &c. Ita & homines † prauos & crudeles liberorū amatores esse maximos & præ aliis charitatem erga sobolem retinere, rationem hanc adferunt, q̃ humana natura, vt quæ amore vacare non potest, se suaque vehementius amat, quo minus reliquos amat, charitatemque propter iniustitiam & crudelitatem in alios nullam exercet, quam totam & illibatam sibi suisque referuat & retinet. Viri autem boni, eam, quæ illis inest bonitas & integritas cum aliis communicant

cant (cum omne bonū sui sit comunicatiuum, vt ait Philosophus) neq; liberis tantū indulgent, vt eorū causa ab honesto discedant. Contra, improbi liberorū causa, vt quos solos caros habet, & diligūt, erga reliquos iniusti sunt, & scelerib. rapinisq; dediti liberorum causa omni vitiorū genere sese contaminant. Itaq; & indulgētiore etiam sunt. Volater. & alii. Quod si ita est, vt sceleratis etiā honorem liberos parentibus, eorumque in nuptiis consensum requirere debere ratio postulat, quo eorum amor nimio respondeant. Et hæc recte dici non obscure innuit Apostolus qui filios vult obedire parentibus per omnia. Hoc enim placitum est Domino. Fortassis non meretur prodigus, ebriosus aut stupidus obsequium filii, sed ita placitum est domino. Domino præstatur ille honor & præmium qui reponet obedientiæ præmium. *Idem ad Ephesios*, Filii obedite parentibus vestris in domino, hoc enim iustum est.

De patre † prodigo & cui bonorum administratio interdicta est ego idem 3 statuendū censeo, nimirum vt & eius consensus requiratur. Sed occurrit nobis, prodigum quodammodo infamem esse, & qui sua prodegerit ei aliena credi non oportere, neque eum liberis consulere posse, qui sibi ipsi non consulat. Menander. Stulte sua prodigentes viri causam dant omnibus male audiendi. Nam qui propriam vitam nescit domi regere, quonam pacto hic alienam seruauerit. Qua de causa etiam Ciceronis ætate L. Roscius Otto in populo distinctionem fecit, lata lege, vt equester ordo seorsim à plebe in 14. gradibus sederet, iis tamen equitibus exceptis, qui siue suo siue fortunæ vitio decoxissent. Quibus certum locum assignauit pœna irrogata, si in 14. gradibus sedissent; idq; ex Ciceronis verbis *Philippica 2.* colligitur. Tenesne memoria te prætextatum decoxisse? patris, inquires ista culpa est. Concedo. Istud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. cum esset lege Roscia decoctorib. certus locus constitutus: quamuis fortunæ vitio non suo decoxissent. Seneca *lib. 2. declam. 1.* & Quintilianus *Declamat. 302* Et Valerius Maximus *lib. 3. cap. 5.* aperte ostendit. Qui Fabium Qu. Maximi filium dedecore affectum, cum ei Qu. Pompeius Dictator Urbanus paternis bonis interdixisset, & L. 12. tabularum prodigo bonis interdicebatur, & in agnatorum curatione esse iuebatur ad exemplum furiosi. Quod & hodie obtinet *l. 1. ff. de curatore furioso, prodigo & aliis extra minores dandis*, & tamdiu ambo sunt in curatione, quamdiu vel furiosus sanitatem, vel prodigus sanos mores receperit, vt habent verba legis. Sed his non obstantibus nihilominus prodigi patris consensum necessarium existimauerim. Nam furiosus consentire non potest, quod furore & cæcitate mentis laborat & nihil intelligit. Quæ ratio in prodigo cessat, qui & mente & iudicio valet, & consentire potest, etsi moribus sit prauis & patrimonium inconsulte profundat. Iuxta illud

Video meliora probog₃₂

Deteriora sequor.

Quo spectant illa verba. Quoad prodigus sanos mores receperit. Imo prodigi vt plurimum ingeniosi sunt, & falsis dictis suam prodigalitem excusant,

Y 3

quod

quod dicant se ea, quæ ex necessariis supersunt tantum prodigere, ne quis eos insanire existimet, & propterea furiosis comparandos per omnia. Sed his respondendum, & Zeno respondisse dicitur, ea ratione & iis ignoscendum, si salsa nimium sint obsonia, seu fercula quod copiam salis se habere dicant. Deinde prodigis saltē bonis interdicitur, ut ostendit formula, qua prætor bonis interdicebat. Quando bona tua auita paternaq; nequitia disperdis, uxorem liberosq; tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioq; interdico. *Paulus lib. 3. T. 5. sententiar.* Reliqua ¶ iuris beneficia salua manent. Itaq; ¶ nec patriæ potestatis ius amittunt, & matrimonium recte contrahit *l. 15. cui bonis de verb. obl. & T. tot. de curat. furios. dand.* Et ea interdictio tantisper durat, quoad ipsi mores emendauerint. Ergo infamiam non inurit quæ tam facile elui non potest. Itaque censura notandi & culpandi sunt prodigi, non tamen iure patriæ potestatis priuandi, ut Socrates fecisse legitur. Nā cum quendā videret, sine discrimine omnibus largientē, & patrimonium incōsulte effudentē, κακῶς ἀπολοιο, inquit, ὅτι ἰαὶ χέεταί παρθένους πάνας ἐπόησας. Male pereas qui Gratias virgines meretrices feceris, Nam pro illo peccato satis supplicii dant prodigi, ut qui ad extremam inopiam redigantur, bonorū administratione arceantur, & omnium ludibrio exponantur. Argumento est, quod de Diogene scribit Laertius, eum à prodigo minā petiisse. Cui prodigus, Minā me rogas alios vero saltē tres obulos? At Diogenes, quod ab aliis, inquit, plura & sæpe expeto: à te vero nihil amplius. Sed etsi pater facultatibus lapsus sit, nihilominus eius consensum requirendum existimauerim. Nec enim parentes negligendi sunt, etiam si quis ad altissimam fortunam peruenerit. Quo spectant verba Ciceronis in *Lelio*. Si quā præstantiam virtutis ingenii consecuti sunt nōnulli, impartiant eam suis, communicentq; cum propinquis, ut si parentib. nati sint humilimis, si propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortuna, eorum augeāt opes, eisq; honori sint & dignitati, ut in fabulis, qui aliquando propter ignorantiam stirpis & generis in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, & inter Deorum aut regum filios inuenti, retinent tamen charitatem in posteros, quos patres per multos annos esse dixerunt.

§. 6. S V M M A R I A.

- 1 Testimonia sacrarum literarum de consensu parentum.
- 2 Consensum parentum in nuptiis gentes prophana etiam maximi fecerunt quod multis auctoritatibus & exemplis declarat auctor.
- 3 De consensu parentum veteres Canones & decreta Pontificum.
- 4 Veterum Theologorum tam Græcorum quam Latinorum de consensu parentum tradita.
- 5 Synodi antiquissima damnant coniugia absq; parentum consensu inita.
- 6 Refutantur illi qui tradunt parentum consensum tantum de honestate requiri non de necessitate.

7 Expli-

- 7 Explicatur c. sufficiat 27. q. 2.
- 8 Explicantur c. cum apud c. cum locum de sponsalibus.
- 9 Explicatur c. cum causa de raptoribus.
- 10 Carolus V. vetuit, ne clandestina matrimonia in posterum contraherentur.
- 11 Formula sententiarum.
- 12 An expressus parentum consensus requiratur; an vero tacitus sufficiat?

ET his, quæ de patria potestate diximus consentanea sunt testimonia sacra-
rum literarum, quæ parentibus ius & potestatem elocandi liberos disertis
verbis tribuunt vt *Hieremie* 29. Date filiis vestris vxores & filias vestras date viris
vt pariant filios, & multiplicamini *Deutero. capit. 8.* Filiam tuam non dabis filio
Chananeæ nec filiam eius accipies filio tuo *Exod. 21.* Si pater filio suo desponde-
rit vxorem. Item Nemo ex vobis elocet filiam Beniamitis in vxorem. Et *cap. 34.*
Exodi. Caue ne vñquam habitatoribus terræ illius &c. nec vxorem de filiabus
eorum accipies filiis tuis. Non præcipitur filiis ne ducant, sed patri ne filiis vx-
ores adfiscant, hoc est, nurus ex gente mala. Et *Syradicis cap. 7.* ἐκδοὺ πῶ θυγατέρα
καὶ ἐσητε τέλει κἀς ἐργον μέγα. Elocā filiā & perfeceris rem magnam *Iudic. cap. 21.* Fru-
stra autem vetuisset Deus, ne parentes filiis has collocarēt, si in filiorum esset ar-
bitrio, vxores sibi sumere & ducere. Et Samson cū Palestinā amaret, parētes ob-
secrauit, vt eam sibi in vxorē peterēt. Quod etsi ægre tamē ad extremum impe-
trauit. *Zonar. ἐν τῇ γὰρ ἐν ἀντίῳ Iudic. 14.* Eandē potestātē inculcat Moyses *Deut. 24.*
de puella vitiata loquens, quā vel locare, vel non locare parētes possunt. Et Isaac
Iacobo filio mādāt, vt Labani filiam ducat, & Esauo succenset, q̄ se inuito Cha-
nanæas duxerat *Genes. 28.* Idē colligere licet ex iuramento Israelitarum aduersus
Beniamitas *Iud. 14. & 21. cap.* Populus iurauit se non daturum filias suas alicui ex
Beniamitis. Deinde ex voto colligere licet, q̄ Deus ne vnus diei quidē ieiunij
votū vouere insciis parentib; filiis concessit, vt *Num. c. 30.* traditur, etiā si iumentū
esset. Ergo multo minus liberis concessit, vt patre inconsulto alij sese mancipēt
& addicāt. Quod & in ius Canonicū relatū est. 32. q. 2. Ita Salomon petit a patre,
vt sibi liceret votū, q̄ voverat perficere. Et valet argumentū à voto ad matrimo-
nium. Idem docent exempla supra à nobis enumerata. cap. 2. quibus demonstrā-
uimus sponsalia filiorum à parentibus eorumque verbis peracta esse. Quib; ad-
de Calebs, qui se illi filiam Axam daturū pollicetur, qui ciuitatē Carcatzopho-
ram cepisset, quam etiā ei collocauit nimirum Othonieli *Iudic. 1. c.* Ex quib; colli-
gitur ius contrahēdi matrimonij penes parētes fuisse porius, q̄ penes liberos. E-
ius rei etiā vestigia in nouo Testamēto extant. *1. ad Corinth. 7.* Qui matrimonio
iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius facit. Quib; verbis to-
tum ius, & potestas elocādi liberos patri defertur. Et vt rem in pauca cōferamus
nullū pene exemplū in sacris literis matrimonij sine parentū consensu initi. Sed
& gentes prophanæ, q̄ sapientiæ & iustitiæ laude claruerūt, h. e. Græci & Rōma-
ni, qui natura duce consensū parentū eorūq; auctoritatē maximi fecerūt, cuius
rei

reitestates citare superest, quorum dictis hæc firmantur. Achilles apud Homerum 9. *Iliados* non vult sine patris sui consensu uxorem ducere. Nam cum ei Agamemnon electionem trium filiarum offerret, eam affinitatem respuit his verbis. Ego hanc affinitatem minime accipio, ne accepturus quidem, etiamsi filia eius Venere sit formosior, & Minerua sit sapientior, qui in patria & ex auctoritate patris, & ex animi mei sententia uxorem ducere statui. Creon apud Sophoclem vetat ne filius Hemon Antigonem ducat, cui etiam filius obtemperat, ut ex his verbis colligitur:

Mi pater tuus sum, & tu recte sentiens me corrigas, teq, sequar.

Nullas enim nuptias anteferam tibi recte monenti.

Sic oportet fili sentire ex animo

Paterna voluntati postponenda esse omnia.

Ideo enim homines optant liberos

Obedientes domi suscipere.

Et ut inimicos vlciscantur,

Et amicos pariter colant ut parentes.

Sed qui gignit inutiles liberos,

Quid dicas hunc aliud nisi molestiam sibi

Genuisse, & amicis risum. Et paulo post.

Ne mentem per amorem

Mulieris causa abiicias,

Quod frigidus hic amplexus est

Mulieris mala. Quid enim

Maius hucus quam malus amicus?

Sed despuens velut inimicam sine

Puellam apud inferos nubere.

Et Hercules apud Sophoclem in *Trachiniis* moriturus filium Hyllum accersit & iubet ducere Iolen. Verba ita habent.

Hercules. Tribue vero mihi

Hoc exiguum beneficium super alia multa qua contulisti:

Euriti filiam nosti virginem?

Hyll. Iolen ut dicis arbitror?

Hercal. Tenes. Tandem vero tibi precipio nate

Vt eam mortuo me, si pietatem colere,

Et iuramenti quo patri obligatus es meminisse voles,

Uxorem ducas nec refrageris patri.

Sed tu fili cura hunc thorum.

Obtempera. nam cum in rebus magnis obtemperaueris mihi,

Si in parvis resistes, priorem effundes gratiam.

Hyll. Faciam igitur neq, detrectabo tuum

Dis testibus imperium. Non enim vnquam

Malus

Malus ero, dum tibi obediam patri.

Quam sententiam etiam latius versibus expressit Seneca in Hercule Oetheo vbi filium moriturus alloquitur.

Herculem accipias rogas.

Sed ante mortem tu genus Pœantium

Hoc triste nobis iuuenis officium appara:

Herculem totum flamma succendat Dieni.

Ad te preces nunc Hylle supremas fero,

Regnumq; referens Eurito virgo edita

Est clara captus inter incultum genus Iole,

Tuis hanc facibus & flammis para.

Aristomenes etiam filium suum Gorgo iussit vxorem ducere puellam orbam patre in Gurgustio habitantem vna cum matre, quæ vinculis abscissis eum liberasset à Cretensibus, à quibus captus erat, etiam si filius decem & octo tantum annos natus esset. Pausanias lib. 4. historiam recitat. Hanc patriæ potestatis prærogatiuam & Poetæ latini vbique inculcant. Omnium autem venustissime Catullus in Epithalamio, cuius versus aureis literis exarandos adscribimus.

At tu ne pugna tali cum coniuge virgo.

Non aquum est pugnare pater cui tradidit ipse,

Ipse pater cum matre quibus parere necesse est,

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est.

Tertia pars matri data, pars data tertia patri.

Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,

Qui genero sua iura simul, cum dote dederunt.

Item Ouidius de Pyramo & Thisbe.

Tempore creuit amor tede quoq; iure coissent,

Sed vetuere patres, quod non potuere vetare.

Ita in Andria senex filii ingratitudinem inculcat his verbis.

Adeon' impotenti esse animo, vt prater ciuium morem

Atq; legem, & sui voluntatem patris,

Tamen hanc habere studeat cum summo probro.

Idem Act. 5. scen. 1.

Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre.

Item:

Itane tandem Antipho vxorem duxit iniussu meo

Nec meum imperium? ago mitto imperium nec similitatem meam reuereri. Phor.

act. 2. scen. 1.

Apud Musæum antiquissimum Poetam, puella Ero ita respondet Leandro eius petenti coniugium.

ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεθα γάμοις ὁσίοισι πέλασσι

ὃ γὰρ ἐμοῖς τοκέες ἐπένειον.

Z

Et

Et apud *Xenophon*. Cyrus respondet Cyaxari, se ipsius filiam de voluntate patris & matris ducere velle. Verba s. ascripsimus *c. 3. βούλομαι σὺν τῇ τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ τῇ μητρὶ ταῦτα σοὶ συναίνεσαι.* *Xenophon & Zonaras Tom. 1.* Et *Liuius* de rege Antiocho. Antiochus Rex corruptus amore virginis Chalcidensis, dum patrem primum ablegando deinde coram ipso rogando defatigasset. *libr. 6. de bello Macedonic.* Eodem spectant verba Epitaphii supra annotata. Tandem focero M. & focru E. annuentibus solenni hymenæo copulamur nuptiis. Et *Apuleius libro 4. de aureo asin.* Pacto iam pridem iugali destinatus consensu parentum. Item *libr. 6.* Impares enim nuptiæ præterea in villa, patre non consentiente factæ legitimæ videri non possunt, ac pro hoc spurcius iste nascetur, & *lib. 7.* En oblita es nuptiarum, tuoque mutui cupitoris puella virgo, & illi nescio cui recenti marito, quem tibi parentes iunxerunt, hunc aduenam cruentumque percussorem præponis. Apud *Achillem Statium* Clitiphon ita loquitur. Hanc quidem uxorem ducere non possum, propterea quod altera mihi authore & suasore patre non iniusta volente desponsa est *lib. 1.* Et his plane consentanea sunt, quæ iure ciuili traduntur, vt ex innumeris legibus liquet quarum præcipuæ sunt, §. 1. *instic. De modo parentum consensum habeant in quorum potestate sunt Paulus libr. 2. sentiar. T. de nuptiis matrimonia sine parentum consensu non iure contrahi sed contracta non dissolui. l. Paulus de statu hominum statuit eum, qui viuentem patre & ignorante de filia conceptus sit (licet post mortem aui natus sit) non videri legitimum. Et l. si vt proponis C. de nuptiis: cuius summa est, vt si filia à marito diuerterit & ad eum patre ignorante redierit eam coniunctionem non esse legitimam, quod patris voluntas non accesserit. Idque verum est. l. 18. nuptias de ritu nuptiarum.* Itaque Cato uxorem Martiam Hortensio petenti concedere noluit nisi patris Philippi cōsensu accessisset. *Plutarchus.* Qua de re, cum de Catonis coniugio differeremus, egimus. Et *Cotius* ducturus *Siphridatæ* filiam iubet *Agésilauum*, qui nuptias conciliauit, prius *Siphridatæ* consensum exquirere num eam illi locare velit. verba *Xenophontis supra cap. 9. §. 7. subiecit.* Huc facit *Lænicæ C. de raptu virginum*, Oportet, inquit, vt quicumq; uxorem ducere voluerit parentes vel alios, quos decet petat, vt eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Idem traditur *l. 2. de ritu nuptiar.* Nuptias consistere non posse, nisi omnes consentiant, & qui contrahunt & in quorum sunt potestate *l. si cum eodem T. Item l. 9. de ritu nuptiar.* Si nepos uxorem ducere velit aui furente patris autoritas omnino est necessaria. Eodem spectat *l. nec filiam. l. vidua. l. in coniunctione. l. nuptiis. C. de nuptiis.* Rationē hanc adfert *Bartolus l. in bello de capit. & postlim. reuers.* Quod nepos, qui ex filio nascitur aui futurus est suus hæres etiam iniurito. Quod cum durum sit, nimirū eum habere hæredem, quem quis non vult, legislatori placuit consensum parentum ad nuptias necessarium esse. Sed rationes supra à nobis explicatæ plus ponderis habent, & rationi magis sunt consentaneæ. Idem tradit *Iustinianus Nouella constitut. 22. ἐν σύστασι*, inquit, τῶν γαμῶν ἀναμένον τὴν τῶν πατέρων συναίνεσιν. Sed & vulgo receptæ orationes: Despondere liberos: Dare nuptum, elocare filiam, satis arguunt in parentum situm esse potestate generum deligere. Iuri ciuili etiam ve-

teres

Veteres canones & Decreta Pontificum, quæ in decreto Gratiani leguntur plane sunt cōsentanea vt Leonis Papæ, † qui in *c. non omnis* 32. q. 2. paternum cōsensum desiderat in nuptiis vt sine eo legitimæ nō habeantur. Et Euaristi Papæ *c. aliter* 30. q. 5. Cuius verba integra quia in iure Canonico non extant *ex lib. Conciliorum adscribimus. To. 1. epistola ad omnes Episcopos Africanos.* Similiter custoditū & traditum habemus vt vxor legitime viro iūgatur. Aliter n. legitimum (vt a patrib. accepimus, & à sanctis Apostolis & eorū successorib. traditum inuenimus) non sit coniugium nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationē videtur habere, & à quibus custoditur, vxor petatur, aut à parentib. aut propinquioreb. sponsetur & legibus dotetur, & suo tempore sacerdotaliter (vt mos est) cum precibus & oblationib. à sacerdote benedicatur, & à paranympis, vt consuetudo docet, custodita & consociata à proximis tempore congruo petita legib. dotetur & solenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationib. vacent & castitatē custodiant vt bonæ soboles generentur, & Domino in actib. suis placeant. Taliter n. & Deo placebūt & filios non spurios sed legitimos, atq; hereditabiles generabūt. Quapropter filii charissimi & merito illustres fide Catholica suffragante, ita peracta legitima scitote esse connubia. Aliter vero præsumpta non coniugia sed aut adulteria, aut cōubernia, aut stupra, vel fornicationes potius quā legitima cōiugia esse non dubitate, nisi voluntas propria suffragata fuerit & nota succurrerint legitima. Nā fructus diuinus est pcepta diuina custodire. Hactenus ille. Et in *c. nostrates ead. dist. vbi* dicitur nuptialia fœdera consensu eorū, qui contrahūt & quorū in potestate sunt celebrāda esse. *Facit c. 132. q. 2.* Cuius summa est, puellā, q̄ adhibito aui cōsensu nupsit, (pater n. erat seruus) recte nupsisse. Elegantissimus item text. in *c. honorantur* 31. q. 2. Honorantur parentes Rebeckæ munerib. consulitur puella de non sponsalib. Illa n. iudicium expectat, sed iā despōsata viro de profectiois die consulitur. Et *c. nō omnis* 32. q. 2. Paternus cōsensu, inquit, desiderat in nuptiis nec sine eo legitimæ nuptiæ habentur. Eodē spectat *c. si verū* 31. q. 2. & *c. tria legitima* 36. q. 2. Quib. etiā assentiuntur Theologi veteres tam Græci quā Latini, vt vix vnus reperiatur, qui contra sentiat. Et vt ab antiquissimis ordiamur. *Tertullianus ad vxorē lib. 2.* Vnde sufficiant ad enarrandā fœlicitatē eius matrimonii, q̄ Ecclesia conciliat, & cōfirmat oblatio, & obsignatū angeli renunciant, pater rato habet. Nā nec in terris filii sine consensu parentū rite & iure nubent. Elegantissima, inquit, vox Beatus Rhenanus aureis literis scribenda. Vtinā Theologi & Icti hac de re Pontificē Roman. ac reliquos reges & principes admoneant, vt concorditer & rite huic malo obuiā eatur, seducendi teneras & simplices puellas incōsultis imo inuitis parentib. Raptus virginū legib. est probibitus, & istas insidias clandestinarū nuptiarū ferre cogimur, & ita sentit Erasmus *lib. de institutione Christiani matrimonii*, his verbis. Nullū opinor in sacris literis exemplū inueniri, filiosfam. aut pupillos clā iis in quorū potestate sunt cōtraxisse matrimoniu q̄ illis reclamātib. valuerit. Viues. Vetera omnia cōiugia gētiliū ac Iudæorū ita coierūt; parētes sua auctoritate vtrinq; rē transigebant. Liberis nefas erat

ab eo discedere, quodcunque visum esset parentibus de ipsis statuere. De officio mariti. Erasmus in *μισογάμω*. Matrimonium definiunt quidam, & ratum esse censent, quod etiam inuitis & insciis parentibus inter puerum & puellam per verba de præsenti (sic enim illi loquuntur) contractum est. Atque id dogma nec naturæ sensus nec veterum leges nec Moses ipse probat. Basilius *epist. 1. ad Amphilocano 40. 42.* Eorum qui sunt in alterius potestate pacta conuenta firmi nihil habent. Idem est, quod regula iuris dicitur, Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini. Et paulo post. Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre nec domino ii, qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec domini, id est, *υπειοι*, de quibus supra coniugio annuerint. Tunc enim accipit firmitatem coniugium. Sed &

5 synodi *† antiquissimæ vsque adeo damnant coniugia absque parentum consensu inita, vt etiam præsentes & qui se ministros præbuerint, excommunicationis poena damnent.* Laterensis sub Innocentio II *c. 57.* Senensis *c. 37.* Tolertana *fol. 109.* Imo vt in tractatu de sponsalibus supra explicatum est *cap. 3.* parentes non tantum suam interponebant auctoritatem, verum sua ipsius oratione liberis præbant, & despondebant, liberis vt plurimum verbum nullum proloquentibus, vt ostendunt exempla, quæ illic summo studio collegimus ex tota antiquitate. Et verba illa Ambrosii, puella non de sponsalib. consulitur, &c. & i-

6 bi gloss elegantissima. Ex quibus *† efficitur, iure defendi non posse, quod quidam iuris Pontificii interpretes perperam tradiderunt parentum consensum de honestate, vt ipsi loquuntur, non de necessitate requiri.* Nam ea, quibus ipsi

7 nituntur subuerti facillime possunt. Et *† primo c. sufficiat 27. q. 2.* quo ipsi tãquam fundamento firmissimo nituntur, cuius hæc sunt verba. Sufficit solus secundum leges consensus eorum, de quorũ quarumq; consensu & coniunctionibus agitur, qui solus si defuerit, cætera etiam cum coitu celebrata frustrantur. Sed respondere facile est, hoc capitulo, vt supra explicauimus, idem statui quod Vlpianus regula illa notissima: Consensus non concubitus facit nuptias, tradidit. Et verba de quorum consensu agitur ita accipi debent, vt etiam parentes comprehendant quorum secundum leges etiam consensus requiritur. Dictio solus adiicitur ad excludendum concubitus, non etiam consensum aliarum personarum, vt recte glossa explicat. Hæc dictio, Solus, inquit, non excludit parentum consensum, sed alias solennitates, quæ sunt circa matrimonium. Et quamuis parentum mentionem non faciat Nicolaus, tamen hanc eius fuisse sententiam dubium non est: cum idem Pontifex aliis in locis expresse id statuerit, vt *cap. nostrates 30. q. 5. quod etiam est Nicolai.* In verbis nuptialia fœdera consensu eorum qui hæc contrahunt & quorum in potestate sunt celebrantur, &c. ne sibi ipsi contrarius esse, & secum pugnare videatur. Non enim consultus fuit Papa an parentum consensus requireretur ad nuptias, sed de eo dubitatum fuit, an præter consensum concubitus quoque requireretur? Respondet Papa solum consensum nuptias constituere, & vt glossa tradit causa effecti-

ua est.

ua est matrimonii, & voluntas parentum est *συναιτιον* seu causa quæ principalem comitatur. Et nisi ita canon hic accipiatur iuri diuino, naturali & legibus Imperatorum aduersetur necesse est, & ea de causa potius explodendus, quam pro lege obseruandus esset. Ita quoque † accipiendum *c. cum autem. c. cum locum. de sponsalibus*. vbi hæc sunt verba. Matrimonium solo consensu contrahitur. Vnum superest † Lucii Pontificis rescriptum *c. cum causa de raptorib.* quod eorum sententiam confirmare videtur, vbi quæstio est de milite, qui puellam volentem abductam vitiauit; rescripsit Lucius, eam à marito recedere non debere, propter concubitus qui interuenerat. Nam bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbari non debent *l. 1. §. 3. de liber. exhibend.* & de suo iure potius parentes remittere æquum est, quam iunctos diuellere. Paulus *sentent. 2.* Eorum inquit, qui in potestate sunt patris sine voluntate eius matrimonia iure non contrahuntur, sed contracta non soluuntur. Contemplatio enim publicæ utilitatis priuatorum commodis præfertur, & patri persuadendum est, ne acerbæ & rigide patriam potestatem exercent, id est, vt de suo iure publicæ utilitatis causa decedere & liberis conuiuere velit.

Itaque nemo dixerit veteres canones hoc Lucii rescripto abrogatas esse, sed hæc saltem exceptione correctos, vt ita demum locum habeant si ad promissionem concubitus non accesserit. Quamuis Duarenus hanc constitutionem iniquitatis damnet his verbis. Vt tamen libere dicam quod sentio, mihi satis æqua non videtur ea constitutio, quamuis humanitatem aliquam præ se ferat. Nam etsi duram acerbamque huiusmodi separationem non negem, tamen si ius ciuile veteresque canones obseruentur, hoc est, si impunitatem non relinquunt, talem audaciam magistratus, quorum est cognitio, aut nunquam aut raro continget vt ea seueritate vtendum sit. Sed nec iuri diuino consentanea videtur eiusmodi coniunctio. Cum enim leges sint ordinatio Dei, eos demum recte & vere coniungere Deus dicitur, qui secundum præcepta legum coeunt. Ex quibus efficitur tam iure diuino quam Pontificum & Romanorum legibus & decretis ad nuptias legitimæ necessario requiri parentum consensum, vsq; adeo, vt si defuerit, nuptiæ legitimæ non sint. Atque hæc sententia interpretum quorundam male feriatorum disputationibus explosa in forum reuocata, & nouis multorum populorum constitutionibus confirmata est, quod experientia doceret & monstraret, quantum mali ex ea re exoriretur, quod parentibus insciis matrimonia clam & furtim contraherentur, eaque rata haberentur, & q̄ Reipublicæ interesset huic malo remedium quærere. Itaque † Carolus V. 10 constitutione lata Anno 1540. vetuit, ne clandestina illa matrimonia in posterum contraherentur. Senatus item Parisiensis decretis suis ea damnauit, vt refert Papo *lib. 15.* Et in Anglia memini me similes vidisse constitutiones à Regibus latas. Lex Geneuensis id disertis verbis statuit. *lex 100. fol. 42.* cuius hic verba adscribenda duximus. Que nuls ieunes gens qui n'ont iamais este mariez soyent fils ou filles ayans encor leurs peres viuans n'ayent puissance de contra-

Et mariage sans conge de leurs : dits peres sinó qu' estans paruenus en aage legitime assauoir le fils à vingtrans, & la fille à dix huit & que apres ledit aage passé ils ayent requis ou fait requerir deuement leurs peres de les marier & qu' iceux n' ne ayent tenu conte & qu'il en ait esté cogneu par le Consistoire apres auoir appellé lesdits peres & les auoir exhortez de faire leur deuoir auquel cas il sera permis audits ieunes gens de se marier sans l' auctorité de leurs peres en les renuoyant deuant le conseil pour les auctoriser de se faire. Et ita in consistoriis Ecclesiarum pronunciari solet.

Forma + sententia.

Als ihr vns berichtet daß ein junger Gesell/ ohne seiner Eltern Wissen sich mit Jungfraw N. verlobt/vñ solches beyderseits Eltern nachmals anfechten/vñ euch des Rechts darüber zu berichten gebetten / Demnach vnterrichten wir / die weil auß dem gethanen Bericht so viel erscheinet/ daß berührtes Verlöbnuß ohne beyderseits Eltern Wissen vnd Willen vnd consens clandestine geschehen/daß er auch als ein heimlich Verlöbnuß für vnbindlich vnd vnkrefftig billich gehalten werde/von Rechts wegen.

Alia forma.

In Ehesachen so von dē N. N. durch Appellation an diß Consistoriū erwachsen N. Appellanten an einem vñnd N. N. Appellaten anders Theils. Erkennen wir Superintendentens vnd verordente des Consistorii zu Schleswig daß im erster Instanz vbel gesprochen vñ wol dauon appellieret sey. Reformiren demnach die Vertheil der Gestalt/das die zusage so N. N. Appellanten seiner Tochter/ vnd hinwiederum sie dem Appellanten ohne Consens vnd Bewilligung ihres Vaters wegen der Ehe gethan von keinen Würden vñnd zu Recht krafftlos sey/ vnd das derwegen ihme Appellanten seine Tochter seiner Gelegenheit nach zu vermehren vabgenommen/ auch solches fürderlichst zu thun/ hiemit eingebunden seyn soll/ damit seines Genießes/oder anderer Ursachen halber seine Tochter nicht vffgehalten vñnd die Ehe verzögert werde bey Vorlust seines Väterlichen Gewalts vñnd willkürlicher Straffe von Rechts wegen.

112 Sed an expressus + parentum consensus requiratur an vero tacitus sufficiat dubitari potest: Et tacitum sufficere existimauerim. Vnde si pater filio spōsalia paranti & vxorem ducere volenti non reclamet, aut expresse refragetur, videtur tacite consensisse *l. in sponsalib. §. 1. de sponsalib. l. 5. C. de nuptiis*. Ita & iure diuino pater vel maritus dissimulando vel non contradicendo videtur comprobare votum à liberis vel vxore factum. *Num. cap. 30.* Nam in eos nulla metus neq; vis à liberis illata suspicio cadit, cum ipsi liberis imperent & dominantur. Idq; exēplo Tobiaē confirmatur Tobiaē 5. cui angelus inconsultis, vt apparet, parentibus despondit Saram filiam Raguelis Tobiaē 6. Et eas nuptias parentes tacite comprobant. Tobiaē 15. etsi res integra nō esset. Itaq; nec matrimonium impedit, quod

pater

pater instrumento ad matrimonium pertinenti nō subscripsit l.2. C. de nupt. quia tabulæ matrimoniales, vt eas Augustinus nominat, *serm. 244.* de quibus infra late, matrimonium non faciunt. l. donationes nisi de donation. l. si vicinis C. de nuptiis l. vlt. in pen. C. de nuptiis.

§. 7. SUMMARIA.

1. Matris consensus an in sponſalibus & nuptiis perinde requiratur ac patris?
2. Auctoris opinio.
3. Auctor opinionem suam confirmat legibus.
4. Mater in filia elocanda præfertur tutori.
5. Matres in rebus maximi momenti in consilium adhibite.
6. Quid si mater stulta & rerum imperita nuptias impedire conetur & sine iustâ causâ dissentiat?
7. Formula sententiarum.
8. Alia forma sententiæ vbi mater nullam habet dissentiendi causam nisi quod iurauit se N. filiam non daturam.
9. Statutum ne filia nubat absq; matris consensu valet.
10. Forma sententiæ.
11. Alia forma sententiæ.

His consequens est dispicere an† in sponſalibus & nuptiis matris consensus perinde requiratur ac patris? Et quidem dubitari potest, quod ius ciuile parentum, in quorum potestate sunt liberi consensum tantum requirat; fœminæ autem liberos in potestate non habent. §. fœmina de adoptionib. tum quod muliebri consilium sit inconstans & fragile, vt testatur Poeta 4. *Aeneid.*

----- Varium & mutabile semper

Fœmina.---

Calphurnius.

Mobilior ventis est fœmina.

Item:

Non sic incerto mutantur flumine Syrtes,

Nec folia hyberno tam tremefacta noto:

Quam cito fœminea non constat fœdus in ira;

Sive ea causa gravis siue ea causa levis.

Zanazarius.

Vel quoniam instabiles animos muliebria versant

Pectora.-----

Strozza pater.

Tu leuior pluma, atque inconstantior aura:

Populeas vincis mobilitate comas.

Sed tamen cum lege diuina & naturali liberi parentib. obedientiâ debeant, sequuntur etiam matris consensum & parentû maternorum requiri, iuxta præceptû:

Deca-

Decalogi. Honora patrem & matrem. Et illud Salomonis: Audi fili disciplinam patris, & directionem matris ne repellas. Ita hæ duæ voces pater & mater coniunctim in sacris literis reperiuntur *Exodi* 32. Qui percusserit patrem & matrem morte morietur. *Leuit.* 2. Qui maledixerit patri vel matri. *Deuter.* 5. Honora patrem & matrem, *Deuter.* 27. Maledictus qui maledicit patri suo & matri suæ. *Tobie* 4. Honorem habeto matri tuæ. Qui affligit patrem & matrem, ignominiosus est. *Prouerbior.* 20. 23. 28. 30. *Ecclesiast.* 3. & 7. *Leuit.* 20. Qui non obedierit patri & matri, morte morietur. Idque ea de causa, quod, ut ait Iureconsultus, pietas parentibus, etsi inæqualis eorum potestas est, æqualis debeatur. *l. furiosi ff. de tutoribus furios. prodig. & l. 6. de in ius vocando.* Vna est omnibus seruanda reuerentia. Vir quidem habet prærogatiuam, ut qui futuræ soboli det principium, sed nec mater despicienda est. Ministrat enim sequentia cum magna miseria magnoque labore. Vnde lex communiter posita est dicens, qui maledixerit patri aut matri. Procopius Gazæus in *Genesin. cap.* 3. Apud Quintilianum maritus cum vxore expostulat *declamat.* 19. Quid impudentius; quid indignius, quam cum sibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum ius patris & matris esse contendunt, 2 quasi nesciant nobis arbitrium vitæ necisque commissum? Itaque sic statui-
mus etiam matris auctoritatem sponsalibus interuenire debere. Idque & naturalis ratio postulat, quod æquum sit ut eis, qui ad illam usque ætatem nos educarint hunc honorem habere debeamus, ut ait Theophylactus. Quo spectant verba apud Stobæum:

O fili ni tu matris mentum amputaueris

Qua soles trecentos te gestauit

Fili sub zona: & graues parturigines tuli

Te prodeunte in lucem, ac prima summam labris

Adhibens papillam candido lacte te enutriui.

Itaque prædicanda Marcii pietas, qui cum matri Vetruriæ occurrere extra castra vellet deprecaturæ, imperatorias fasces & secures lictores relinquere & submittere iussit. Sic enim Romanis mos est, ait Dionysius, quoties minores magistratus obuiam fiunt maioribus. Ex hoc more hinc Marcus veluti maiorem potestatem conuenturus, imperii deposuit insignia. Tanta in eo viro pietatis cura fuit. Et elegantissima est oratio Vetruriæ ad filium petentis, ne bellum patriæ inferat. Nec omnia Volscorum aliorumue hominum beneficia tantum apud te valere sines, ut his cedat naturæ ius. Sed meus eris, mihi que debebis vitæ acceptæ gratiam, & sine causatione obsequeris meis precibus. Hanc enim legem præscripsit omnibus, qui sensus & rationis sunt participes. Et paulo post: Dii dent bonam ac piam mentem Marcio, ut sicut in aduentu meo secures deposuit, & fasces submitit, sellamque de tribunali in solium transtulit, cæteraque imperatoria insignia imminuit, vel in totum amouit; significans se in alios imperium habere, ipsum subiectum materno imperio: ita nunc honoratam me faciat & conspicuam, donata communi patria. *lib. 8. Dionys.* Quibus motus Marcus

cus eius precibus locum reliquit, eamque complexus exclamauit. Vicisti mater, me vero pium & indulgentem perdidisti filium. Quæ ratio euanescente ciuili, hoc est, patria potestate in matre locum habet. Nam & Socrates in *conuiuio Xenophontis*, & permultis, inquit, licet colligere, muliebre ingenium quauicunq; ad rem ineptius virili. Et Plato fœminas prorsus à gubernatione non esse repellendas, sed eorum consilia sequenda scribit. Tiraquell. *de legib. contrubialib.* Item, matres & vxores in consilium adhibendas. fol. 195. & seq. Deinde si ei qui nos amat, quique nostra causa multa tulit & perpeffus est, plurimū debemus: matri certe nos multum debere fatendum est, vt quæ in pariendo, educando, elocando, maximas erumnas, fastidia & dolores sustinet, quorū magnitudinē Medea apud Euripidē exprimit, malle se, inquit, ter ad propugnaculum stare, quam semel parere. Itaque & Tobias hortatur filium vt matrem colat & honoret, memor quam multa in vtero propter eum passa sit. Idque Iustinianus in Nouellis subinde inculcat. Deinde, quod ea magis diligat liberos quam pater; Suum enim ipsa filium certo agnoscit, ille putat. Rationem reddit Aristoteles, quod ii, qui beneficia contulere magis diligere videntur eos qui beneficia accipere, q̃ ii in quos collata sunt eos qui dederunt. Eius rei multæ causæ sunt, & hæ præcipue, quod proprium opus magis quis amat. Hinc Poetæ opera sua non minus quam liberos diligunt. Deinde quod labores & molestias susceperunt. Quæ autem labore nobis constant & damno ea magis amamus. Apud Quintilianum, vxor maritum alloquitur: Liberi marite non amantur oculis, non complectitur mater ore, non vultu; sed est in filio matri nescio quid homine formosius. *Declam. 18.* Et Xenophon: Si omnium amicitiam magni æstimandam esse putes, nonne matrem; quæ plus te istis omnibus amat, putes oportere colere? Tu itaque fili, si compos es mentis, & Deos, vt tibi ignorent, exorabis, si quid matrē neglexisti, ne ingrātū te existiment, nec benefacere velint. Et Stobæus citat ex Euripide:

Verum scitote nunquam legem aliquam mihi impedimento fore,

Quo minus o genetrix tibi per omnia gratificarer

Iustitia simul tuiq; partus gratia.

Quintilian. *declamat. 8. pro matre.* Si me Hercule fas est æstimare, vtri plus parenti debeat ex liberis, non improbe totam potestatem sibi vendicabit affectus, qui decem mensibus ante vestram incipit diligere notitiam; & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum ante sunt conscientia matres. Facinus est ideo tantum illis minus licere, quia minus facere sufficiunt. Sed hæc legibus confirmanda sunt, sine quibus loqui erubescimus. Nouella *constit. vt cum de appellation. cognoscitur*, nullamq; potestatis mentionem facit, sed indistincte parentum consensum requirit. Parentum autem appellatione veniunt, mater, auia & reliquæ ascendentes. l. 4. §. *prætor. de in ius vocando.* Et l. 1. *C. de raptoribus* disertis verbis puellam à parentibus, vel ab his quos detet, esse petendam nulla potestatis facta mentione. Matris autem consensum expressis verbis requirit l. *in coniunctione, C. de nuptiis.* Si puella sui iuris sit intra 25. annum constituta, & patris auxilio fue-

a A

rit de-

rit destituta, matris & propinquorum, & ipsius adultæ quoque requiratur iudicium. Et l. 5. C. de sponsal. Coniunguntur pater & mater, quasi idem ius habeant. In verbis. Patrem vel matrem legitimæ ætatis constitutos. Idem traditur l. 9. C. de nupt. Cum de nuptiis puellæ quæritur, nec inter tutorem, matrē, & propinquos de eligendo filia marito conuenit: arbitrium Præsidis Prouinciæ necessariū est. Idem colligitur ex l. qui in prouincia de rit. nupt. Quod ab auia tua collocata es & numero liberorū, &c. Et supra c. 3. demonstrauimus, matres etiam filias despondisse, licet vulgo conceptæ essent. Sed & canones vtriusq; parentis consensum postulant c. sufficiat 27. q. 1. c. 1. de sponsal. impub. c. qualis 30. q. 5. c. honorantur 32. q. 2. c. cum causa de raptorib. c. aliter 30. q. 5. In verbis à parentib. & propinquis sponsetur. Et id apud veteres obseruatū fuisse probationib. ex historia petitis planū faciemus. Apud Herodot. lib. 6. Spartanorum Reges ea iudicent, inquit, q̄ in dicā, videlicet de virgine pupilla vtri danda sit, cine cui mater an cui pater despōderit? & quasi eadem sit matris in elocanda filia potestas quæ patris. Apud Terent. in Hecyr. act. 2. scē. 1. ita loquitur Laches:

Vestrarum nulla est, quin gnatum velit vxorem ducere.

Et quæ nobis placita est conditio datur,

Vbi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem

Exigunt. Et in Phorm. senex vxorem in consilium adhibet de collocanda

filia, act. 4. scē. 5. Transito ad vxorem meam, vt conueniat hanc

Priusquam hinc abeat, volo ipsius quoq; voluntate hac fieri,

Ne se eiectam predicet.

Ita & Sostrata dicit, se daturum filio puellam in vxorem. Vnde colligitur etiam matres aliquid iuris habuisse in liberis elocandis.

Nate mi pol ego tibi dabo puellam lepidam, quam

- 4 *Tu facile ames, filiam Phanocrata nostri.* Imo & † tutori matrem præferri in filia elocanda, ostēdit memorabile exemplum apud Liuium lib. 4. Decad. 1. de puella patrimonii hærede, de qua controuersia erat, cui esset collocanda, cuius etiam forma nota erat. Nā cū dissidiū ortum esset inter matrē puellæ & tutorem de filia elocanda, & mater nobili tutor vero iuueni plebeio eā dare vellet, res cōponi inter priuatos parietes nō potuit. Ventū est in ius, postulatuq; matris & tutorum vtrinq; audito, magistratus secundū matris arbitriū ius nuptiarū dedere. Et hoc decretum Romani tutati sunt, cū plebs & tutores eius rescindendi causa grauiissimam Ardeæ seditionem mouissent, & puellam vi abducere conarentur, vt late scribit Liuius. Et huc facit, q̄ idem Liuius lib. 8. de bello Macedonic. refert his verbis. Senatū eo forte die in Capitolio cenantē cōsurrexisse, & petiisse, vt inter epulas Gracho filiā Scipio Africanus desponderet, quib. ita publicū solenne spōsalibus factis, cum se domum recepisset Scipionem Æmiliæ vxori dixisse, filiam se minorem despondisse. Cum illa muliebriter indignabunda, nihil de cōmuni filia secum consultatum adiecisset, nō si T. Gracho daret expertem consilii matrem esse debuisse, lætum Scipionem tam cōcordi iudicio & ipsi desponsam respondisse

Spondisse, &c. Verba. in communi filia elocanda, matrem consilii expertem esse nō debuisse arguunt matrū auctoritatem etiam non leuem fuisse in despondendis liberis. Et Tyberius Imperator, cū Seianus adulter Liuiam Drusi viduā in vxorē peteret, respondit; posse ipsam Liuiā statuere nubendum post Drusum an in iisdem penatibus tolerādum haberet: esse illi matrem & auiam propiora consilia. *Tacit. lib. 4.* Alexand. Aurelius cupiens sororē Theocliam in matrimonium dare Maximino iuniori, ad matrē Mammeam totam rē defert, in hæc verba scribens: Mater mea, si Maximinus Senior Dux noster, & quidem optimus nō aliquid in se barbarū contineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuā dedissem: sed timeo ne soror mea Græcis mūditiis erudita barbarum socerū ferre non possit, quāuis ipse adolescens pulcher & scholasticus ad Græcas mūditiis eruditus esse videatur. Hæc quidē cegito, sed te tamen consulo, Maximinum Maximini filiū generum velis, an Messalam ex familia nobili Oratorē potentissimū eundemq; doctissimum, & (nisi fallor) in rebus bellicis si applicetur fortē futurum, &c. *Capitolinus in Maximino.* Cum Scipioni Hispania commissa esset, & filiam elocare non posset, Senatus patri sibi partes desumpsit, & de consilio vxoris & propinquorum Scipionis dote cōstituta summā eius ex ærario erogauit & puellam nuptum collocauit. *Valer. Maxim. lib. 4. cap. 429.* Huc spectant versus Catulli, qui imperium inter patrem & matrem partitur, quos supra retulimus.

Non equum est pugnare pater cui tradidit ipse,

Ipse pater cum matre quibus parere necesse est,

Tertia pars matri data, pars data tertia patri.

quasi dicat, mater eandem pene potestatem habet in elocanda filia, quam pater, quod clarius etiam demonstrat versus vltimus.

Qui genero cum dote simul sua iura dederunt.

Huc facit illud Homeri *Iliad lib. 19.* Priseidis nacta sum virum, cui me & pater & dilecta mater nuptum dederāt. Idē testatur historia de Mammea matre Alexandri Imperatoris, quæ filio puellam generis patricii collocauit, quam tamen patre post ipsa magna cum contumelia aula exegit. *Herodian. libr. 6.* quod eam non vellent Augustam appellari, & eam appellationem puellæ inuideret. Zonaras T. 2. Et apud Euripidem in *Iphigenia in Aulide* Clytemnestra cum marito suo de eo iure disputat, idque sibi deberi contendit, his verbis.

Atqui non conuenit, vt ego elocem eos liberos quos peperii?

Item:

Non facietis quid sine matre, quæ me facere.

Non per Reginam Græcorum.

Quin tu qua foris sunt agas, ego qua domi

Ea qua oportet habere puellas nubentes, &c.

Irene coegit filium Constantium ducere filiam Phalerati, qui tamen ab illis nuptiis abhorrebat. Zonaras T. 3. Achilles petit à matre Hecuba Polyxenam per seruū Phrygium. Hecuba respondit: Velle hoc pacto si viro suo Priamo placeat. Dares. Et Cyrus ait se filiā Ciaxaris de consensu & sententia patris & matris

a A 2

duce

ducere velle. Xenophon *lib. 8. Cyropædias*, & paulo post ὡς δ' ἀπὸ τῶν ἐχόντων ἐν μὴ-
 ⲓⲥⲟⲩⲛⲉⲗⲓⲛ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ γαμῆται καὶ ἄρα θυγατρὶσι. Cum in Mediam
 profectus esset de patris matrisque sententia Cyaxaris filiam vxorem ducit: Et
 in Epithaphio hæc verba idem arguunt: Socero & focru annuentibus solenni
 copulamur hymenæo. Nauticaa apud Homerum *Odyss. lib. 6.* patrem & matrem
 velut Authores coniugii coniungit. Sed & imperio suo sæpe abufas esse matres
 historia testis est. *Virgilius lib. 7. Aeneid.* Cum Latinus filiam Lauiniam Æneæ pro-
 mississet mater cui hæ nuptiæ non essent cordi intercessit, & nihil intentatum
 reliquit, ne illi ea collocaretur. Nam eam Turno dare decreuerat, vt ostendunt
 versus.

Multa super nata lacymans Phrygiisq; hymenæis:

Exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris?

O genitor, nec te miseret nataq; tuiq;?

Quin etiam natam frondosis montibus abdit,

Quo thalamum eripiat Teucris, tedasq; moretur.

Quæ γυναικοκρατεία tandem causam bello dedit, quod late describit Virgilius,
 quo victus Latinus seipsum inculcavit, quod fidem Æneæ datam non seruasset,
 tibi que exitium accersiuisset, vt ex illis versibus colligitur:

Multaq; se inculcat, qui non acceperit ultro:

Dardanium Æneam, generumq; asciuerit vrbi.

Idque Clarias his verbis expressit Turnum alloquens:

----- *Me natam nulli sociare procorum*

Fas erat, idq; omnes diuig; hominesq; canebant.

Victus amore tui cognato sanguine victus,

Coniugis & mæsta lacymis vincla omnia rupi,

Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.

Ex illo, qui me casus, quæ bella sequantur

Turne vides, quantos primu; patiare labores!

Rectius apud Homerum *Iliad. 1.* Iupiter Iunoni vxori. Noli tibi persuadere te
 scituram omnia mea consilia meosque sermones, aut scire debere, &c. Et He-
 ctor Andromache vxori *Iliad. 6. fol. 70.* Tu quod ad te attrinet, & quæ tibi curan-
 da sunt cura. Telum & colum, ancillasque exercere, & vt operi domesticæ in-
 cumbant iube: hoc officium munusque tuum est. Viris aurem suum relinque,
 curent bella. Similis est facti species apud Senecam *lib. 6. declamat.* Quidam cum
 haberet vxorem & ex ea filiam nubilem, indicauit vxori cui illam collocaturus
 esset. Illa dixit: celerius morietur, quam illi nubat. Decessit puella ante diem
 nuptiarum dubiis signis crudelitatis & veneni. Sed & sacræ literæ idem demon-
 strant. Moses disertis verbis ostendit, Ismaelem in contrahendis nuptiis matris
 consilium secutum esse, neque contra eiùs voluntatem suis indulisse affectib.
 & cupiditatibus. Dederat Angelus in mandatis ipsi Hagar vt filium curaret in-
 stituere. Igitur diuina voce matri morem gerere iubetur, quæ ei vxorem eligit

ex æ-

ex Ægypto, quoniam patris aberat autoritas. Filius autem matris iudicio ac voluntate acquiescit. Atque ea virtus maximopere ibi commendatur, eique benedicit Deus secundum promissionem, ut sis longæuus super terram, quod exemplum alii sibi imitandum proponere debet, ne ministeria hominum, quibus ceu mediis Deus utitur, contemnamus. Liberos vult regi autoritate parentum: Itaque iis pareant liberi, & certe statuatur, se Deo paruisse, ut ait Theologus. Item ut in Ecclesia nobis verbum commendatur, ita in Oeconomia, cum parentes aliquid imperant, Deum imperare statuendum, de quo eius voluntate certi sumus. Igitur Ismael præmia amplissima fert suæ obedientiæ quod matris auctoritatem in vxore ducenda sequitur. Benedixit ei Deus abunde, ut contra maledicit inobedientibus. Et exempla doceant infelicia esse coniugia, quæ contra voluntatem parentum ineuntur. Et *Iudic. 14.* Samson coniunctim à patre & matre petit, ut sibi mulierem, quam in Thimnath viderat vxorem ducere liceret, ut ostendunt verba: Nunciauit patri & matri suæ. Item dixerunt pater & mater. Item descendit pater & mater in Thimnath. Et Tobie vxor Edna generum suum ita alloquitur abiturum: Ecce concedo tibi filiam meam, tanquam depositum, ne tractes eam molestius. *cap. 10.* Ita sacræ literæ propter fecunditatem & pactum matres prædicant & commendant, aliaque dona, quibus diuinitus ornatae sunt. Nam foetus in vtero sanguine materno alitur, & ubi editus fuerit lacte. Igitur maiora commoda in auilioculis esse videntur, quam viris, quæ vulgus nec animaduertit nec miratur. Ex quibus omnibus satis liquet matris etiam consensum in nuptiis necessarium esse. Imo non tantum in nuptiis, sed rebus maximi momenti matres adhibitas in consilium, earumque auctoritatem plurimum valuisse historiæ testes sunt. Cæsar, Antonius & Pompeius instigantibus Martia matre & Iulia vxore conuenerunt, & bonis conditionibus inter se transegerunt. Appian. *lib. 5. de bello ciuili.* Et Coriolanus matris precibus adductus exercitum ex agro Romano abduxit. Valer. Maxim. *lib. 5.* Expugnasti, inquit, & vicisti iram meam, patria, precibus, huius (matris) admonitus cuius vtero conceptus sum, tibi quamuis merito mihi iniussæ dono, continuoque hostilibus armis agrum Romanum liberasti. Argius etiam Bitoni & Cleobi fratribus Delphis statuas & effigies collocarunt, quod iugum subeuntes, cum boues præsto non essent, plaustrum, quo mater vehabatur, quadraginta & quinque per stadia trahentes ad templum peruenerunt. Herodot. *lib. 1.* Chio. Sed tamen fieri potest, ut mater stulta, & rerum imperita, & quæ sibi ipsi, multo minus filia recte consulere possit, nuptias impedire conetur, & sine iusta causa dissentiat. Ibi tum recte iudex arbitrium suum interponere debet propter infirmitatem consilii: Schneidvvin. Sed tamen ea adhibita distinctione, quam supra tradidimus, nimirum si filia 18. annum egressa sit. supra §. 4. c. 6. Nam & eam in matre locum habere statuo. Alioquin si iustas sui dissensus causas attulerit audienda est. Quæ de matre diximus eadem de auia intelligenda sunt. Nam & hæc ius elocandi habent, ut ex *l. 57. qui in prouincia de ritu nuptiar.* supra allegata colligitur. Idem statuit lex Geneuenfis

101. hac tamē cautione adhibita, vt mater de cōsilio necessariorū & propinquorum filiam nuptum collocet. Quo spectant verba, Toutes fois que la mere ou le curateur ne puisse marier celuy ou celle qu'ils auront en charge sans appeler de principaux parens s'il y en a, & au defect d'iceux des plus prochains voisins ou amis, gens de bonne & honneste reputation. Quā ego tunc maxime sequendam existimauerim quoties mater vel inepta vel rerū imperita est. Matronā autē grauitate morū & sapientia conspicuā hac lege coercendā nō existimauerim: ne maternus cōsensus nimis coarctetur & quasi ex aliorū arbitrio pēdere videatur. Et ita in cōsistoriis Ecclesiarū p̄nunciari solet, vt ex formula sequēti liquet.

- 7 **A**uff den Bericht so ihr vns vberschicket / vñnd gebeten euch des Rechten zu berichten: Ist vnser Bedencken / dieweil darauff nit erscheinet / daß der Jungfrawen Mutter in den Verlöbnuß außserordentlichen ihren Consens vñd Willen gegeben / vñd dessen erhebliche Ursache damit sie billich gehöret hatte / so mag auch solche Zusager / so ihr der Jungfrawen vñd sie hinwieder euch gethan / für kein beständig vñd verbündliche Ehepflicht gehalten werden / es möchte den nachmals durch euch erweist / vñd dargethan werden / dß die Mutter sich mit andern Worten denn auß ewrē Bericht zubefinden / darauff ihr Consens vñd Wille zuspüren / hette vornehmen lassen. Darauff dann ferner erglenze was Recht ist: von Rechts wegen.
- 8 **A**lia† sententia de matre, quæ nullam dissentienti causam adfert, nisi quod iurauit se N. filiam non daturam.

Miser freundliche dienst zuuor / Erbare vñnd weise besondere gute Freunde. Als ihr vns berichtet / welcher Gestalt N. eines Bürgers Sohn bey euch mit einer Jungfrawen N. seeligen Tochter ohne Vorwissen vñd Bewilligung der Jungfrawen seiblichen Mutter / so noch am Leben / sich Ehelichen versprochen / Nachmals auch bey der Jungfrawen Mutter vñnd Vormünder vmb gedachte seine verlobte Braut ehrlicher Weise habe werben lassen / da er wol der Vormünder jawort erlanget. Aber der Mutter Consens vñd Bewilligung auch nach vieler des Pfarherrens vñnd der Diaconen bey euch versuchten Vnterhandlung bißher nicht habe erbitten noch erlangen können / vñd daß die Mutter keine andere Ursach solcher irer Vorwegung habe fürgewēdet / den dß sie es verschworen haben sol / gedachten N. ihre Tochter nicht zugeben. Alles nach Inhalt an vns gethanen Schreibens / Darüber ihr auch was disßals zu Recht vorsehen vñnd ihr euch gegen den Parthen beyderseits erzeigen vñd vorhaben möchten zu berichten gebeten habt. Demnach vnterrichten wir die verordnete Commissarien des N. Consistorii alhier für recht / daß ermelt Ehegelübnuß vnangesehe der Mutter Vorwenden das verschworen belangend / durch ihre lose verwengung / vñd nicht Bewilligung ohre Verwirrung oder Verletzung der Eyde junger Leute Gewissen nicht mögen hinderdrungen oder zerrissen werden / sondern wirdt inen beyden dasselbig Christlich zumolziehē billich vor Gott nachgelassen. Doch ist beyde die Tochter vñd jr verlobter Breutigā schuldig die mutter dß jr Bewilligung in kindlicher Demuth nachmals in ewr eins Rahes des Pfarherren vñ Diaconē gegenwart zu bitten vñ zuersuchē / vñ werde beyde dieser heimliche verlöbnuß halben an den zur Abschew

Solt euch in willkürliche straffe billich genomen. Hette aber die mutter dieser jrer bewilligung vnd *dissens* andere billich erhebliche/ vnd zu recht genugsamen vrsachen fürzuwenden/ damit wir dann sie in Sächßscher frist billich gehört vnd erget als dann nach gestalt derselben darauff ferner was recht ist/ von Rechtswegen.

Ex quibus efficitur † valere statutum ne filia nubat absque matris consensu, 9. quamuis contra consuluerit Hyppolitus Riminaldus *confi. 78. matrimon.*

Forma † sententia.

10

Miser freundlich dienst zuvor/ erbare tugendsame Frawt als jr vns elagend berichtet/welcher gestalt/ewr Sohn M. M. mit allein ohne ewr seiner leiblichen Mutter vorwissen vnd bewilligung vñ einspruchs/ auch on allē vorgehabten rath seiner verordente vormünden/ sich mit einē jungen mägdelein in ein eheverlöbnuß eingelassen haben/vñ doch in zeit d beschehnē eheverpflichtung seines alters das 16. jar noch nit erfüllet/vñ biß auff diese stunde 17. jar nit alt wordē/daruber aber fürh nach beschehener eheverpflichtung in eine schwere sorgliche vñ fast gefährliche leibsschwachheit gerathen/dz auch vormütig dieser vnzeitliche ehhandel sey nit ohne sonder hinderlist vnd koppelung eßlicher vordächtiger personen zugange vñ zuwege gebracht/ alles nach ferner inhalt ewres vns vberschieffen schreibens/ darauff jr euch deß rechtens zu vnterrichten gebetten/ demnach vnterrichten wir die verordente Commissarien für recht/ do ewrem bericht nach ewr sohn in zeit der eheverpflichtung das 16. jahr seines alters noch nicht erreicht noch erfüllet hette/so möchte auch vermüge deß Churf. zu Sachsen vnser gnedigsten H. dißfals in ehesachen gemacht vnd vffgerichter Constitution vnd Ordnung das gedachte eheverlöbnuß als zuläßlich oder verbündtlich nit angezogen werden vnd würet ihr als die leibliche Mutter in mangel deß Vatters oder Großvatters in die vermeinte eheverpflichtung dieser ewers sohns vnmündigen vnd minderer jhre wege gebührlichen einspruch zuthun billich zugelassen/ ob jr auch keine andere vrsach ewr nit bewilligung nit fürzuwenden hettet/ do auch ewrē bericht nach ewer sohn one vñ mit ewre verwahrung auch ohne seiner vormünden rath vnd vorwissen in diese eheverpflichtung hindlöstig geführet vñ vermislicher koppeligischer weise auß vnuerstand darein beredet vñ betrogē wordē/were auch deßē entledigung numehr selbst begehret/so würde er vermüge obgedachter Cōstitution deß Churf. zu Sachsen vnser G. H. durch dz Consistoriū darüber jr gehöret/nach befundung ier berührter vnrechtmessiger vñ vngöttlicher mittel daruō billich entlediget vñ entbündē/ Die koppelarin aber so euch ewrē sohn zuwies ewr an sie gethanten verwarnung in dieses eheverlöbnuß wissenlich verleitet/ beredet/ aber abwendig gemacht/ solte vō d Obriqkeit in gebührlicher straff zunemen vñ in mangel dessen zu wenigsten durch dz Cōsistoriū öffentlich zur *pœnitens* zu treiben seyn/vō rechts wegen. 2c. *Alia forma sententia.* 11

Miser freundlich dienst zuvor/ Ehrwürdige/ Gestränge/ Ehrnuesse/ Hochgelarte gute freunde/ auff die zu vnschiedliche eingebrachte schrifften M. M. Mutter an einem vnd Jungfraw M. M. anders theils/ darüber jr euch deß rechtens zu vnterrichten gebetten habt/ Demnach vnterrichten wir verordente Commissarien

deß

deß Consistorii zu N. vor Recht/Ob wol dem Georgen nicht gebühret ohne seine Mutter wolwilligung mit der N. sich in Eheverlöbnuß einzulassen/vnnd sich auß seiner Mutter Gehorsam zuziehen/ Derwegen auch von der weltlichen Obrigkeit auff etliche Tage mit Gefängnuß mag gestrafft werden/Demnach aber sintemal nunmehr die Sachen nicht rein/sondern dz Beschaffen darauff erfolge/so ist auch die Mutter schuldig ihres Sohns Gewissen/damit es in rechter Anrufung Gottes nicht verunruhet/zurahren/vnd ihrer fürgewandter Ursach vngewacht in solche Ehe zu willigen oder zum wenigsten dieselbe nicht verhindern schuldig/von Rechts wegen.

§.8. S V M M A R I V M.

Si inter se dissenserint pater & mater de filia elocanda patris consensus præfertur materno.

Sed si inter se dissenserint pater & mater de filia elocanda, patris consensum præferendum materno dubium non est, tum propter patriam potestatem & imperium, tum quod pater rectius liberis consulere censeatur. Nam vt Apuleii verbis vtar, nec ipsa æquitas patitur, habere plus auctoritatis vxorem quam maritum lib. 9. de aur. asin. Et Aristoteles in *Oeconomicis*, Existimare debet mulier bene composita, mores viri esse legem vitæ suæ impositam ipsi à Deo per coniunctionem matrimonii atque consortii. Et paulo post. Quamobrem qui ista negligit & Deos videtur negligere. Homerus: Viri iura dant vxoribus & filiis. Et Aristoteles in *Politiciis*. Mas est, inquit, quam fœmina principalior. Quintilianus declam. 8. pro matre. Sane credat vobis circa regendas communium pignorum mentes sexus infirmior, vos mores, vos vitæ genus, vos matrimonia cæterosque actus vestra persuasione firmetis, numquid arrogans consortium, numquid impotens societas est, liberos communes esse languentes? Ausonius.

Sexus vtriq. potens, sed præualet imperio mas.

Huc facit quod 20. q. 2. cap. 2. legitur. Si pater puellæ religioni filium obrulerit, matrem id reuocare non posse. Quamuis apud Herodotum refertur, Spartanorum lege cautum fuisse, vt Reges iudicarent de virgine pupilla vtri danda sit, ei cui mater, an cui pater desponderet. Ita Cato suo imperio vsus est & auctoritate, quod filiam Pompeio locare noller, etsi mater & filia ei aduersarentur, vt supra scripsimus. Et Scipio Africanus filiam matre inscia & inconsulta inter cœnandum despondit T. Gracho. Liuius. Borenice despōdetur à patre Ptolomæo Evergeti matre reclamante, & suis technis & fraude sponsalia dissolvente. Filia Demetrii Poliorcetæ F. qui cum matre clam consuefceret percussoribus missis interim iussit, & patris mandatum executura Ptolomæo nubit. Polybius, Plutarchus, Iustinus, Suidas, Stephanus, Solinus. Itaque culpandus Latinus apud Virgilium qui *γυναικὸς ἐκ τρυφῆς* & vxori cessit in locanda filia, eamque desponsam Aneæ Turno in matrimonium promisit, fidemque datam fecellit

fellit. Quæ res lugubres habuit exitus, quales vt plurimum muliebria solent habere consilia & imperia. De quibus etiam Cato queritur apud Plutarchum. Omnes homines mulieribus imperant, non omnibus hominis nobis mulieres. late Tiraquellus *de legib. connubialib.* Ergo in puellis elocandis cura quidem am-
borum communis esto, sed authoritas penes maritum.

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 Tutorum consensus q̄ sit necessarius in nuptiis contrahendis multis rationib. probatur.
- 2 Burgundiones & Saxones sponſas à parentibus vel tutoribus emebant.
- 3 Tutor datur pupillis.
- 4 Tutores parentum munus & locum sustinent.
- 5 Tutores suis verbis despondisse pupillas ex historiis docetur.
- 6 Ius elocandi & despondendi sorores penes fratres fuisse multis exemplis ex antiquitate petitis docetur.
- 7 Stilico nomen adhuc in Saxonia & Dithmarsia vsitatum.
- 8 Thermania nomen Germanicum.
- 9 Ius despondendi filias parentibus mortuis penes fratres & propinquos ac tutores fuisse ex multarum gentium legibus docetur, quod auctor etiam maxime probat.
- 10 Hansas ciuitates dictas quasi magnas putat auctor.
- 11 Potestas tutorum in contrahendis nuptiis tanta non est quanta parentum
- 12 In tutoribus & curatoribus est rarior fides.
- 13 Prouerbiū Germanorum *Es wardi nie kein trewer Vormünder gefunden.*
- 14 In sponſalibus quæ tutores pupillorum nomine contrahunt expressus consensus requiritur.
- 15 Tutores pupillis imperare non possunt vt huic vel illi nubant.
- 16 Constitutio Friderici Comitis Palatini de matrimonis.
- 17 Constitutio Friderici I I. Regis Dania.
- 18 Theologorum nostri temporis opinio.
- 19 Auctoris opinio.
- 20 Tutorum consensus si omissus fuerit sponſalia irrita dicenda.
- 21 Forma sententiæ.
- 22 Etiam Auiæ, matertera aliarumque personarum quæ parentum loco sunt consensus requiritur.
- 23 Constitutio Principis de sponſalibus clandestinis vitandis.
- 24 Forma sententiæ.
- 25 Alia forma sententiæ.

REstat de tutorum † cōsensu dicamus quod & is necessarius videatur in contrahendis nuptiis. Nam etsi in eorum non sunt potestate liberi; tamen in quasi potestate esse videntur, cum tutor personæ magis, quam bonis detur. *Institut. de tutor.* Idque velle videtur Honorii & Theodosii constitutio *l. in coniunct.*

b B

Cod.

Cod. de nuptiis in verbis. si filia patris auxilio destituatur, matris & propinquorum, & ipsius quoque adultæ requiratur iudicium. Idem colligitur ex l. 5. Cod. de nuptiis his verbis, Si mater & tutor dissentiant de eligendo marito ut tunc recurratur ad arbitrium præsidis prouincie. Harmenop. qui hanc legem in suam epitomen redegit l. 2. Tit. 4. Qua de re supra ex Liuio memorabile exemplum attulimus de controuersia puellæ *emiliæ* nomine excitata Romæ inter matrem & tutorem ex *Decad. 1. lib. 4.* Liuii. Idem statuit l. 1. *Cod. de raptu virginum l. 26. de ritu nuptiarum.* Vbi pater arbitrio matris commisit, cui filia locaretur, ait I. C. à tutore non posse eam locari. Nam patrem ea de causâ ius elocandi filiam matri commisisse, ne filia nuptias tutori committeret. Vnde colligitur ad tutoris curam etiam nuptias filia pertinere. & l. 66. in verbis vel eam filio suo iungat, & in l. non solum pen. in verbis: An eam filio suo collocare posset in matrimonium? & l. 64. libertum §. tutor eodem t. Huc facit *Lyric. C. si rector prouincie*, ubi statuitur ut si præsides in prouincia q̄ administrant sponsalia contrahant, liceat puellæ & eius parentibus, tutoribus & curatoribus matrimonium rescindere & lucre data pignora. *Harmenopulus lib. 4. T. 2. & l. si rector & l. sequenti de interdict. matrimo. inter puellam & tutorem. in verbis si pupillam filio suo collocauerit & l. 59. de ritu nuptiar.* Idem colligitur ex vlt. C. de nuptiis Senatusconsulto cautum est, ne tutor pupillam vel sibi, vel filio collocet. II. Cum in aliis contractibus pupilla sine auctoris auctoritate sese obligare non possit, æquum est ut & in re tanti momenti & fœdere sanctissimo & indissolubili tutoris consensum adhibeat. Itaq; l. 6. de sponsalib. dicitur. Tutores non posse solos sponsalia constituere, hoc est, absque consensu puellæ: vnde sequitur nihilominus eorum consensum requiri. Et ita hanc legem interpretatur Harmenop. Præter pupillæ voluntatem tutor neq; ei constituit sponsalia neq; contracta dissoluit. Ita † *Burgundiones & Saxones* sponsas à parentibus vel tutoribus eorum emebant, ut ostendunt fragmenta veterum legum T. 14. & 34. & *Saxonum T. 6.* Qui viduam ducere velit, offerat Tutori precium emptionis eius consentientibus ad hoc propinquis, q̄ in Turcia adhuc moris est. Et hic † obiter notandum q̄ tutor detur pupillis, h. est, illis qui nondum 14. vel 12. annum exceßerunt. Ea autem ætate homines non recte suis commodis consulere possunt propter infirmitatem consilii. Itaq; merito alios sequi debent, quorum curæ commissi sunt. Itaq; recte apud Xenophontem *Ischomachus* Socrati interroganti, num uxorem à patre acceperit peritam earum rerum administrandarum, quæ ad officium ipsius petinerent, respondit; Ecquid mi Socrates, inquit, scire poterat, quæ necdum annos 15. ad me nata venerit, ac superiore tempore magna cura asservata vixerit, ut quam minimum cerneret, quam minimum audiret, quam minimum sciscitaretur in Oeconomico. Et raro accidit, ut ea ætate pupilli pupillæue nubant. III. Cum tutores † parentum munus & locum sustineant *Theophilus §. 1. de satisfat. tutor.* Tutor, inquit, in patris locum datur. Et eorum potestas in omni re à patria parum absit, consequens est, etiam eos honorandos, & in consilium adhibendos esse. *Pythagoras*: Parentes honora, & qui tibi genere proximi sunt. Huc facit illud *Borboni ad Claudium.*

Bor-

Borbonium patruū. Amisi patrē infelix, tu patrue Claudi iā mihi non patrui, sed vice patris eris. Et Tacitus: Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Tullius apud Dionyl. Halycarn. Tarquinius auus mihi curā nepotum credidit. Quis igitur me diuini humaniue iuris oblitum non diccret, si defererem aut. proderem pupillos, quibus tam ingētem debeo gratiam *lib. 4*. Item illa etiam eis incumbere q̄ parentibus. Inter quæ etiam est officium dotandorū, elocandorum liberorū. Ita Senatus Scipione bellis in Hispania occupato, patris sibi partes sumpsit, consilioq; vxoris & propinquorum constituta dote summā ex ærario dedit, ac filiam nuptum collocauit. Valer. Max. *ca. 429*. Nam & tutor à prætore vrmano ex *l. Iulia de maritandis ordinibus*. dabatur ei mulieri virgini, quā ex ea l. nubere oportebat ad dotem dandā, dicendā, promittendā, si legitimam tutorem puella nō habebat. Cicero. Sine tutore dos dicta nulla est. Cui consentit *l. non tantū ff. de curator. & tutor. dat.* ab his ad dotem dandā nupturæ curatorē dari oportere, sed & ei, q̄ nupta est. Sed & ad dotē augēdam & mutandæ quoq; dotis gratia curator dari potest. Quid? q̄ & M. Antonius Philosophus cum videret tutorum officium maxime esse necessarium, prætorē tutelare primus fecit, cum ante tutores à magistratibus pōserentur, vt diligentius de tutorib. tractaretur. Capitolin. *in Antonio*. IV. Cū cōsensus tutoris adhibeatur patre furioso existente, cur non & eo mortuo tutor adhibendus sit? *l. si furiosus C. de nupt.* Cum hic eadem ratio locum habeat. V. Cū tutor personæ potissimū detur, vt eā consilio suo regat, & defendat, æquitas postulare videtur, vt & in nuptiis contrahendis eorū consilium exploretur. VI. Et ipsa ratio naturalis dictitat, rē tanti momenti, h. e. coniugium à quo totius vitæ cursus vel feliciter vel misere peragendæ pender, absq; propinquorū & tutorū aliorumq; hominum amicissimorū cōsilio & deliberatione inchoandum aut ineundum non esse. Vt recte ille apud Euripidē dixerit. Coniugia quib. mortaliū sunt felicia, illis est & vita beata. Et rursus. Nūquam affirmabo nuptias plus habere voluptatis quā doloris, coniecturā faciens ex iis quæ antea vidi. VII. Postremo q̄ tutor eam despondere, viro tradere & sociare, & sponsus ex eius manu eā capere & accipere debeat. Nā puellā per se non decet hæc agere, vt s. late explicauimus. His consentanea sunt q̄ iure canonico traduntur. *c. aliter 30. q. 5. s. allegato*, quo cauetur vxorē, à quib. custoditur, petendā & à parentib. & propinquierib. desponsandā. Et ita sentit Bald. *l. 1. C. de nuptiis & Salicet. in l. in copulando C. eod. tutorum consensum esse necessarium* Qua de re latius gl. & *dd. l. 1. C. de sponsalib. & l. 1. C. de nupt.* Neque ab his dissentiunt Plato & reliqui Philosophi, qui volunt vt parentibus non existentibus propinqui, agnati, atque gentiles vna cum tutoribus puellam despondeant. Et Philo *de legibus specialib.* vxorem à parentib. & fratribus vel ab iis in quorum ea sit potestate petendam, vt s. *cap. 3.* notauimus. Fratres autem reliquis præferebantur, & recte. Nam qui ex eodem semine sunt orti, & aliti ab eadem matre, & in iisdem parietib. adoleuerunt, & ab iisdem sunt dilecti parentibus, & eundē patrem eandemq; matrē appellant, quomodo hi sunt minus omnibus propinquitate præferendi? Stobæus.

Tutores autem suis verbis despondisse pupillas exemplis ex tota antiquitate collectis supra c.3. planum fecimus. Apud Plautum miles Phædromo adolescenti sororem suam despondet in *Curculione* & in *Trinum*. item. Apud Erupidem item Eteocles sororem suā Antigonem Hemoni Creontis filio, & congressurus cum Polycene mandat, ut si quid sibi humanitus contingat Creon hæc ad exitū perducatur. Verba supra recitauimus cap.3. Quo spectant & illa verba Creontis.

Principatum huius terræ dedit mihi

Eteocles filius tuus, dans dotem propter nuptias

Hemoni, & coniugium filia tua Antigones.

Ita sororem Electram de consilio Castoris & Pollucis Pyladi collocat Orestes, ut testatur Euripides in *Electra*.

Te agere oportet, quæ te fatum ac Iupiter decreuit.

Pyladi quidem da Electram ducendam domum

Vxorem, tu relinque Argos.

Quam ei postea despondet his verbis:

Pylades abiturus vale & habe tibi desponsum corpus Electra.

Quod & in Oreste idem Euripides testatur, ubi Orestes moriturus ita Pyladem alloqui introducit:

Nuptiis huius misera frustratus es quam despondi tibi

Colens amicitiam. Tu autem accipies aliam coniugem

Ad gignendum: Affinitas mea & tua amplius non est.

Sed paulo post Apollo monet, ut sororem, quam ei promiserit det vxorem.

Pylade, inquit, sororis connubium promisti

Da, sequens eos vita felix manet.

Et in *Iphigenia in Tauro* Orestem ita introducit loquentem Euripides.

Si tu fueris seruatus, & liberos ex mea sorore

Consequeris, quam tibi tradidi vxorem,

Manebit nomen meum, neq. sine liberis

Paterna mea domus delebitur vnquam.

Quo in loco notanda vox tradidit, quæ ius & potestatem arguit fratris in locanda sorore & tradenda. Nam tradere quis non potest nisi quam in sua manu & potestate habet. Quid, quod Creon Rex cum Sphinx affligeret urbem publice edici iussit, se ei daturum sororem Iocasten qui ænigma enodasset. Cumque Oedipus id fecisset, ei sororem dedit. Verba Iocastæ hæc sunt:

Postquam vero infestabat Sphinx

Rapinis urbem, extincto meo marito

Creon frater præconium facit de meo connubio.

Quisquis posset exponere ænigma Sphingis, inquit,

Se daturum esse huic connubium. Exponit forte

Sphingis ænigma filius meus Oedipus,

Vnde dominus terræ factus est.

Et accepit sceptrum huius terra tanquam præmium sapientie,

Inde ducit matrem ignorans miser,

Nec sciebat mater se cum filio concumbere.

Vnde constat ius elocandi & despondendi sorores penes fratres fuisse. Et apud Homerum de Penelope. Iam pater & fratres eius iubent vt Eurimacho nubat lib. 15. Quod etiam multis in locis indicat Demosthenes, quæ nos ad confirmandam sententiam nostram, quæ in iure controuersa est adscribemus. Timocrates reprehenditur eo nomine, quod sororem, quam locare nuptum debuerat, vendiderat. Verba hæc sunt. Sororis medius fidius præclare curam gessit. Eā enim vendidit, non elocauit. Vestrorum enim hospitem vni Corcyrao cuidam vrbs imperium cum aliis obtinenti qui apud istum diuertit, quoties apud vos legatione fungitur, eamque accipere voluit (quo pacto autem prætermittam) argento accepto tradidit. Proinde puella Corcyrae nunc est. Eum igitur, qui sororem peregre abducendum locasse, se dicit, reipsa vendito Oenoter Aphobos sororem suam collocauit, quamuis sine dote. Demosthenes in *Oratione in Aphobum*. Et Timocrates frater vterinus & germanus sororem suam Protomacho dedit, vt ex oratione eiusdem *contra Eubuliden* colligitur. Matri autem meæ nascitur primum è Protomacho, cui eam Timocrates frater vterinus & germanus desponderat filia. Et sororem suam Miltiades & Archiarus Leostrato Eleusinio elocarunt, vt ex oratione *aduersus Leocharem* liquet. Entyiso Cleonensi filii tres nati sunt Miltiades Archippus & Archiastes & filia cui nomen Archidicæ. Hi patre defuncto Archidicen Leostrato Eleusinio collocant. Et viduam fratres nuptum dederunt: vt ex oratione *aduersus Boeotum* constat. Natis autem & tribus filiabus & vno filio Cleone, maritoque defuncto deserta familia & recepta dote, rursus eam elocarunt fratres Menexomus & Batyllus & talentum addiderunt, nupsit ea patri meo. Matrem igitur iudices talento allato à fratribus suis elocatam, vt leges iubent patri meo nupsisse docuimus fol. 37. *aduersus Leocharem*. Et alio in loco. *ἐγγίταται ὁ πατήρ τῷ μνηστῆρι τῷ ἐμῷ καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ*. hoc est, pater meus uxorem sibi despondit à fratre eius. Et Demosthenes obicit Aristogitoni, quod uxorem tradiderit, abducendam sororem non quidem germanam, sed ex illa quocunque modo conceptam, sed sororem tamen peregre abducendam tradidit eius iudicii crimen, quo illum bonus ille frater eius causa facinoris accusauit, qui nunc ei patrocinator. Et Achilles ab Hectore petit Polyxenam sororem filiam Priami. Hector vero illam se daturum promittit si vniuersum exercitum prodat. *Dictys lib. 3*. Et ne quis Græcorum saltem institutis & moribus hæc conuenire putet, sciat apud Romanos mulieres sine tutoribus ne minimam quidem rem agere potuisse, easque in perpetua tutela fuisse, vt ostendit Cicero *pro Murena*. & nos supra ea de re latius. Tiraquellus lib. 91. *connubial*. Ita & veteri iure Romanorū, quando mulier cum viro consuebat vt cum iusto marito, & ille vsus non interromperetur intra annum pro vlu-capta habebatur, sed tamen interueniente auctoritate tutoris: Idque matrimo-

nium vsu fieri dicebatur, vt Sigonius & alii ex Gellio & Boetio notant. Ita Cæsar Marcelli mortui viduam sororem suam Antonio despondit. Appian. *lib. 4.* Libo Octauio Cæsari sororem suam Scriboniam. Appianus *ibidem.* Cæsar Augustus sororis suæ filiam Agrippæ in matrimonium collocauit. Dion. *lib. 53.* & Xiphilinus. Et auunculus Brutus sororem Martiam Catoni à quo diuerterat con iungit:

Iunguntur tacite contentique, auspice Bruto.

Et Cato fratris filiam Pompeio dare recusauit. Plurarchus. Historia supra notata est. Philippus Alexandri Magni pater Olympiadem mortuo patre à patruo eius Arybba impetrauit & duxit. Plutarch *in vita Alexandri.* Tyberius filius Germanici filiam Drusi Iuliam nuptum collocauit. Dion. *lib. 57.* Agrippam Drusillam sororem Azizo Emisarum Regi & Mariamnem Archelao despondit. Zonaras *Tom. 1.* Et Constans Gallum patruelem suum nomine Cæsaris dignatus Constantiam sororem ei in vxorem dedit. Zonaras *Tom. 3.* Honorius Gallam Placidiam germanam suam Constantio suo comiti iam dudum promissam sociauit. Paulus Diaconus *lib. 14. initio.* Theodosius fratris defuncti filias Serenā & Thermantiam nuptum collocauit. Serenā Stiliconi dedit Wandalō seu Gotho. Stilico † est nomen *Steleste*, quod adhuc in Saxonia & Dithmarsia remanet. Thermantia † Germanicum item nomen de *Germanische.* Vnde Claudianus:

*Tenon Hesperidum pomis, non amne subacto,
Non socerum fallente rota, sed iudice dignus
Augusto variis Stilico spectatus in armis
Accipit, & regni dotes virtute parauit.*

Appellat Theodosium patruum socerum, quod Serenam adoptauerat fratre mortuo. Thermantia item viro clarissimo nupsit, vt ex his verbis colligitur.

*Agnouit patruī similem Thermantia curam.
Nupsit & illa duci.*

Ita & Iunius Mauritiū petit à Plinio iuniore, vt fratris sui filix maritum prospiciat. *lib. 1. epist. 18.* cuius verba paulo ante adscripsimus. Huc facit illud Taciti: Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Et apud Capitolinum: Frater Alexander Aureliam sororem locare nuptum cupiēs, ad matrem rem defert. Qua de re supra. Et Alexius fratris sui filias elocauit. Zonaras *Tom. 3.* Childebertus Rex Francorum Iugundem sorore suam Hermingildo Lemigildi Hispanorum Regis filio in matrimonium dedit, qui ad fidem Christianam ab Arriana hæresi conuersus fuerat. Quem pater ipso die Paschatis securi percussit. Warnefrid. *c. 20 lib. 3.* Flauius Rex Antori legatos ad Childebertum Regē Francorum misit, eiusque sororem coniugem sibi expetiuit. Childebertus muneribus acceptis à Longobardis, Legatis promisit se sororem Antori daturum. Postea cum ex Hispania Gothorum Legati venissent, & eandem puellam peterent, Childebertus eam Regi Hispanorum, quod gētem illam ad fidem Catholicam con-

conuersam fuisse cognouerat, promisit, cui & data fuit. Qua ex re bellum maximum exortum est, in quo Longobardi insignem de Francis victoriam reportauere. Warnefrid. *lib. 8. lib. 3. cap. 28.* Et Theodoricus Rex Gothorum Almesfredam germanam suam Vandalorum Regi Honorio, eius Almesfredæ filiam Malabergam Toringorum Regi Ermenfredo consociauit. Paulus Diacon. *lib. 17. in fine.* Procop. *lib. 1.* Sed & adolescentes tutorum consilium secutos esse in nuptiis historiæ testes sunt. Didius Iulianus fratris filium Pertinaci obtulit, cui ille filiam suam despondit, adhortatus iuuenem ad patris obseruationem adiecit: Obserua collegam & successorem meum. Capitolinus *fol. 247.* Ex quibus efficitur ius, despondendi, & tradendi filios parentibus mortuis penes fratres & propinquos ac tutores fuisse, iisque auctoribus sponsalia & nuptias constitutas esse. Idque de iure verius esse existimo, etsi plerique contra sentiant, præsertim si ætate minores sint filia. Quæ sententia multarum gentium legibus confirmatur. Waldemar Rex Daniæ expresse cauit. *lib. 1. capit. 8. iuris Iutici.* ne filia absque tutorum & cognatorum consensu nubat: quod si fecerit mulctandam esse bonis paternis. Idque *c. 33 eiusdem libri,* dilerte repetitum est, vt vxorem ducturus eam à patre petat vel filio vel fratre. Sin horum nullus extet à proximis cognatis. Sin autem iis inconsultis puella alicui fidem dederit, & sese manciparit, bona illius in tutorum sint potestate & arbitrio, quoad ipsa vixerit: nisi cum tutoribus postea super ea re transegerit. Et lex Geneuensium 101. Que le semblable soit obserué aux pupilles qui sont sous l'auctorité de tuteurs ou curateurs. Toutes fois que la mere ou le curateur ne puisse marier celuy ou celle qu'ils auront en charge sans appeller des principaux parens s'il y en a, & au défaut d'iceux des plus prochains voisins ou amis, gens de bonne & honeste reputation. Qua de re supra etiam egimus *cap. 3.* Sed & legibus Hamburgensium & aliarum ciuitatum maritimarum statutis, quas Hansas, id est, magnas vocant, iidem cautum reperio. Legibus etiam Dithmarforum & Eiderstadorum *c. 34.* Quibus consentaneæ sunt veteres Saxonum & Burgundionum leges, vt supra notauimus. Idque rationi maxime est consentaneum, vt abunde demonstraui-
mus. Etsi autem parentum munus & locum tutores sustinent, & eorum est despondere & tradere filias, potestas tamen & authoritas eorum tanta non est quanta parentum in nuptiis contrahendis, vt notat Accursius in *l. puella, de ritu nuptiarum.* Nam pater iure ciuili dissoluere potest filia sponsalia, *l. 10. in potestate de sponsalibus.* quod tutori non licet. Is enim citra voluntatem puellæ sponsalia non constituit neque dissoluit. *l. 6. si puella de sponsalibus.* Vbi dicitur, tutores solos non constituere sponsalia, nisi forte omnia ista ex puellæ voluntate facta sint. Neq; enim tantum valere debet tutorum auctoritas, vt pupillis inuitis vxor detur aut obtrudatur. Vnde Harmenop. *lib. 4. T. 2.* Sape pater susceptis pro filia sponsaliorum arrhis moritur nondum contractis nuptiis. Deinde eo mortuo tutor aut curator efficere conatur vt non dirimatur sponsalia. Cauetur itaq; constitutione nequaquam labefactari ea oportere quæ superstiti patre probata & cõuenta sint;

cui

- cui consentit *l. si pater 4. C. de sponsalib.* Periniquum enim est, vt contra paternam voluntatem redempti fortassis tutoris aut curatoris admittatur arbitrium, &c.
- ¹² Est enim in tutoribus † aut curatoribus rarior fides. Eius rei Britanniam citat testem Erasmus de nobilium filiis patre orbatis, quos vulgo *Wardes* appellant, tractans, quorum durissima est cōditio. Vnde bene † Germani. *Es ward nie kein trewer Vormünder gefunden.* Deinde q̄ parentib. filiorū nomine spōsalia contrahentibus, filia tacite præsumentur consentire, nisi euidenter reclamant. At
- ¹³ in sponsalibus † quæ tutores pupillorum nomine contrahunt, expressus consensus requiritur, vt tradunt *Dd. cap. unico de sponsalibus impub. in Sexto & l. in sponsalibus 1 de sponsalibus.* Ita apud Plautum miles sororem desponsurus eius expressum consensum requirit, vt supra notauimus *cap. 3. de sponsalibus.* Tertio, quod iure ciuili, filia despondenti eam patri consentire cogitur, & vno saltem casu dissentendi facultatem habet nimirum si indignum moribus vel turpem generū pater elegit. *l. si quæ patris de sponsalibus.* Nam Græci ex cotextu notant, alias cogi
- ¹⁴ consentire: illud enim cum moribus Romanorum conueniebat. Secus est † in tutoribus. Illi enim pupillis imperare non possunt vt huic vel illi nubant; sed omnia ex pupillorum voluntate fieri debent, *l. si puella 6. de sponsalibus.* Itaque si puella pubertati proxima alicui se digno nubere velit, & tutor maleuolentia, odio, inuidia vel lucri cupiditate, aliaue de causa adductus reclamet, & sua potestate abutatur, res ad magistratum est deferēda, qui pro sua authoritate statuet, vtrū iustā intercedēdi causam habeat tutor & puellā pro sua religione & iudicio collocabit, vt disertis verbis tradit *l. 1. l. 20. in cōiunctione C. de nuptiis in verbis: coram positis propinquis iudici deliberare permissum est cui melius adulta societur.* & in *l. si vidua* idem dicitur: *Habendo examini authoritatem iudicarie cognitionis adiungi & in l. qui liberos 20. de ritu nuptiar.* Nec enim tutores arbitrium redemptum spectandum est, *d. l. 4. si pater*, neque tanti faciendum, vt etiam paternum vincat. Ita & furiosorum liberi, de consilio præfecti vr̄bis, præsentibus parentum curatoribus nuptias cotrahunt *l. si furiosi C. de nuptiis.* Harmenop. *lib. 4. T. 1.* Quibus consentanea traduntur aliarum gentium legibus, vt iure Slesuicensi *lib. 1. cap. 3.* vt si tutores lucri sui causa puellam nuptum locare, & conditionem quærere nolint, liceat
- ¹⁵ cognatis aliis ea de re apud Regem queri, qui de consilio propinquorum puellam elocabit, & constitutio † Friderici Comitis Palatini de matrimoniis.
- Daß die Personen so keine Eltern haben sich mit ihrer nechsten Blutfreunde Rathe verheyrathen / vnnd sich ehelich verloben. Item/ auff daß denn auch aller Verdacht / Falsch / vnnd Betrug in dem Verheyrathen der Vormünder vnnd Pfleger halber desto baß fürkommen werde. So gebieten wir bey ernstlicher Straffe vnnd vnser Bgnade / daß die Vormünder vnnd Pfleger ihrer Pflegsöhne oder Töchter/ allweg mit Rat vnd beysenn zweyer oder dreyer der nechsten getrewen Freunde/ vnnd so die nicht vorhanden/ sonst zweyer oder dreyer erbetener erbarer Männer verheyraten. Constitutio sane tanto principe digna desumpta ex lege Geneuensi 101. Eadem ianxit † Rex Fridericus II. nimirum sponsalia

alia sine consensu parentum, aut eorū, qui parentum loco sunt constituta non valere, sed veluti clandestina infirmanda. Quibus & † Theologi nostri temporis assentiuntur statuētes coniugium de consilio & auctoritate parentum, aut qui eorum loco sunt, hoc est, tutorum ineundum esse, Lutherus. Bucerus *libr. 2. cap. 18.* Si qui nec parentes nec propinquos, aut alios peculiares patronos habent, quorum consilio & comprobatione utatur, ut minimum trium aut quatuor piorum & honestorum virorum consilio, assensu & testimonio. Et Erasmus; Iustinianus, inquit, idem opinor censuit de pupillis & minoribus, qui in tutorū potestate sunt, ne citra illorum auctoritatem vxores ducant. Bucerus *libr. 2. cap. 18. de regno Christi*, nisi ipsi adeo indignos se præstiterint, ut merito negligendi sint. Idque de sententia Consistorii permittatur. Ergo statuimus † in minoribus furiosorum & patre orbis tutorum consensum necessarium, vsque adeo, ut si omissus † sit, sponsalia esse irrita dicamus: Maxime si puella technis & dolis circumuenta clam fidem dederit, eamque promissionis factæ pœniteat & ab ea liberari cupiat. Vel tutor iusta de causa intercedat, & sponsalia dirimi petat. Quod iudicis arbitrio permittendum censeo qui causæ circumstantiis diligenter examinatis id quod æquum videbitur statuet. Et ita in consistorio Slesvicensi hactenus pronunciatum est, quamuis Scabini contra pronuncient, & Witebergenses, quorum sententia talis esse solet hoc casu.

Miser freundlich Dienst zuor Ersamer guter Freunde / als ihr vns einen Eehandel zugeschicket vnnnd euch des Rechts darüber zuvnterrichten gebeten habt. Demnach vnterrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu Wittenberg darauff für Recht. Hat N. ewre Schwester N. etliche mal vnd zu vnterschiedlichen Zeiten wie auß ewrem Schreiben abzunehmen vmb eine Ehe angesprochen vnd folgens ein Ketlin / ein Gehenge / einen Ring vnnnd Messer mit Silber beschlagen jr / jedoch nicht auff einmal / gegeben / welches alles sie angenommen vnnnd behalten / vnd ewre Schwester hat darnach einen Ring von ihres Vormündern Weib gefordert / denen sie denn N. auff sein Witt gegeben / vnd damals wider einen Ring / vnd leglich einen Beutel vnd einen Thaler darinn von ihme angenommen / vnd in irem Gemüth dafür gehalten daß solches auff die Ehe geschehe. Da nun gleich ewre Schwester mit außdrücklichen Worten die N. keine Ehe zugesaget. Demnach aber weil sie von N. vmb die Ehe etliche mal angesprochen / welches auch den Freunden vnuerborgen gewesen folgens die Geschenck vnd Ringe angenommen einen Ring wider von sich gegeben / vnd in ihrem Sinne / es were ihr auff die Ehe gegeben / dafür gehalten / sie sich auch bedüncken lest sie habe ihme eine Ehe zugesaget / so ist auch solches an statt einer außdrücklichen Ehelichen Zusage zuachten vnd ewre Schwester ist nunmehr vngeacht / daß ihr vnnnd die Vormünder darein nicht gewilliget / oder daß sie des N. gelegenheit nie gewußt mit Christlichen Kirchgang vnnnd ehelichen Beywohnung dasselbe zuvolnziehen schuldig / von Rechts wegen.

c C

Idem

Idem dicendum videtur de auia & matertera aliisq; personis, quæ & ipsæ parentum loco sunt, vt & earum authoritas requiratur. Idque veteres secutos esse ostendunt verba Plinii iunioris. Nam is cum vxorem nactus esset ex animi sententia, Hispulae vxoris suæ amite gratias, & suo & vxoris nomine agit, his verbis: Ego quod illam mihi, illa quod me sibi dederis, quasi inuicem elegeris. Verbum dederis & elegeris ostendit ius, quod amitæ in pupillam fratris vel sororis filiam competit. Et Halicarnasseus de Tarquinio loquens, Tarquiniam eius coniugem quam ipse merito debebat vt materteram colere ante persoluta marito luctus & inferiarum extrema officia necauit laqueo miseram. Item: Qui vos seruaret ac iuraret, nemo alius erat nisi vna mulier paterna auia vestra, qui propter senium ipsa quorum opus habebat curatoribus. Verba Tullii apud Dionysium

23 lib. 4. Constitutio † Principis de sponsalibus clandestinis vitandis.

Nach dem vns eine zeitlang daher in gedachter vnser Statt N. der Hochzeit vnd lobber halben allerley beschwerliche vnnnd ärgerliche Mißbräuch vnnnd Vnordnungen eingerissen / vnd dermassen vberhand genommen da denselbigen mit zeitlichen reiffen Raht nicht fürgebracht / daß dadurch nicht allein gemeiner Bürgerschaft vnnnd sonderlichen denjenigen so Hochzeit aufrichten vnnnd haben müssen trefflicher grosser Vnrath wolten gezogen / sondern auch alle Zucht Erbarkeit / vnnnd Tugendt in diesen letzten verkehrten vnnnd vnarrigen Zeittern vnnnd Läuften hindan gesetzt vnnnd wenig geacht werden. Vnd aber vns als dem Landsfürsten vnserm tragenden Fürstlichen Ampt nach in alle Wege obliegt vnd gebühret. Inmassen wir auch zum höchsten darzu geneigt seindt aller vnser Vnterthanen Nutz / Wolsahrt vnnnd Besserung zufördern / alle Vnordnungen abzuthun vnnnd dasjenige was Christlich / Ehrlich vnnnd Nützlich seyn mag anzurichten vnd zubeschaffen.

Daß vns demnach auff vorgehende statlich Verahtschlagunge vnserer Räthe / vnd auch der Erfamen vnd Vorsichtigen vnser lieben getrewen Rathmannen / Meistern / der Jungen vnnnd Gemeinheit vnser Stadt N. nachfolgender Hochzeit Ordnung / derer sich ein jeder Bürger vnnnd frembder der alda Hochzeit haben wil ohne einige Vorwendung / vnd Exception verhalten solle entschlossen vnd verglichen / also:

Zum Ersten. Nach dem die Ehegelübniß vermöge vnnnd nach Ordnung Göttlicher vnnnd gemeiner beschriebener Keyserlichen Rechte / nicht in Winckel noch heimlich / auch ohne Vorwissen vnnnd Bewilligung der Eltern vnnnd die an derselben statt verordnet nicht geschehen sollen. So wollen wir demnach solche heimliche Verlöbniß / daraus allerley Vnrath vnd Unbequemheit entstehet nun hinfürter gantzlich abgeschafft vnd verboten haben / vnnnd sol derselben Person die sich also heimlich verlobet nicht zugelassen noch gestattet werden alhie in die Statt Wirtschaft zuhalten / c.

Forma

Hat ewer Gnedigster Herr in ewer publicirten Constitution die heimliche Verlöbnuß / welche ohne Bewilligung der Eltern vnnnd deren / so an derselben Stat seyndt verbotten / vnnnd ein junger Gesell solchen Verbot zuwieder sich mit einer Jungfrauen heimlich verlobt / vnnnd sie auch auff sein vberreden die Ehe zugesaget keinen andern denn ihn zuhaben. Nun aber die Jungfraw / weil die Vormünde solch heimlich Verlöbnuß nicht wöllen gestatten / den Gesellen nicht wil haben vnnnd sie dolo, durch Verrug zu solchem Ehegelübt durch den Gesellen bewogen / solches auch wie recht darthun vnnnd beweisen / möcht auch noch nicht ihr fünff vnnnd zwanzig Jahr erreicht / vnnnd die Vormünden erhebliche Ursachen hetten darumb sie ihm solch heimlich Verlöbnuß nicht willigen könten. Dann die Fürstliche Constitution welche ob sie wol die heimliche Verlöbnuß verbeuth / demnach dieselbe nicht zureisset / sondern allein diese Straffe ordnet daß denselben Personen in der Statt Wirtschafft zu haben nicht soll zugelassen werden / da würde sie billich von solchem Verlöbnuß loß gezelet / von Rechts wegen.

Formam sententiæ † in casu quo mater dissentit, tutores autem consenti- 25
unt, vide supra cap. 6. §. 6.

§. 10. S V M M A R I A.

- 1 An etiam curatorum consensum viginti quinque annis minores requirere necessario debeant?
- 2 Auctoris distinctio in pugnantium legum difficultate.
- 3 Puella etiam adulta curatorum consensum requirere debent.
- 4 Mulier apud Gracos quæ fratrem aut patrem non habebat eligebat uxor.
- 5 Lex Senensium.
- 6 Lex Genuensium.
- 7 Constitutio Palatina.
- 8 Curatorum consensus nisi interuenerit sponsalia possunt infringi.
- 9 Species facti in qua ita pronunciatum esse à Consistorialibus refertur.
- 10 In adolescentium sponsalibus non tam attenditur curatorum consensus quam in puellarum.
- 11 Filiae arctiori iure tenentur quam filii.
- 12 Veniam ætatis quando impetrant viri & fœmina.
- 13 Iure Saxonico finitur ætas pupillaris anno 21.
- 14 Ordinatio Cellensis.

- ¹ Sed rursus hic quæritur an & curatorum consensum minores viginti quinque annis requirere necessario debeant in sponsalibus contrahendis? Difficilis & anceps est quæstio, & de qua in utranque partem probabiliter disputari potest. Et non requiri expresse statuit Gordianus, *l. in copulandis inquit*, nuptiis nec curatoris, qui solum rei familiaris sustinet administrationem, nec cognatorum aut affinium vlla interuenire autoritas, sed spectanda est eius voluntas, de cuius coniunctione tractatur. *C. de nuptiis*. Eodem spectat *l. sciendum de ritu nuptiarum*. quæ dicit ad officium curatoris non pertinere, an pupilla nubat vel non: quia officium eius in administratione negotiorum constat, & ita Verus & Antonius rescipiscunt in hæc verba: Ad officium curatoris administratio pupillæ pertinet. Nubere autem pupilla suo arbitrio potest. Contra curatorum, cognatorum & propinquorum iudicium requiri velle videtur *l. in coniunct. C. de nuptiis*. in verbis, si patris auxilio destituta matris & propinquorum & ipsius adultæ requiratur iudicium. Quod si parentes non habeat, sed curatorem tantum, & pluribus eam expetentibus puella verecundia ducta voluntatem suam declarare non velit, Iudex vna cum propinquis statuet, cui illa collocanda sit. Idem ex *l. vidua* colligi posse videtur, & ex Harmenopulo *lib. 1. t. 12*. Quod si minor per se matrimonium contraxerit, in quo circumscriptus sit, circumuentio quidem æstimatur, & vel à curatore si diues sit vel à puellæ parentibus refarcitur. Atque ita minor quidem satis accipit, coniugium autem neutiquam dissoluitur. Quæ verba expresse indicant, curatorem eo nomine teneri si minori permiserit per se matrimonium contrahere, vt circumuentus sit. Et *l. vnica. C. si Rector prouincia*, coniungit parentes, tutores & curatores, quasi autores sponsalium & nuptiarum. Et Harmenop. *lib. 4. T. 2. si præsides sibi puellas desponderint*, puellæ liberum sit, eiusque parentibus, tutoribus aut curatoribus nuptias recusare, & datas arrhas lucrari, & *l. 5. mulier. C. de sponsalibus*. siue virgo siue vidua sit, siue per se siue per tutorem aut curatorem vel aliam personam easdem arrhas susceperint. Huc facit quod appellatione tutoris veniat etiam curator *l. pater Seuerinam §. conditionem ff. de cond. & demonst.* Vbi testator filio suo impuberi dat tutorem vsque ad 18. annum. Itaque ibi tutor pro curatore accipitur. *l. asen l. si quis in fundi vocabulo n. 46. de legat. 1.* Et appellatione curatoris venit tutor, large sumpto vocabulo. *§. 1. Authent. vt qui obligat. se hered. perhibent gloss. in verb. ad curationem & glo. qua dari tutori possunt.* Vnde colligitur magnam esse inter tutelam & curam affinitatem, & curatores tutores imitari in multis, ne dicam in omnibus. Huc spectat quod de Antonio Philosopho scribit Capitolinus his verbis. De curatoribus vero, cum ante non nisi ex lege lectoria vel propter lasciuiam vel propter dementiam darentur, ita statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis causis, id est, non adiecta causa. In hac & legum pugnantium difficultate ego ita distingue idem existimauerim. Puellas etiam adultas & propinquorum & curatorum iudicium in sponsalibus & nuptiis contrahendis requirere debere. Nam propinquis hic honor debetur iuxta illud Pythagoræ. Parentes honora, & qui tibi

tibi genere sunt proximi. Et adolescentis est maiores natu vereri, exq; his deligere optimos & probatissimos, quorum consilio, quorum authoritate nitatur. Ineuntis n. ætatis inscitia senum constituenda & regenda est prudentia. Cicero 1. *offi.* Eum, qui nos ætate anteit tanquã superiorem colere debemus. *in Lelio.* Deinde propter ætatem. Itaq; ille apud Homerum. Te non fugit ius plectendi competere semper grandioribus natu *libr. 15.* Priamus apud Homerum *Iliad libr. 22.* Fortassis senectæ meæ reuerentia & misericordia mouebitur. Quod etiam Dii immortales natu grandiores venerantur. *lib. 23.* Idque expresse tradit *l. vidua 18. C. de nuptiis.* Sed ne forte hi, inquit lex, qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur, etiam honestas nuptias impedian, si huius rei suspicio processerit, eorum volumus voluntatem iudiciumque succedere, ad quos etiam si fatalis fors intercesserit, tamen hereditatis commodum peruenire non possit. Eodem spectant verba *l. in coniunctione supra annotata, & l. vnica si Rector provincie.* Idque moris & obseruatum fuisse ostendunt verba Valerii Maximi de Scipione loquentis *lib. 4. cap. 29.* Senatus patris sibi partes sumsit, consilioque vxoris & propinquorum Scipionis dote constituta puellam nuptui dedit. Verbum propinquorum argumento est propinquorum iudicium exploratum & adhibitum fuisse etsi puellæ essent ætatis adultæ. Nam & id expresse indicat Valerius Maximus his verbis: Scipio, quia virginem adultæ iam ætatis habere, neque ei per se dos expediri posset.

Ita Iustinianus Præiectam sororis filiam viduam Ioanni viro Consulari collocauit. Procopius *lib. 3. Histor. supra cap. 4. recitauimus.* Et refer huc omnia exempla, supra, vbi de tutoribus ageremus recitata. Nam ea de adultis vt plurimum intelligenda sunt seu puberibus: cum rarissime fœminæ nubant anno 12. sed vel 17. vel 18. vel 20. quæ in curatorum sunt potestate, quamuis ante illam ætatem nuptam tum vxorem legitimam fore respondit Pomponius. His consimilia statuit Plato *libr. 6. de legib.* Pater despondeat, deinde auus, postremo fratres ex eodem patre nati. Sin nullus horum extabit, cognati despondeant. Si vero orbitas insolita sit, propinquiore agnati atque gentiles vna cum tutoribus despondeant. Et *lib. 11. de legibus.* si ad fratrum vsque filios cognatorum penuria sit, quemcunque ciuium sponte puella cum tutorum consilio deliget, is si voluerit eam in vxorem, atque insuper hæreditatem accipiat: Et paulo post: Sin vero ciuis, sed ex genere sit ducat eam, si voluerit, secundum puellæ tutorumque electionem. Idem etiam de viduis statuit, vt ex verbis quæ supra adscripsimus patet *cap. 4.* Atque eo spectant verba Philonis Iudæi supra annotata. Accede fratres vel tutores, aut quoscunque in quorum potestate est. Nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis vt instantiores preces reiiciat. Et apud † Græcos 4. mulier quæ fratrem aut patrem non habebat, eligebat *κύριον*, hoc est, dominum cui ille sese permitteret. Et quod sine discrimine ætatis *κύριον* eligerent. qua de re copiose *cap. 3.* Deinde propter infirmitatem consilii id fieri debere ratio naturalis dicat. Nam cum in deligenda vxore aut marito quæ maximum est mo-

mentum ad felicitatem vel miseriam, prudentia requiratur, ea autem in iuuenibus nulla esse possit, ratio postulat vt ipsi aliorum consiliis regantur. Quod autē in iuuenibus prudentia non sit ex eo liquet, quod prudentia rerum notitia longo vsu & experientia acquiratur: Iuuenes autem rerū imperiti sint. Deinde q̄ affectuum motibus obnoxii leui momento huc illuc impellantur, vt quid ex vsu ipsius fiet dispicere nequeant. Nam ea est affectus natura, cōmouere, cōcitare, turbare, omnia obscurare, vt quid verum falsum aut rectum, honestum aut turpe sit, cerni non queat. Hæ autē duæ res, imperitia & animi perturbatio impediunt, quo minus iuuenes suis rebus consulere possint ac non perinde recte iudicent vt senes. Quapropter expedit fieri, vt iuuenes de vxore ducenda curatores consulant & rem totā ad illos deferāt. Nā & ea de causa veteres fœminas in perpetua esse tutela volebant, & nequidem priuatam rē sine tutore authore gerere vt ex Cicerone, Liuiio, Harpocracione, s. cap. 3. notauimus. Deinde ea ætate, qua adolebentes & puellę puberes technis, fraudibus, & captionibus omniū obnoxia sunt, & quocunq; illos libidinum, affectionumq; æstus impulerit eo imperiti præcipites ruūt. Nā iuuenis primū pubescentis ætas est gratissima. Itaq; recte consulit Aristoteles parentib. vt filias ineunte pubertate maxime custodiant, & à virorū congressu arceant, q̄ ea ætate proniores sint in libidinē: *In historia animaliu.* Quod & eleganter Plutarchus expressit *in lib. de audiendo*, de adolescentibus differens, qui virili toga sumpta soluti sunt præceptorib. his verbis. Licentia inquit, q̄ nōnulli adolecentes ex inscitia libertatē arbitrātur, imponit illis multo seueriores magistros & pædagogos, q̄ quos in pueritia habuerunt, nimirum cupiditates vinculis solutas dominos. Ac veluti cum tunica, ait Herodotus fœminas pudorem, ita aliqui iuuenes, vbi exuere prætextam exuta simul verecundia & metu, solutaq; quę illos cōponebat veste, implentur illico dissolutione. Et *in lib. de pueris instituend.* Adolescentū noxię, inquit, inexpriables subinde & atroces euadunt, ingluuies, pecuniæ, cōpilationes paternæ, aleæ, comestationes, cōpotationes, virginum amores, & stupra matronarū. Quare vincēdi horū ardores sedulitate ac refrenandi erūt. Improbis n. est voluptatum vigor & gestiens, habetq; frenis opus. Itaq; qui minus valide hanc ætatē retinent imprudentes, amentia aperiunt ad facinora fenestram. Et idem expressit Horatius eleganter his versibus:

*Imberbis iuuenis tandem custode remoto
Gaudet equis, canibus & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti monitoribus asper.*

Quod & Terentius innuit *Andr. Act. 1. Scen. 1.*

*Nam is postquam ex ephebis excessit, Sofia,
Liberius viuendi fuit potestas. nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum atas, metus, magister prohibebant.*

Datur concessu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipsa profundit ad olescetia cupi-

cupiditates: quæ si ira erumpunt, vt nullius vitâ labefactent, nullius domû euer-
rant, faciles & tolerabiles haberi solent. Cicero *pro Calio*. Omniû autem elegan-
tissime Marcellus Palingenius *lib. 6*, de hominis miseriis verba faciens.

*Fit iuuenis, crescunt vires, dum spernit habenas,
Occluditq, aures monitis, furere incipit, ardens
Luxuria, atq, ira, & temerarius omnia nullo
Consilio aggreditur, dictis melioribus obstat,
Deteriora fouens, non vlla pericula curat,
Dummodo id efficiat suadet quod cæca libido.
Rimatur, nec iura timet, cerebrosus & exlex.
Nempe agitur furiis iuuenum pars maxima; pauci
Quos frenat metus, aut pudor aut prudentia recto
Tramite sinceram ducunt sine labe iuuentam.*

Et Aurelius Prudentius de seipso verba faciens, in præfatione libri *de ieiunio*.

*Aetas prima crepantibus
Fleuit sub ferulis. Mox dæcuit toga
Infectum vitis falsa loqui non sine crimine.
Tum lasciuia proteruitas
Ac luxus petulans (heu pudet ac piget)
Fœdauit iuuenem nequitia sordibus ac luto, & 6.*

Loquitur autem de anno ætatis decimo octauo. Eo enim anno post prætextum
pueri sumebant togam virilem. Quo tempore erat liberior viuendi potestas. Et
Persius scribit, quod postquam ex ephebis excessisset, Cornuto sese tradidisset
in tutelam & disciplinam, quod ea ætate iter sit lubricum & ambiguum, vt o-
stendunt hi versus, *Satyr. 5*.

*Cum primum paulo custos mihi purpura cessit,
Bullaq, succinctis laribus donata pependit.
Cum blandi comites totaq, impune suburra
Permisit spersisse oculos iam candidus vmbo.
Cumq, iter ambiguum est & vite nescius error
Deducit trepidus ramosa in compita mentes.
Me tibi supposui; teneros tu suscipis annos
Sacratico Cornute sinu, tunc fallere solers
Apposita intortos extendit regula mores.
Et premitur ratione animus, vinciq, laborat,
Artificemq, tuo ducit sub pollice vultum.*

Non omnia, ait apud Homerum Nestor. *lib. 4. Iliad.* pariter Dii hominibus dare
cōsueuerūt, nec simul mihi voluerunt adesse senilem prudentiā viresq; iuueniles,
&c. Recte apud Apuleiū Iupiter sic pronunciat: Dei cōscripti Musarū albo adole-
scentē istū quē manib. meis alumnatus sum; pfecto scitis omnes, cuius primū iu-
uētutis caloratos impet⁹ freno quodā coercēdos existimaui. Caloratos appellat
propter

propter feruorem iuuenilem; qua de causa apud Quidium Pythagoras iuuentutem ætati comparat. Nam vt æstatis tempus calidissimum est ita & iuuentus maxime feruet. Horatius:

Non ego hac ferrem calidus iuuenta.

Qui feruor iuuenilis efficit, vt cupiditates & affectus in adolescentibus vehementiores sint & voluptas sæpe rationem vincat, quæ vbi deferbuit iuuenes sese ad meliorem frugem recipere solent. Idque testatur Cicero: Multi, inquit, fuerunt, quorum cum adolescentiæ cupiditates efferbuissent, formata iam ætate eximia virtutis extiterunt. Et Plato *lib. 8. de legib.* Iuuenem legem improbare, inquit, quæ libidinem coercet, cum vehemens sit, & multo spermate plenus. Qua de causa motus Imperator Antonius Philosophus primus constituit, vt adolescentes adulti etiam curatores acciperent non redditis causis, id est, non adiecta causa, cum antea saltem furiosis & lasciuis curatores darentur, vt ex iis verbis, quæ supra retulimus, liquet. Quod scilicet vt ait Chrysostomus *χαλεπὸν ἡ νεότης καὶ ἐνείπισον καὶ σφοδρότερον δὲ τὰ χαλινῶν*, hoc est, senum constituenda & regenda est prudentia, vt Cicero loquitur. Recte ille: Iuuenibus sine mente, sine sensu frustra canitur carmen, & quo dementiores sunt, hoc se alios omnes ingenio ac vsu rerum antecellere opinantur. Illud enim est infantiæ caput sanissimum se existimare. Viues. Huc facit illud Senecæ: Peiora facile iuuenes præcepta audiunt. In patre facient quicquid in patruo doces. Puellæ vero & fœminæ in perpetua erant tutela, quod nihil facilius sit quam illis fucum facere, propter sexus infirmitatem & consilii: Quo spectat illud Poetæ:

Fallere credentem non est operosa puellam

Gloria, simplicitas digna fauore fuit.

Item

———*Iuuenilib annis*

Luxuriant animi, corporaq; ipsa vigent.

Ouid. *5. Fastorum.* Et virgines diligenter custodiendas monet emblemata Alciati. Tertio, quod puellæ sponsalia non decore suis verbis contrahant, sed curatoris seu *νεῖου*, cuius est despondere, tradere, domum deducere, dotem dicere, arrhas tradere, accipere. *d. l. vnica Cod. si Rector prouinciæ*, pactum de pupillæ nuptiis inire. *l. 4. si pater C. de sponsalibus.* non tamen contra patris voluntatem, *argumento à contrario sensu*, & reliqua ad nuptias pertinentia expedire, quæ à puella per se sine suspitione turpitudinis expediri non possunt. Et si in ea re puella circumuenta fuerit eius nomine curator tenetur. Harmenop. *lib. 4. t. 2.* Itaque recte Demosthenes de *νεῖοις* agens, quæ mulieres despondent. Si quis, inquit, secus uxorem nactus esset datam à nemine liberos veluti spurios hæredes non fuisse. Oratio. in *Phormionem.* Quo spectat illud Ciceronis. Nubit genere socrus nullis auspiciis, nullis authoribus. Et illud Terentii: Quis despondit? quis dedit? cui quando nupsit? author his rebus quis est? Vnde colligitur semper apud veteres fuisse auctores coniugii vel parentes, vel tutores, vel curatores, vel propinquos.

Interim

Interim tamen consensus puellæ liberimus esse debet. Neque ei imperare possunt curatores vel propinqui, vt Titio vel Seio nubat, vel id prohibere. Atq; eo spectat, quod de tutoribus dicitur *l. 6. de sponsalib.* Tutores non posse solos sponsalia contrahere, quod patris est in cuius potestate sunt liberi. Qui pro suo arbitrio generum eligit, & sæpe indignum digno præfert, vt supra late ostendimus, probatione ex tota antiquitatis historia petita. Imo etiam filiam nubere cogit reluctantem suis commodis, vt solent fœminæ, *l. si pater 4. Cod. de sponsal. iuxta versum:*

Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.

Interim tamen cognatorum & propinquorum consilium aspernari non debet sed omnino id exquirere, neque temere abiicere, qua de re latius infra dicitur. Atque ita accipio verba *d. l. sciendum.* Nubere autem pupilla suo arbitrio potest. Item verba *l. coniunctionis.* Sed spectanda est voluntas eius de cuius coniunctione quæritur. Et nisi ita accipiat, iniquissima erit lex Gordiani, qui nullam cognatorum aut affinium auctoritatem interuenire vult, quod cum iure naturali & aliarum gentium legibus & institutis pugnat, & cum *l. in coniunctione.* & *l. vidua sæpius allegatis,* quæ propinquorum auctoritatem expresse requirunt. Atq; hæc ¶ multarum gentium constitutis confirmantur, vt Senensium, &c. Nam Senis in Italia, vt refert Panormitanus, lege cautum est, vt si quis cum puella nondum annos viginti quinque nata contraxerit nuptias sine consensu duorum agnatorum, pœnas luat graues. Panormit. *cap. 2. de sponsal.* Et Geneuensium ¶ cap 101. que la mere ou le curateur ne puisse marier celuy ou celle qu' ils auront en charge, sans appeler des principaux parens' il y ena, & au defaut d'iceux des plus prochains voisins ou amis gens de bonne & honnestre reputation. Cui consentit constitutio ¶ Palatina cuius verba paulo ante adscripsimus vbi de tutoribus ageremus. Idem ius in Ducatu Slesuicensi obtinet, vt *ex lib. 1. c. 33.* colligitur, cuius hæc sunt verba. Vxorem ducturus eam petat à patre, filio, si maior annis sit, vel à fratre. Sin horum nullus extet à proximis cognatis petat, eosque conueniat, sed tamen de voluntate puellæ. Quod si mulier cognatum habeat neminem, qui tutor esse possit, alii cui volet committere & mandare potest, qui eam despōdeat & collocet. Sin vero cognati ei sint genere proximi, qui tutores iure esse debent, quales sunt pater, filius, frater, auus, patruus, auunculus & illis incōsultis nupserit, tum bona ipsius in potestate sint tutorum, quamdiu ipsa vixerit, nisi postea inter eos bonis conditionibus conuenerit. Sin vero puella vi contra ipsius voluntatem coacta fuerit, bona sua ea de causa non perdit. Eadem traduntur *cap. 8 lib. 1.* Frater sororem innuptam apud se retinere non potest contra ipsius voluntatem, pro suo arbitrio, sui commodi & lucri causa, neque diutius, quam vbi adoleuerit & ad legitimam ætatem peruenerit: neque cognatorum quispiam, quisquis is sit, qui puellæ tutelam gerit. Quod si frater vel alius tutor sororem aut cognatam innuptam retinere vult, propter bona ipsius, & constat, eam recte collocari potuisse, aliorum cognatorum officio incumbit, ea

dD de re

de re apud Regem queri, & Rex eam de consilio cognatorum elocabit pro dignitate. Nam quemadmodum fœminę bona paterna amittunt, & exhæredantur si consilium cognatorum aspernentur, & suo arbitrio nubant, aut se stuprandas dēt: ita nec cognati eas innuptas detinere possunt, vbi adoleuerint, & ad legitimam ætatem peruenerint. Itaq; si contingat puellam 18. annorum vel viduā in iudicio vel in comitiis à tutoribus vel curatorib. petere vt nuptum collocetur, eamq; tutores collocare reculent, eaq; vitietur; bonorum hæreditariorū iacturā non facit, sed ad ea nihilominus admittitur: Sed tamen tutorum officio incumbit, cum qui illi vitium intulerit iure persequi, & reus vel sese iuramento purgabit, vel mulctam nouem marcarū persoluet. Atq; hæc ego statuta maxime probanda existimo, vt quæ bonis moribus & rationi sint cōsentanea. Nam tantum abest, vt libertati matrimonii aduersentur, quemadmodum Panormit. sentit *cap. 1. de sponsalib.* vt ad nuptias rite & decore ineundas viam muniant & patefaciant. Et qui ea condiderunt, firmitati felicitatque coniugiorum consulere voluerunt. Et hanc sententiam confirmant virorum doctorum testimonia. *Viues. lib. 3. de fœmina Christiana:* In locum parentum consanguinei atque affines seniores succedunt; illarumq; castiganda est impudentia, quæ non solum inconsultis; iis, quibus parentum reuerentiam debent, sed inuitis quoque & reclamantibus, ipsæ sibi maritos inueniunt, plane testificantur, se non tam hoc agere, vt carnis incitamenti sine scelere cant obuiam, quam hunc virum ad libidinem cum eo explendam expetere. facturæ sine connubio, si sine dedecore liceret. Itaque respectui hominum non Dei coniugium prætenditur. Deus tamen reprehendet & puniet, cuius oculis nullum obstabit velum: quin vitium ipsum intueatur nudum apertumque: talia enim sunt omnia ante illum, si ratio pietatis tantum in eorum valet animis & effugere volunt culpam. Idque vnum quaeritur per coniugium, nihil debet ipsarum referre, quis sit maritus, modo à crimine vindicet per matrimonium, & hoc honoris illis habeant, quibus cœlesti oraculo iubentur obtemperare, vt cupido sit mulieris, electio sit parentis, significet mater se velle nubere, pater declare, cui nubit. Et si autem de viduis hæc statuit Viues, tamen etiam in filiabus virginibus locum habere planum est. In qua etiam sententia Erasimus fuit, cuius verba supra adscripsimus vbi de tutoribus ageremus. Ex quibus efficitur & curatorum consensum ad nuptias contrahendas requiri, vsque adeo, vt nisi interuenerit sponsalia infringi possint, maxime vero si puella nondum sit adultæ ætatis, & sponsalia à se absque tutorum consensu inita dissolui cupiat, quod technis vel illecebris circumuenta fidem temere dederit, & ante nuptias à cognatis vel curatoribus rectius edocta eam liberari cupiat, quod facti & promissionis eam pœniteat. Idque æquitati consentaneum est, neque dubitationem vllam habet, præsertim vbi de puellæ nuptiis agitur. Et ita in † Consistorio nostro pronunciatū memini in causa Pastoris Hulensis. Omnes enim † leges & ciuiles & aliarum gentium in puellarum nuptiis curatorum iudicium & auctoritatem requirunt. De filiis seu adole-

scenti-

bus non tam sunt solliciti, neque tam diligenter cauent: neque enim in filiis familias tam attenditur parentum, tutorum & curatorum authoritas vt in filiabus. Idque quod facilius fucus fiat puellis quam adolescentibus, & pudicitiae iactura maior in illis quam in his est. Cum virorum libidini leges indulgeant: foeminarum autem maxime detestentur: vt infra suo loco dicitur. Et filius non potest cogi ad ducendam eam quam recusat *l. nec filium l. non cogitur de ritu nupt.* Filia autem consentire cogitur si pater eam viro honesto despondeat, *l. sed ea, vers. tunc autem de sponsalib.* Et filius qui citra patris consensum uxorem duxit exhaereditari non potest: filia potest: *l. 18. coniuncta, Cod. de inofficio teste.* nisi pater in quaerenda conditione diutius commoratus fuerit. Vnde † constat filias arctiori iure teneri quam filios. Ideoque & filii emancipati iure civili absq; parentum consensu nuptias contrahunt, etsi legitimæ ætatis non sint. *l. filius de ritu nuptiar.* quod minus periculi sit quam in filiabus propter sexus fragilitatem, quæ etiam si emancipatæ sint, quod 25. annum attigerint, non modo primas, sed & secundas quidem nuptias sine patris consensu contrahunt *l. vidua C. de nuptiis.* Quibus rationibus motus ego curatorum consensum in masculis non tam anxie aut strictè vt in foeminis requirendum censeo: Quamuis si malis artibus dolis aut technis adolescens in fraudem illectus tutoribus inconsultis nuptias promiserit, liberari cupiat, eum audiendum existimem. Harmenop. lib. 1. T. 12. §. quod si minor qui de nuptiis loquitur contractus. Sed ne curatores suo abutantur imperio & authoritate, certum tempus ei rei præfinitum est, quo elapso pupilli sine eorum consilio recte nuptias contrahunt. Et quidem iure civili annus vigesimus quatuor. Nam vbi eam ætatem exceßerint pupilli, propinquorum sententiam explorare necesse non habent: imo nec parentum *d. l. vidua C. de nuptiis.* Et post eam ætatem etiam iis inconsultis nubunt, nec pœnam exhaeredationis incurrunt, quia non sua sed parentum culpa peccasse præsumuntur. Nouell. Iustinian. vt cum de appellatione cognoscitur. Vnde recte ille apud Terentium *Adelph. 4. scen. 5.*

*An sedere oportuit domi virginem tam grandem,
Donec cognatus hinc illinc venire expectantem.*

Item Phorm. Act. 3. scen. 3.

Nec monebat atas virginis meam negligentiam.

Et tritum est illud Menandri supra annotatum.

*Ætatis est quæ nubilis filia,
De se silendo plurima loquitur tamen.*

Sed quia tempus illud ætati præfinitum longiusculum videbatur, ideo & legibus introductum est, vt ætatis veniam impetrare à principe pupillis liceat, & de curatorum potestate exire, si tamen per se ipse rebus suis superesse, solique eas recte gerere possint, & integræ existimationis ac probitatis de se testimoniū afferat. Tū itaq; veniæ ætatis consecuti omnia legitimæ absolutæq; ætatis hominum munera obeunt atque ea gerunt, quæ à maioribus geri possunt. *l. 2. C. de his*

dD 2

qui

qui etatis veniam impetrant l. 5. mulier C. de sponsalibus, Harmenop. lib. 1. Tit. 12. & lib. 4. Tit. 2. §. de impetranda etatis venia. Impetrant autem veniam viri ubi vicesimum annum exceſſerint, vel vt habet textus vicesimi anni metus impleuerint. Fœminæ vero cum decimum octauum annum egressæ fuerint, hoc est, viri à vicesimo anno ad quintum vsq; & vicesimum. Fœminæ vero à decimo octauo ad vicesimum quintum, vt Harmenop. recte interpretatur. Atque his consentanea tradunt † leges aliarum gentium hinc, vt apparet, petitiæ. Iure Saxonico pupillaris atas anno 21 finitur. art. 45. lib. 1. Nemocanon Slesuicensis lib. 1. cap. 8. annum decimum octauum, filiabus expresse præfiniens post quem suo arbitrio nubere possit curatoribus nullam conditionem quærentibus, vt ex verbis supra enumeratis colligitur. Idem lex Geneuensis 100. Que nuls ieunes gens n' ayent pinſſance de contracter mariage sans conge de leur ditis peres si non qu' estans paruenus en aago legitima assauoir le fils a vingt ans & la fille a dixhinct & cap. 101. sequenti Que le semblable soit obserue aux pupilles qui sont sous l' aucto-
14 rite de tuteurs ou curateurs. Huic prorsus consentanea est † ordinatio Cellensis anno 1545. congesta, quæ expresse statuit, & vult vt adolescens nondum annos 20 natus, & puella infra annos 18. curatores in consilium adhibere debeant. Idque expresse Lutherus tradidit, in libello de causis matrimonialibus. Die Ehe zu ſiſſten recht vnnnd macht haben/ als Vatter vnnnd Mutter vnd was an ihrer stat ſeyn mag/ quæ verba non de auo vel proauo accipienda sunt, vt quidam existimant, sed de tutorib. & curatoribus. Nam hi in patris locum dantur. Theophil. §. 1. de satisfat. tutor. Auus autem & proauus & qui supra hos sunt parentes sunt non parentum loco. Quam sententiam & Chytræus sequitur. 18. Leuitici.

§. II. S V M M A R I A.

- 1 Tutor vel curator si consentire nolit sponsalibus à pupillo vel minore contractis.
- 2 Forma sententiæ.

1 SEd quid si pupillus vel pupilla alicui se non indigno fidem dedit, & curatorem in consilium adhibuit: qui tamen consultus † prorsus & obstinate refragatur inuidia, maleuolentia vel odio ductus, an suo dissensu nuptias impedire possit? Et si quidem puella 25. annum exceſſerit vel etiam 18. & sana mente iudicioque sit prædita, ac integre quoque existimationis ac probitatis de se testimonium afferat, vt Harmenopuli verbis vtar, existimauerim curatorem suo dissensu nuptias impedire non posse. Ideoque magistratus super ea re conuentus spōsalia sua autoritate firma esse pronuntiabit & pupillam ei, cui matrimonium promisit nubere permittet. Nam etsi curatoris iudicium ad nuptias leges requirant, nubere tamē suo arbitrio pupilla potest. d. l. in copulandis & l. sciendum, de ritu nuptiarum. Et in Consistoriis pronunciatum scio vt ex sententiæ formula patet.

ff

MDen Fall vnterrichten wir/dasß weil Beclagter der Jungfrauen N. Elägers
rinnen die Ehe öffentlich zugesaget vnnnd sich mit ihr verlobt. So mügen
Beclagters Vormündere solch befendlich vnd offentlich Verlöbnuß auß Br.
sachen so in ihrem Schreiben erzehlet / als die zu Rechte nicht anugsam/nicht
hindern noch zertrennen/sonder Beclagter ist solche gethane Verlöbnuß mit dem
Ehelichen Beylager zuuolnziehen schuldig/darzu er denn durch das Richterliche
Ampt von der weltlichen Obrigkeit angehalten vnd Compellirer werden sol.

§.12. S Y M M A R I A.

- 1 *Si puella curatoribus & propinquis insciis alicui matrimonium promisit, an propterea quod curatorum auctoritatem aspernata est ratis manentibus sponsalibus multa pecuniaria vel alia extraordinaria coercenda sit?*
- 2 *Pleraq; gentes pœnam hisce rebus statuerunt.*
- 3 *Baldi opinio refutatur.*
- 4 *Refutantur qui volunt statuta ciuitatum non valere quibus puella prohibetur nuptias contrahere absq; curatorum consensu.*
- 5 *Quæ dicta sunt hæcenus saltem de sponsalibus accipienda non de nuptiis.*

Rursus quæritur: Si † puella curatoribus & propinquis inconsultis & insciis
alicui matrimonium promisit, & ei prorsus nubere statuit: an propterea,
quod propinquorum consilium & auctoritatem aspernata est, ratis manentibus
sponsalibus multa pecuniaria vel alia extraordinaria coercenda sit? Et culpam
dam coercendamque existimauerim, maxime si 18. vel 25. annum non excesse-
rit. Idque quod in leges naturæ & ciuiles aliarumque gentium deliquerit, vt
quæ propinquorum iudicium requirunt, quod illa aspernata est, & propinquos
quos reuereri debebat, contemplit. Ideoque id impune non feret.

Quæ pleræque † etiam gentes pœnam hisce rebus constituerunt, vt Se-
nenses in Italia, Panormit. cap. 2. de sponsal. Et Ferrariæ statuto cautum est, ne filia
nubat absque matris & propinquorum consensu. Et si id fecerit dotem perdat.
vt ex consil. matrimon. 78. colligitur. Idem statuit Nomocanon Slesuicensis, ni-
mirum vt filiæ bona sint in potestate curatorum, quæ ante annum 18. tutoribus
insciis nuptias contraxerit. lib. 1. cap. 8. Quamuis durior ea pœna esse videatur.
Quos imitari Respublicæ & Ecclesiæ bene constitutæ debent, dareque operam
vt omnia eorundem fiant.

Itaque mihi non probatur † Baldi sententia, qui sentit, statutum cauens, ne
adultus contrahat sine consensu propinquorum intelligendum de bonis, non
de persona, vt quæ etiam eis insciis matrimonium contrahere possit. Bald. l. in
copuland in fine. C. de nuptiis. Multo minus eorum, qui † statuta ciuitatum non
valere existimant, quibus puella prohibetur nuptias contrahere absque cura-
torum consensu vel aliorum propinquorum, quod ea libertatem matrimonii

impediant: De quo Panormit. *c. 1. colum. 9. in vers. Et hac faciunt, extra de sponsalibus.* Nam tantum abest, vt ea matrimonia impediant, vt virgines recte & pro dignitate collocari velint & sine suspitione turpitudinis. Idque in Ducatu Slesuicensi (vnde mihi origo est) obseruatur vsque adeo, vt etiam instrumentis nuptialibus & literis, quibus ad nuptias necessarios & amicos inuitant, hac verba inserant. *Sponsalia de consilio vtriusque partis propinquorum inita esse; Mit beyderseits Freundschaft vnd Verwandten Rath vnd Bewilligung.* Hæc autem, quæ de curatoribus tractauimus superuacanea videri possunt, cum ex generali quadam & vbique locorum recepta consuetudine, ii qui semel legitimi tutores dati sunt, iidem etiam curatores permaneant, & minoribus vsque ad vigesimum quintum annum præsent. Quod etiam Gail. *in obseruationibus annotat lib. 2. obseruation. 96.*

Itaque quæ de tutoribus disputata sunt etiam ad curatores qui tutores fere in omnibus imitantur, referenda esse videntur. Eoque magis, quod & adultus habens curatorem pupillo æquiparari solet. *l. curatorem habens C. de in integr. restitut.* Sed & hoc loco notandum, quæ hucusque de authoritate parentum tutorum & curatorum notauimus, saltem ad sponsalia pertinere, & de iis accipienda esse non de nuptiis aut matrimonio consummato. Nam nuptiæ propter dissensum parentum tutorum & curatorum contractæ non dissoluuntur. Vnde Vlpianus recte: Matrimonia bene concordantia iure patriæ potestatis turbanda non esse, patrique interdicto filiam sibi exhiberi desideranti persuadendum, ne acerbè patriam potestatem exerceat. *l. 1. §. 3. de lib. exhibend. & Paulus lib. 2. sententiarum T. 19.* Eorum qui in patria potestate sunt, inquit, sine voluntate eius recte matrimonia non contrahi sed contracta non solui, &c. Quod rationem habet. Ideoque liberos hos missos facere oportet, quemadmodum Isaac & Rebecca filium Esauum missum fecerunt, & suæ libidini voluntatique eum obsequi contumeliam illatam missitantes permiserunt.

CAPVT VII.

- §. 1. Duplicem esse consensum liberorum, tacitum & expressum.
- §. 2. An tacitus cōsensus sufficiat, quando tutores vel curatores liberos despondent?
- §. 3. An tacitus consensus sponsalia de præsentī constituat.
- §. 4. An & quatenus filia parentibus, vbi de nuptiis agitur obedire debeant?
- §. 5. Quid si filia patri morem gerere nolit eam viro frugi collocare volenti, & tamen refragandi causam nullam habeat?

§. 6. Quo

- §. 6. Quo pacto succurratur filia quam pater cogit ut indigno nubat.
- §. 7. Quid si filia sancte affirmet, se toto pectore abhorreere ab eo, quem pater ei obtrudere vult.
- §. 8. Si plures sint proci vel competitores: an filia sit eligere, an vero patris?
- §. 9. De consensu filiorum familias qui liberior est.
- §. 10. An filius patri imperanti, ut hanc vel illam ducat, obsequi debeat?
- §. 11. Quibusdam de causis filiis à parentibus dissentire licere.
- §. 12. Inter causas illas deformitatem recte allegari.
- §. 13. Quibus casibus absque parentum consensu sponsalia recte contrahantur.
- §. 14. An filii maiores annis 25. suo arbitrio absque voluntate parentum mariti fieri possint?
- §. 15. An liberi impune sponsalia contrahere possint inconsultis parentibus, & qua poena afficiendi sint?
- §. 16. Formula sententiae qua clandestina sponsalia dirimuntur.

§. I. S Y M M A R I A.

- 1 Consensus liberorum duplex tacitus & expressus.
- 2 Expressus consensus quis.
- 3 Tacitus consensus quis.
- 4 Consentit qui euidenter non dissentit.
- 5 Si puella pater patri adolescentis dicat, *filiam meam do uxorem filio tuo: Et adolescentis pater respondet: Et ego filium meum do maritum filia tua: si praesentes puella & adolescens taceant sponsalia recte inita censentur.*
- 6 Si filia absente, sponsalia constituentur quando firma sint.

Nunc ordo postulat, ut priusquam ad alia veniamus de filiorum & filiarum consensu dicamus. Nam sicut nuptiis ita sponsalibus filium fam. consentire l. 1. sponsalia de sponsal. Et recte, quod inhumanum sit liberos cogere ad illa coniugia à quibus toto pectore abhorrent. Imo seruitute durius: quod seruitute multis modis quis liberari possit, à coniugii autem vinculo sola mors liberet. Consensum autem per spicuitatis gratia duplicem constituimus, expressum scilicet & tacitum seu praesumptum. Expressum voco quando filius vel filia verbis expressis vel etiam signis in oculos incurrentibus in coniugium consentit. Verbi gratia: Apud Plautum in *Curculione*. Planesium puella à fratre despondetur.

& rogatur à milite num ei nubere velit? Responder: Mi frater cupio. Ita si filia arrhas recipiat tacens vel dexteram porrigat osculo, amplexu vel nutu voluntatem declarat, dum à *uxoris* despondetur expresse signis consensisse dicitur, vt s. explicauimus cap. 4. Vnde Quintilian. *declamat. 247.* Audeo dicere iudices promisit. Neque enim vnum promittendi genus est voluntas hominum non tantum voce signata est. An vero si manu promississet; an si vultu annuisset dedisse fidem & confirmasse spem puella videretur. Ita Statius in *epigrammate ad Stellam* ostendit eius vxorem nutu consensisse in matrimonium his verbis:

Quis tibi tunc alacri cœlestum munere clarus

Stella dies? quanto salierunt pectora motu?

Dulcia cum domina dexter connubia vultus

Annuir. —

- Et nutu vt plurimum puellas voluntatem suam declarasse supra cap. 3. & c. 4. circa finem ostendimus quæ ad hanc rem faciunt. Tacitus consensus † quando filia (de filio postea dicemus) tacendo, hoc est, non contradicendo consentit patri eam despondenti c. 1. §. *fin. de desponsat. impub. l. sed & ea ff. de sponsalib.* Vel quando filia nec verbis nec signis voluntatem exprimit, sed præsens est & tacet.
- 4 Nam consentire † intelligitur, quæ euidenter non dissentit, vt Iulianus scribit, l. 7. in *sponsalibus & d. l. sed & quæ patris, de sponsalib.* Harmenop. lib. 4. t. 1. cuius verba etiam in librum sententiarum retulit Petrus Lambardus lib. 4. *distinct. 39.* Et hic taciturnitas, vt interpretum verbis vtat, pro consensu habetur, iuxta Regulam, Qui tacet consentire præsumitur. Quam regulam Hebræi his verbis exprimunt, [*Schetickh ckhadah dahmi*] hoc est, silentium & confessio æquiparantur. Et addunt, mulierem arrham accipere loqui autem non debere in sponsalibus, quæ de re latius j. cap. 11. Nam consensus ille à patre expressis verbis præstitus filia tacente signum exterius inducit, quo filiæ consensus ad sponsalia necessarius exprimitur. Couarruias cap. 4. part. 2. num. 4. Idque imprimis, si filia præsentem sponsalia à patre vel auo constituantur. d. c. *vnico de sponsalib. impub. lib. 4.* Idque vsque adeo verum est, vt si puellæ pater patri adolescentis dicat; Filiam meam do vxorem filio tuo, vel promitto. Et adolescentis pater respondeat; Ego filium meum do maritum filiæ tuæ: si nec iuuen s nec puella contradicat, sed tantum obticescat, vtrinque sponsalia recte inita censeantur. Idque Erasmo placuisse video. Nā id in patre & auo filiæ nomine contrahente speciale est, propter eorum vim ac potestatem quam in liberos habent, vt notant gl. & Dd. d. cap. *vnico §. porro & l. in sponsalibus 1. ff. de sponsalib. Præpositus cap. tuæ de sponsalib.* communem dicit Couarruias 2. part. cap. 4. num. 4. *de sponsal.* Reliquis eadem non est permessa potestas vt fratribus, tutoribus vel curatoribus aliisque exteris. Nam illis despondentibus expresse puella consentire debet. Didacus de loco *communem dicit.* Et Benedictus de Capra in *opin. communibus.* Argumento est quod apud Plautum, frater sororem desponsurus eam rogat num nubere velit, & illa verbis suam voluntatem declarat. Quod & supra notauimus vbi de tutoribus agere-

ageremus tradit Ferretus *confi. 55. n. 21. Beneuent. in suo confi. 4. conclus. & cons. matrimon. 84. Italarum.* Dixi filia præsente: nam si† ea absente sponsalia constituantur, tum demum ea firma erunt, vbi ea rata habuerit vel tacite vel expresse. Et apud veteres vt plurimum liberos parentibus eorum nomine sponsalia contrahentibus, non contradicendo, hoc est, tacite consensisse, ex iis quæ supra *cap. 3.* cum lauiimus manifestum est. Neque enim in sacris vel prophanis literis vllum extat vestigiū, quo demonstrari possit filias expresse sponsalibus verbis consensisse. Nam in sacris literis omnia committuntur voluntati paternæ, cui filia tacite acquieuerunt, vsq; adeo, vt ne verbum quidem inter despondendum prolocutæ sint. Ita Rebecca despondetur viro, neque eam de sponsalibus rogatam legitur. Vnde Ambrosius cuius verba in *cap. honorantur 32. q.* recensentur: Puella, inquit, non sponsalibus consulitur, sed iudicium exspectat parentum. Ac desponsa virgo de die profectionis consulitur. Abraham non legitur consuluisse filium, quam vellet vxorem: nec Rebecca rogatur, num talem vellet maritum. Erasinus. Quamuis Theologi recentiores Rebeccam rogatam de sponsalibus existimant. Idque ex iis verbis colligunt, quæ *Genes. 24.* extant. Vocemus puellam & interrogabimus ex ore eius. Sed si quis hæc vrgeat, & ad viuum refecer, ex iis verbis id colligi non potest. Nam illa verba ad profectionem nō ad sponsalia, quæ pridie eius diei constituta erant, pertinent, vt recte Ambrosius ea accipit. Et Iacob ex pacto accipit duas sorores, nec murmurat obtrusa dormienti, nec queritur præterita, cui post hebdomadam dierum erant exspectandæ nuptiæ vt ille inquit. Et *Deuter. 22.* qui puellam stuprauit 50. siclos patri numerat & ducit vxorem de voluntate patris. De virginis consensu verbum nullū. Tobia filius tradentibus parentibus accepit Saram: de consensu Saræ altum silentium. Idque indicant verba Saræ filia Raguelis, quæ disertis verbis fatetur, se viros sibi a parentibus traditos suscepisse: Virum, inquit, cum timore tuo non cum libidine mea consensu suscipere. Apud Statium *lib. 2. Thebaidos* Adrastus despondet filias Argian & Deiphilen Tydeo & Polynici illis verbis, quæ supra *cap. 3.* enumerauimus. De filiarum autem expresso consensu altum silentium. Quamuis Papinius narrat, Adrastum filias accersuisse vt sponfos viderent, antequam sponsalia pararet, & vicissim ipsæ viderentur. Sic enim Poeta:

— Tum Rex longæuus Aresten
 (Natorum hæc altrix, eadem fidiſſima custos
 Lecta, sacrum iuſta Veneri occultare pudorem)
 Imperat acciri, tacitoq; immurmurat aure.
 Nec mora, præceptis cum protinus vtraq; virgo
 Arcano egressa thalamo (mirabile visu)
 Pallados armisonæ pharetrateq; ora Diana
 Aequa ferunt, terrere minus noua deinde pudori
 Visa virum facies pariter pallorq; ruborque
 Purpureas hausere genas, oculisq; verentes

cE

Ad

Ad sanctum rediere patrem.——

Et Siphridatæ filia absens despondetur Cotyri ab Agefilao de voluntate patris; neque filia rogatur. Xenophon *lib. 4. histor. Græcar.* verba infra subiecimus, *cap. 9. §. 7.* Quid quod Scipio Africanus filiam minorem absentem & eius rei insciam inter cœnandum Senatu id petente Grachio despondit: *Liuius lib. 8. de bello Macedon.* vt supra notauimus. Cato ducturus filiam scribæ sui Solonii quæ fuit, num filiam vere despondisset? cum id Solonius negasset, at ego, inquit, idoneum gertum tibi repperi. Cum Solonius oraret, vt ipse filiam clientem eius collocaret cui velleret; Cato falsus est, se puellam sibi vxorem expetere. Ibi Solonius etsi sciret se longe inferiorem natalibus, serio tamen agere Catonem videns assensus est, in forum profecti statim nuptias pacti sunt. Quæ magno argumento sunt; filias tacite consensisse & acquieuisse voluntati paternæ. Idque sapientissime à veteribus constitutum & obseruatum fuit, quod fœminæ suis commodis consulere nequeant: imo sæpe contra proprium commodum laborent; vt ait Iureconsultus. Itaque merito deligendi sponsi curam parentibus committunt; qui propter in nata eis non minus bene cupiunt, quam ipsæmet sibi. Nam experientia notum est fœminas plerasque in causis connubii iudicio falli; vt viros vitiosos, iracundos, stupidos, sanguinarios, vinosos, bonis & cordatis anteponant. De quibus recte scripsit Poeta Hispanus, eas luparum naturam habere in maritis deligendis. Nam lupa ex multis lupis masculis, qui eam sectantur & ad concubitum sollicitant, vilissimum ac putidissimum dicitur accipere. Atque ab illo ingenio luparum nomen ad mulieres translatum esse, quod & *Viues* notat. Contra viri non tam facile fœminarum amore capiuntur, nisi vel fortunæ, vel corporis & ingenii bonis commendentur. Qua de causa & leges illis magis indulgent. Plutarchus scribit incredibile & fabulosum videri, quod de *Paliphæ* Poetæ scribunt, eam Regi nuptam bouem amasse: cum interim quotidie videamus multas mulieres, quæ seueros, cordatos, & temperantes aspernentur, viris autem intemperantibus & libidinosis, quasi canibus & hircis sese subiiciant: in præceptis connubialibus. Idque hac fabula innuere voluisse Poetas scribit *Viues*. Sed & veteres filias despondentes manu tradebant præsentibus viris vt supra ostendimus *cap. 3.* Et huius rei Deum authorem habent, qui Euam Adamo tradidit, eo ipso significare volens, patris esse despondere & manu tradere. Quæ vero ita se tradi patiebatur, & nō reclamabat, factis ipsis & verbis declarabat, se in matrimonium consentire. Quid n. interest, populus voluntatem suam verbis declararet, an vero rebus ipsis & factis? *l. sed & ea de legib.* Etsi autem ex iis quæ hæcenus explicauimus constat, in sponsalibus contrahendis tacitum filiarum consensum sufficere, tamen rectius facere parentes, & tutius palam est, qui liberorum consensum expressum verbis minime obscuris, hoc est, clavis & apertis requirunt: idque restato. Nam sæpe comperi sponsalia à parentibus recte constituta his de causis in dubium reuocata & irrita facta esse, quod puella causaretur se nunquam iis consensisse. Vel quod verba, quibus promississet propter ambiguitatem

guitatem & obscuritatem eluderet, vel quod ea sibi excidisse diceret. Quibus rebus fiebat, vt ad iusiurandum tanquam vltimum remedium decurrere necesse esset. Sed his incommoditatibus occurri facillime potest, si expressus consensus à muliere requiratur. Idque vno ore tradunt Theologi ex illis verbis, quæ Genes. 24. leguntur, vocemus puellam & interrogemus os eius.

§. 2. SYMMARIA.

1. *An tacitus consensus sufficiat quando curatores vel tutores puellis despondent?*
2. *Apud veteres expresso consensu collocatas esse puellas à tutoribus ex antiquitatibus demonstrat auctor.*

Sed quid si fratres, consanguinei, tutores vel curatores puellas despondeant, an & hic tacitus consensus sufficiat? Et non sufficere sed expressum requiri Doctores vno ore testantur. Gloss. in c. tue. Abbas in cap. ex parte de restitut. spoliat. Ioannes Andreæ & alii in c. final. de sponsalibus. Ioannes de Imola, in d. cap. tue. Vbi Præpositus dicit hanc esse communem opinionem; quam etiam secutus Abbas & Felinus in c. nonne de præsumpt. Didacus Couarruias cap. 4. partis 2. num. 4. Nam maior est parentum in liberos potestas quam tutorum in pupillos. Adde quod iura præsumunt, parentes magis studere liberorum commodis propter *σφοδρὴν φροντίδα* quam tutores. Et apud veteres expressio [†] consensu collocatas esse puellas à tutoribus vel fratribus Plauti autoritate confirmatur in *Trinummo*. Nam miles sororem antequam despondet interrogat num nubere velit, vt ex verbis, quæ supra retulimus, constat. Et apud Euripidem in Phœnissis Antigone nubere non vult filio Creontis cui frater eam desponderat ipsa tacente. Verba ita habent: An viuens nubā filio tuo. R. Necessè est vt nubas; Quomodo enim effugies has nuptias. ANT. Nox illa me habebit Danaïdum vnam.

§. 3. SYMMARIA.

1. *Consensus tacitus an sponsalia de præsentī constituat.*
2. *Sponsalia veterum quæ plerumq; à parentibus contraherentur filiis tacite annuentibus non fuerunt sponsalia de futuro sed de præsentī.*

Sed hic inquirendum est an consensus [†] ille tacitus sponsalia de præsentī, vt loquuntur constituat. Et recepta sententia est vera esse sponsalia seu de præsentī, si parentes liberorum præsentium & tacentium nomine ea constituent cap. 1. §. final. de desponsat. impuber. in sexto. Nam consensus ille paternus expressus & præstitus tacente filio vel filia exterius signum & iudicium præbet consensus à liberis præstiti. Quamuis Bonauentura ita demum sponsalia de præsentī contrahi existimat si consensus verbis exprimatur, vel nutu, vel alio quocunque signo. Vnde & illud efficitur, veterum sponsalia

eE 2

vt quæ

- ² vt † quæ plerunque à parentibus contraherentur filiis tacite annuentibus, non fuisse sponsalia de futuro, sed de præsentì.

§. 4. S V M M A R I A.

- 1 *An & quatenus liberi parentibus vbi de nuptiis agitur morem gerere & obedire debeant.*
- 2 *Patri maior potestas in filia collocanda conceditur quam in filio.*
- 3 *Pater si generum filia deligat frugi, honestum, an patri obtemperare atque nubere debeat?*
- 4 *Filia rebus etiam turpibus parentibus obsecuta sunt.*

¹ Sed † quia de consensu filiarum dicere cæpimus, hoc loco dispicere operæ pretium est, an & quatenus liberi parentibus, vbi de nuptiis agitur, morem gerere & obedire debeant? Et primum quidem de filiabus, postea de filiis dicemus. Nam † maior potestas patri in filia collocanda conceditur quam in filio, propter sexus fragilitatem, & quod, vt diximus, sæpe indignum digno præferunt, & eos amant, qui nihil in se habent, quod amore dignum sit. Quæ satis magno argumento sunt eas rationem & iudicium in consilium non adhibere, sed cupiditatibus & animi morbis impelli, & quasi præcipientes ruere. Quæritur itaque, si ² pater † generum filia deligat frugi, honestum, & illa dignum, an patri obtemperare, eique nubere debeat? Et filiabus in deligendo marito à parentibus vix dissentire licuisse ex Vlpiano colligitur, cuius verba sunt hæc l. 12. de sponsalibus. Tunc solum dissentienti à patre licentia conceditur, si indignum moribus vel turpem generum pater eligat. Vbi Græci interpretes notant filiam alias regulariter consentire cogi: idque moribus Romanorum conuenire tradit gloss. cap. 1. in verbo consentit, de desponsat. impub. Quo spectat illud apud Plautū in Stichō, vbi Pænigiris mulier de suis loquens nuptiis. Hoc, inquit, in patris potestate situm est: faciendum id nobis, quod parentes imperant. Nam & si displicerent nuptiæ diuortio liberari poterant filia. Quo spectant verba auctoris ad Herennium. Nulla te afficio nata iniuria. Sin probus est bene locauit; sin est improbus, diuortio te liberabo incominodis. Idem ostendunt versus Catulli.

—Pater cui tradidit ipse;

Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.

Sed & Græcorum moribus hæc conuenire ostendunt verba Medæ ad Creontem:

Colloces filiam tuam cuiung, libuerit.

Et veteris Poetæ Naumachii versus aureis literis exarandi.

ἔγω σοὶ πρός τις ἔτ' ἔ, ὃν ἂν κρίνωσι τῶ κῆρ.

καὶ μὲν εἰκ' ὀίνου τ', σὺ μακροκράτη ἔ: δέκεν ἄλλως

ἀνέρε μοιρήσοιο, φέρειν χ' ἑτὸν ἀνάγκη.

ἀλλ' ἢν μὲν πρὸς σοὶ πεπνυμέν' ὁ πικρὸν ἔπη,

ἄεθ' ἔειπ' :

πείθεω: μήδ' ἔσω βίον ἀνδρα. γίνεο δ' αὐτῷ
μελιχρὴν: καὶ μάλλον, ὅταν τί κήδ' ἰκάνει.

ἀνδρὶ γὰρ ἀγαθοῦντι, παρὰ φαισιν ἔσω ἀλοιπῇ.

Hic tibi sit maritus quem parentes decreuerint.

Et si fuerit prudens, felicissima es: sin aliter

Maritum sortita fueris, ferre & ipsum oportet.

Sed si maritus prudens aliquid tibi dixerit,

Obsequere: neque dissentias ab ipso. Esto autem ei

Blanda: idque magis cum aliqua cura afficitur.

Viro enim indignanti consilium & solatium est mulier.

Eodem spectant verba Hermiones apud Euripidem, quæ in iure canonico allegantur. cap. honorantur 32. quæst. 2. quibus Oresti coniugium eius petenti respondet.

νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς μεκείμενός ἐστι.

καὶ ἐμὸν σκοπεῖν τάδε. Hoc est,

Sponsalia patri meo cura erunt

Ea enim me tractare non decet.

Et huc pertinent ea, quæ supra cap. 6. congesimus de patris autoritate, quam habet in eligendo genere, quæ arguunt filias etiam inuitas parentibus paruissæ deligentibus maritum, neque multum earum consensum parentes spectasse aut curasse, ut ostendit Capitolinus de Actio Philosopho scribens, qui filiam suam Equiti Romano grandæuo dedit, quæcumq; eas nuptias mater & filia inuitas haberent. Et de Augusto scribit Suetonius cum in demortuæ Vestalis locum, inquit, alias accipi oporteret, adiurauit si cuiuspiam neptium suarum competeret ætas, oblaturum se eam fuisse. Et huc facit exemplum Scipionis Africani supra allegatum. Et eo iure, † quod rigidum & durum esse videtur, veteres vsos esse 4 dubium non est. Imo & rebus turpibus filias parentibus obsecutas fuisse colligitur ex Herodoto lib. 2. Qui scribit Cleophonem cum rei nummariæ inopia laboraret filiam prostituissæ Et Loth illis, qui ædes ipsius expugnare conabantur filias se stuprandas daturum pollicetur. Genes. 19.

§. 5. S V M M A R I A.

- 1 Filia si patri qui frugi & idoneum maritum ipsi deligit assentiri nolit & nullam habet causam refragandi?
- 2 Legibus Atheniensium filias abdicare licuit, si patri in rebus honestis non paruissent,
- 3 Pater habet ius eligendi si plures sint competitores qui filiam in uxorem petant.
- 4 Filia iustam habens contradicendi causam non tenetur patri obedire.
- 5 Maritus indignus quis dicatur Dd.
- 6 Historia memorabilis ex Viue desumpta.

cE 3

7 Filia

- 7 *Filia iustam habet recusandi causam si pater velit dare homini multo liberis enusto,
vel filium dare vidua, multorum liberorum matri.*
- 8 *Vitrici non adeo oderunt priuignos, sed ut plurimum amant.*
- 9 *Vitrici apud veteres male audiunt.*
- 10 *-Pena secundarum nuptiarum.*

1 **S**ed quid si † filia patri qui frugi & idoneum maritum ipsi delegit, assen-
tiri & morem gerere nolit, & nullam vel probabilem saltem causam refra-
gandi non habeat? Et siquidem in conditione querenda pater iudicium & dili-
gentiam adhibuit (quemadmodum facere debet & veteres fecisse supra osten-
dimus) generumq; filia dignum inuenerit (ut de Stilicone narrat Claudianus.

Dubius toto quarebat ab axe

Dignum coniugio generum thalamisq; Serena)

cui de sententia & iudicio & propinquorum & magistratus, etiam filia recte
collocari possit, & illa, quod alibi animum amoris deditum habeat, patri obsti-
nate refragetur, tum patri filiā reprehendere, culpā & sua potestate in illa co-
ercenda uti, & illam castigare, tamquam immorigeram & refractariam ius
esto. Idque iuri ciuili est consentaneum, quo etiam propinquis senioribus, mi-
norum vitia potestas corrigendi conceditur *l. vnica Cod. de emendat. libero.* cuius
hæc sunt verba. Iure patria autoritas corrigit propinqui iuuenis erratum &
priuata animaduersione compescat. Et iure veteri (quod in vsum vitæ reuo-
candum Bodinus censet *lib. 1. cap. 4. de Republica.*) liberos impune parentibus oc-
cidere, nedum castigare licuit, quod supra annotauimus. Et legibus Atheni-
ensium filias abdicare, hoc est familia abalienare, & domo vestibis spoliatis e-
iicere licuit, si patri in rebus honestis non paruissent, causa tamen prius cognita
à magistratu. Idque vel in perpetuum vel ad tempus, qua de re infra late. Nam
cum pater pro ea, qua filiam amplectitur *σὺν* & affectione conditionem filiæ
idoneam, & omnium bonorum iudicio & recte sentientium approbatione
conuenientem quæsierit, æquum est ut & filia, quæ nullam aliam reluctandi
causam habet, quam quod in alio amore occupata est, patri acquiescere & sese
obsequentem præbere debet. Itaque recte ille apud Terentium. Si propter
amorem nolit vxorem ducere ea primum ab illo animaduertenda iniuria est.
Item, pudori an amoris obsequeretur magis. 1 *Hecyr. 2.* Neque existimet sibi li-
berum esse paternæ voluntati refragari, cum ius & arbitrium elocandi liberos
Deus parentibus tribuerit, iisque parere liberos iusserit. Quod & Ethnicis non
ignotatum fuit. Itaque recte Hyllus Herculis filius patri monenti ut Iolen du-
cat respondet.

Faciam igitur neq; detrectabo tuum

Diis testibus, imperium. Non enim vnquam malus ero

Dum tibi obediam patri.

Quæ supra ex Euripide notauimus. Itaque culpanda, castiganda & commone-
facien-

facienda est puella à propinquis pastoribus, & ostendendum peccatum esse maximum, si obstinate patris mandatis refragetur, pro quo illa tandem supplicium & pœnas sufferre cogatur maximas. Sin vero obtemperet, prœmia quæ Deus pietati pollicetur, expectanda ei esse. Nam Viues ait: Cauendum est iuueni ne dum ipse aliquod perturbati animi iudicium secutus eligit breuissimam voluptatem, sempiterna pœnitentia commutet. Et Euripides scripsit.

ὄσσε δὲ τὸς τεκόντας ἐν βίῳ βίβει,

ὃ δ' ἐστὶ καὶ ζῶν καὶ θανὼν θεῶ φίλος.

hoc est,

Quisquis parentes pie viuens colit

Hic viuens moriensq; Deo carus est.

Scribit Nazianzenus se ea de causa ex Põto, quo propter presbyterii ordinationem aufugerat, domum rediisse, ne benedictionem patris amitteret, quam veterum quidam sanctorum suffuratus etiam, & eius gratia patri suo edulio, & pilorum fictione imposuisse, quodque bonum non est, non recte per insidias abripuisse dicitur; in *Apologetico*. Et Simoisius apud Homerum, quod parentibus alimenta ac pietatem non prœstitisset, inter breue ætatis spacium hostiliter interemptus esse dicitur. *Iliad lib. 4. & lib. 17.* Nam q; parentes ludibrio habent maledictionis pœna plectuntur: quo liberis nihil potest accidere acerbius, neque calamitosius. Itaque recte Plato *lib. 7. de legibus*. Nihil imprecatione parentum, si iusta de causa fiat, liberis esse perniciosius Et preces parentum aduersus filios à Diis exaudiri. Oedipum contemptum à filiis male illis imprecatum esse, quæ Dii exaudierint & executi sint. Amyntora quoque Phœnici filio iratum male dixisse, & Thesea Hyppelyto & alios multos, quorum preces exauditz sint. Execrationis autem & maledictionis exemplum de Amyntore, cuius Plato meminit apud Hometum extant. Phœnix Amyntoris filius pedagagus & alumnus Achillis fuit. Amyntor amicam habebat pulchram, quam vxoris pene loco amabat: vxorem autem contemnebat. Vxor id ægre ferens quotidie filium Phœnicen obsecrabat, vt cum pellice patris concumberet sperans fore, vt illa patrem senem contemneret: cui filius obsecutus cum ea consuetudinem habuit. Pater vbi id comperisset, Phœnicen cum concubina sua rem habuisse, eum execratus est, inuocatisque Erynnibus illi imprecatus est oribatena liberorum, & ne quisquam ex illo nasceretur, quem auius super genua collocare posset. Quam imprecationem Dii inferi, & imprimis Pluto ratum fecerunt. Atque ibi tum Phœnix, quem pater in ædibus ferre non posset, relicta Helade in Phthiam ad regem Pelcum sese contulit & ibi educauit Achillem, ea de causa, quod cum illi à Deo denegaretur, vt pater esset generatione saltem educando pater esset. *lib. 9. Iliad.* Aliud de Althea matre, quæ filio Meleagro necem impetrata est, & contabuit. Addit Plato non solum à Diis parentes exaudiri, quoties à liberis contemnuntur, verum etiam quando.

quando honorantur. Ideoque cum lati bene liberis precantur eos similiter exaudiri. Nam alioqui in bonis distribuendis Dii iusti non essent, quod dicere religio est. Itaque nullum honoratius simulachrum apud Deos nos posse habere, quam parentes & auos senio confectos matresque similiter; quibus honoratis Deus gaudet. Parentum enim simulacrum dignius & admirabilius esse esse debere, quam imagines rerum inanimatarum. Nam qui animam habent, quando à nobis coluntur, pro nobis orare & bene velle: quando spernuntur, imprecari: contra quæ anima careant, horum neutrum facere. Ex quibus concludendum, qui parentes & auos ceterosque honorat, eum ad Deum sibi conciliandum omnium simulachrorum optima possidere. Huc vsque Plato: quæ omnia liberis inculcanda esse pietas & ratio suadet.

- 3 Idem dicendum est, si plures sint competitores, qui filiam in vxorem petant patri ius eligendi tribuendum esse; qui pro ⁵⁰⁸⁷ innata & ætate rectius prouidere filiæ potest, & velle præsumitur, quam ipsamet sibi. Itaque filia patris hac in re consilium, authoritatem & iudicium syncerum sequetur potius, quam suum arbitrium insulsum, & fortassis cæco amore impeditum. Idque veteres secutos esse supra ostendimus exemplis ex tota antiquitate petitis *cap. 6. 3.* Et facit *32. q. 2. c. honorantur.* Si qua mulier vult nubere, nubat in Domino, ita vt electionem mariti parentibus deferat. Nec appetentiæ æstimetur author si ipsa de nuptiis electionem sibi vindicet. Aliud dicendum † si iustam contradicendi causam filia habeat. Veluti si pater eam indigno collocare velit. Indignum autem maritum † Dd. accipiunt, qui turpitudine vitæ & infamia aliqua laborat. *Gail. 2. obseruat. 95. bene.* Quo spectant illa, quæ Gellius disputat *lib. 12. Noctium Atticarum c. 7.* Si pater imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminofam, non scilicet parendum; quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media, atq; indifferentia. Itaque si pater filiam homini scelerato, impuro, ebrioso, homicidæ, crudeli, vel aliis vitiis inquinato, vel valetudinario, lue Gallica infecto, aut elephantiasi, deformi, gibboso, seni, dementi vel simili næuo insigni propter diuitias dare conetur, filia impune patri contradicere & aduersari potest. Idque expresse tradit *l. 12. supra allegata.* Si indignum moribus aut turpem generum pater eligat. Atque ea in re, quantum à parentibus & ipsis contrahentibus peccetur, experientia testis est. Nam eo ~~cas~~ rediit, vt in contrahendis nuptiis pessimo exemplo

Protinus ad censum de moribus vltima fiat

Quæstio,

vt inquit Iuuenalis *Satyr. 3.* An diues omnes quærimus nemo an bonus. *Seneca.* Item, Vbiue tantum quisque quantum habuit, *Cicero.* *Plutarchus.* Non oculis, neque digitis vxorem ducere decet, quemadmodum plerosque solum computare videmus, quantum dotis afferat vxor, minime autem reputare quomodo secum victura sit. *In precept. conubial libe.* Quo spectat illud *Senecæ:* Vxores digitis numeramus. Et *Phocylides.* Equos generosos quærere per domos

domos solemus taurosque robustos & præferoces catulos. Sed bonam vxorem ducere non contendimus stulti. Neque improbum respuit mulier si diues sit. Idem iisdem pene verbis Theognides queritur. Et Anacroon

*In amore negliguntur imagines auorum,
Mores iacent & artes. Solum intuentur aurum.
Pereat male expetendi qui primus auctor auri.
Hinc cura nulla fratris: Spernuntur hinc parentes.
Hinc & cruenta bella quod maximorum est.
Quicunq; amamus omnes per hoc perimus vnum.*

Et Petrarca in Africa:

*Vis quanta metallo
Dii pudor, alma fides, vni succumbitis auro.*
Vnde recte Tertullianus. Iniustitiæ authorem, & dominatorem totius seculi nummum scimus omnes lib. 4. aduersus Marcionem.
*Scilicet vxorem cum dote, fidemq; & amicos,
Et genus, & formam Regina pecunia donat.*
Sed quam fortunata sint illa coniugia euentus ostendit. Nam veniunt à dote sagittæ, Iuuenalis Satyr. 6. Dotibus deliniti vtroque vxoribus seruiunt. Et alia incommoda † & infortunia consequuntur, qua de re memorabilis apud Viuem extat historia. Iustina puella Romana formosissima homini locupleti sed stolido & furenti à parentibus locatur, qui propter formæ præstantiam eam suspectam habere cæpit, & tandem Zelotypiæ furore correptus ceruicem vxoris conspicatus inclinantis sese ad exuendum calceum vxorem obtruncavit, de qua illud Epigramma.

*Immitis ferro secuit mea colla maritus,
Dum propero niuei soluere vincla pedis.
Durus & ante thorum quo nuper concepta coiui
Quo cecidit nostra virginitatis honos.
Nec culpa meruisse necem bona numina testor,
Sed iaceo fati sorte perempta mei.
Discite ab exemplo Iustina, discite patres,
Ne nubat fatuo filia vestra viro.*

Ergo si indignum pater elegerit, filiam castigandi & coercendi ius patri denegandum, & filia potius quærendi & contra patrem agendi potestas concedenda est. Idque veterum exemplo apud Ennium filia his verbis patrem aggreditur & increpat.

*Iniuria abs te afficior indigna pater.
Nam si indignum esse Crespontem existimaucas
Cur me huic locabas nuptiis? sin est probus
Cur talem inuitum inuitam cogis linquere.?*

Et hic obiter notandum Ennium indignum probo opponere. Nam cum leges

fF seruis

seruis durius habitis aut insigni contumelia affectis subueniant; multo magis liberis ac pupillis consulendum est aduersus parentum & tutorum fraudes & iniquitatem, qui se suumque commodum ex liberorum incommodis quærunt, ex parentibus Tyranni fiunt. Quemadmodum apud Alciatum filia patrem Mezentium nominat, hoc est, Tyrannum crudelissimum, quod contagioso & morbo eam collocaret. Versus hi sunt:

*Dii meliora pii Mezentis: cur age sic me
Compellas emptus, quod tibi dote gener,
Gallica quem scabies dira & mentagra perurit,
Hoc quidnam est aliud dic mihi saue pater,
Corpora corporibus quam iungere mortua viuis,
Efferatq; Hetrusci facta nouare Ducis?*

- Et apud Lucianum mulier Cyzica indigno nubere recusauit his verbis. Nequaquam, inquit, cum virum accepero, qui ipse quoq; viro indiget. *in Pseudologista.*
- 7 His adiicio † & hanc causam. Si pater filiã dare velit homini multis liberis onusto, vel filium nubere viduæ, quæ ex primo marito numerosam sobolem habeat. Nam & hanc probabilem recutandi causam existimauerim propter summum vitricorum & nouercarum in priuignos & contra, odium. Nam recte Lucianus, Vides, inquit, vt omnes arbitrantur priuignos esse inuisos nouercis omnibus, etiam si probæ fuerint, eosque hanc ceu communem quandam mulierum insaniam insanire: *in Abdicato.* Et miserrimus est maritus, quisquis inducit filio nouercam, quod vxorem non videtur vtramque posse amare. Quintilian. *declamat. 1.* Item. Facinus est quod bonos priuignos nouercæ facilius decipiunt, nec leuius oderunt. *Declamat. 2.* Et Epigrammate Græco nouercæ exagitantur, quod priuignus quidam, cum nouercæ coleret sepulchrum, à delapsa ex eo columella interemptus sit. Vitrici tamen † nō sic oderunt priuignos. Imo vt plurimum eos, vt filios amant. Imo historiæ testantur, regna priuignis à vitricis relictæ. Ratio hæc est, quod sano iudicio præditi vitrici recte iudicent nullas esse inter vitricos & priuignos odiorum causas, nisi ipsi suis moribus & factis id conuincerint, vt recte Viues disputat. Interim tamen † & vitrici male audiunt apud veteres. Hieronymus ad *Furiam*: Superducit mater filiis, non nutricium sed hostem; non parentem sed Tyrannum; inflammata libidine obliuiscitur vteri sui, & inter paruulos suas miseras nescientes lugens dudum noua nupta componitur. Item. Si euenierit vt ex secundo marito habeas filios domesticos, oritur pugna, intestinum prælium. Non licebit tibi amare liberos nec quis aspicere oculis, quos genuisti. Clam porriges cibos, inuidebis mortuo Et nisi oderis filios, adhuc eorum videberis amare patrem. Quod si vir de priore vxore sobolem habens, domum te introduxerit, etiam si clementissima fueris, omnes comædi & mimographi in nouercam sauiissimam declamabunt. Si priuignus languerit & condoluerit caput, infamaberis vt venefica. Si non dederis cibos, crudelis; si dederis, malefica diceris. Et quod nulla litium sit fertilior seges quam inter

inter vitricos, nouercas & priuignos, experientia adeo notum est, vt demonstrare non sit necesse, vt qui filium vel filiam in has nuptias collocat, in seditionem & perpetuas insidias conicere videatur. Idque cum alia antiquitatis historia testatur, tum vero exemplum apud Herodotum *libr. 4.* de Etearcho, qui amissa vxore filia suæ Phronimæ nouercam induxit: Ea vt erat, ita reipsa se nouercam præstitit, & filiam patri, quod impudicam mentiretur adeo exosam reddidit, vt pater negociatori cuidam Teræo filiam in mari demergendam traderet. Quibus de causis legislatores mulierem secundo nubentem variis pœnis mulctandâ censuerunt, & inter alias vt proprietatem omnium bonorum, quæ à marito & filiis primi matrimonii habet, perdat *l. fœmina l. cum aliis C. de secund. nupt.* vt & maritus similiter. Et *authent. de nuptiis.* dicitur: Mulierem nuptias repetentem tria negligere & obliuisci: Deum, memoriam defuncti, & amorem eorum liberis. Item animam defuncti nuptiis repetitis contristari. *Novell. 22.* Quo spectat illud Homeri *Odyss. 15.* Nosti enim, qualis in fœmineo pectore mens est. Illius, cui nupserit vult domum iuuare & ditare. Nec priorum filiorum aut viri defuncti qui nullam prius habuit aliam vxorem non amplius meminit aut de illo amplius requirit. *Verba Mineruæ.* Itaq; si ab huiusmodi viduis abhorreat vel filius vel filia, eisque nubere recuset, audiendos existimaui.

§. 6. S V M M A R I A.

1. Pater si cogere omnino velit filiam, vt moribus indigno nubat, quid faciendam erit filia?

2. Actio *γυναικας* liberis contra parentes dabatur apud Athenienses.

Sed quid, si pater obstinate ꝑ operam det, & filiam cogere velit vt moribus indigno aut turpi, crudeli, aliusue vitiis contaminato nubat? Nempe hic filia remedio quod Gell. *lib. 2. cap. 7.* prodidit vtetur. Ea quæ obsequi non oportet, hoc est, in quibus parentibus mos gerendus non est, leniter ac verecunde ac sine detestatione nimia siue approbatione acerbæ reprehensionis declinanda sensim esse, & relinquenda magis quam respuenda, hoc est, patris animum officiis, verecundia, modestia flectendum, verbis amantissimis & precibus mitigandum & expugnandum esse, qualia sunt illa apud Terentium.

Ego hanc amare pater, si id peccare est fateor id quoque.

Tibi pater me dedo, quiduis oneris impone, impera.

Congruit *cap. 101. Geneuensium*: que l' enfant, qui ne vendroit accepter le parti que son pere lui vendroit don er s' en puisse excuser gardant toujours modestie e reuerent sens que pour tel refus le pere lui en face aucune punition. Ita patrem se flexisse Penelope testatur apud Ouidium in *Epist. Heroid.* vt ex his verbis colligitur:

Ille tamen (scilicet pater) pietate mea, precibusq; pudicis

ff 2

Fran-

Frangitur & vires temperat ipse suas.

Quod si ne tunc quidem pater æquior cogendi atque imperandi modum finemque faciat, seque exorari sinat, magistratus officium inuocabit filia, *argum. l. 19. qui libe. de ritu nuptiar. & l. 1. & 20. in coniunct. de ritu nuptiar.* Apud Athenienses ² pœna erat † male tractationis, dabaturque actio *κατάστροφος* liberis contra parentes, si ab iis male tractati essent. Sigonius *late de Republ. Atheniens.* Quam etiam ego locum habuisse existimo contra parentes, qui liberos inuitos in nuptias conicerent. Huius actionis malæ tractationis exemplum est apud Senecam *in declamationibus. lib. 5. declam. 3. & lib. 3. declam. 7.* Vxor item maritum malæ tractationis accusabat. *declamat. lib. 4. declam. 6. Et lib. 5. declam. 3.* de duobus fratribus Pancratiaistis. Et hæc quidem optima ratione constituta sunt. Nec enim ex voluntate patris tantum pendet hoc negotium, sed & filia quoque hoc casu cum turpem aut improbum generum pater eligit, cui nubere cogitur filia. *d. l. 12. sed quæ patris & l. non cogitur, de ritu nupt.* Magistratus vero consideratis causæ circumstantiis ex æquo & bono, quod iustum videbitur constituet, (nam ad eius officium pertinet dispicere, vbi probabilem refragandi causam parentes vel liberi habeant) dabitque operam ne honos patri debitus violetur, neue filia in nuptias sese indignas, quas iusta de causa respuit, inuita coniiciatur.

§. 7. S V M M A R I A.

- 1 Filia si causam contradicendi nullam adferat, & tamen sancte affirmet se prorsus ab eo quem pater destinavit & elegerit virum toto pectore abhorreere neq. vlla ratione adduci posse vt eum in mariti locum diligat an audienda?
- 2 Inter homines arcana quadam est & occulta naturarum affinitas aut odium.
- 3 ΑΥΤΙΩΔΕΙΣ.
- 4 Coactum omne habet tragicum exitum.
- 5 Parentes qui liberos inuitos cogunt peccant contra Deum & legem naturæ.
- 6 Authoris opinio.

¹ R Vrsus quæritur, si † filia causam contradicendi nullam afferat, neque alibi animum amoris deditum habeat, & tamen sancte affirmet, se prorsus ab eo, quem pater destinavit & elegerit virum, naturæ inclinatione toto pectore abhorreere, neque vlla ratione adduci posse, vt eum in mariti loco diligat, an audienda sit? Et eius excusationem accipiendam, minimeque eam cogendam existimauerim, vt inuita ei collocetur, quem odit. Nam si vera loquitur dissentienti causam habet grauissimam & sufficientem. Quis enim animi cruciatus maior excogitari potest, aut seruitus durior, quam cum eo viuere, ætatem exigere, corpore iungi, cuius vultum & consuetudinem ferre non possit? Etenim experientia † notum est arcanam quandam & occultam inter homines esse naturarum affinitatem, aut odium, vel naturæ quadam occulta vi, vel astrorum influentia, vel propter morum, religionis regionisque diuersitatem: quo fit vt aliquis.

quis ab altero toto pectore abhorreat, in alterum vero propensus sit, nec interrogatus causam dicere possit, cur hunc amet illum oderit. Quo spectat illud Catulli

Non amo te Sapidi, nec possum dicere quare.

Hoc tantum possum dicere, non amo te.

Similis est oratio puellæ apud Theocritum, Idill. 27.

πολλοὶ μὲ μνῶντο, νόον δ' ἐμὸν ὅπως ἔαδε.

Multi nuptias meas ambiunt, sed nullus animo meo placet.

Item Ausonius.

Hanc volo, quæ non vult, illam, quæ vult, ego nolo.

Hanc amo, quæ me odit: contra hanc, quæ me amat odi.

Et Alexander Aurelius apud Capitolinum de sorore Theoclia, quam nuptum collocare volebat scribit his verbis. Timeo ne soror mea Græcis mundiciis erudita barbarum focerum ferre non possit. Et Artabanus Rex Parthorum Antonino Imperatori eius filiam petenti in vxorē, respondet: Romano minime congruere barbarum matrimonium: nullam n. inter cōiuges fore concordia qui neq; lingua cōguerent, & lingua habituq; inter se dissiderent. Herodianus lib. 6. Et si autem huic affectui in filiabus causantibus se illum, quem pater obtrudere vult, non posse amare, indulgendum non esse videatur, quod (vt sunt scæminarum animi leues) momentaneus vt plurimus sit, tamen si certis indiciis & argumentis constet, eum perpetuum & inuincibilem esse, non expedit, vt Erasmi verbis utar, θεομαχεῖν, sed indulgendum est arcana nature sensui, qui & in omnibus animantibus & herbis ac plantis deprehenditur, Græci ἀνπαθεῖαν † nominant, hoc est, naturarum inter se repugnantiam, de qua Plutarchus lib. 2. conuiuiat. quæst. cap. 7. Itaque pater hic pro sua erga filiam σεργῇ despiciat, quid minimo cum periculo fieri possit. Et si quidem filia supplex patri fiat, seque ab eo, quem pater dare vult, liberari cupiat; patrem commonendum existimauerim, vt de suo iure decedat potius, quam vt patria potestate abutatur, filiamque inuitam & repugnantem in nuptias coniiciat, maioris mali vitandi causa, quod eiusmodi attrahere solent coniugia. Nam recte apud Plautum mulier Panegyris patrem alloquens, qui eam inuitam locare volebat.

Stultitia est, inquit, venatum ducere inuitos canes.

Et subiicit hunc versum

Hostis est vxor quæ inuita ad maritum nuptum datur.

Qua de re Erasmus in Chiliad. plura. Et Aristoteles omne coactum esse triste scribit, quia fiat † cum animi angustia, & habere tragicum exitum. Bald. l. neq; ab initio C. de nupt. Et cap. 2. de sponsal. Matrimonia coacta difficiles habere exitus dicuntur. Vt enim amor inter virum & vxorem omnium maximus, vt refert Artemidorus, ita dissidium nullum est capitalius & diuturnius, vbi semel radices egerit. Plena est historia exemplorum. Hermione quaeritur se inuitam nupuisse Neoptolemo seu Pyrrho, vt ostendunt versus hi in epist. ad Orestem.

ff 3.

Sur-

Surdior ille freto clamantem nomen Orestis

Traxit inornatis in sua tecta comis.

Item.

Quod potui tenui, ne non inuita tenerer,

Cetera fœminea non potuere manus.

Nam Pyrrhus Troia domum reuersus cum audiisset eam Orestis etiam promissam eam rapuit. Itaque illa eius coniugium maximo odio habuit, eiusque vitæ insidias struxit. Et cum Orestem amaret, clam eum monuit, ut Pyrrhum interimeret, se enim hac ratione ab eo liberari posse. Cui obsecutus Orestes Pyrrhum in templo Apollinis interemit, & Hermionem duxit. Dictys, Pausanias, Higynus Virgilius. Aliud & quidem memorabile exemplum apud Procopium extat *lib. 1. de bello Goth.* Vitiges Rex Gothorum Mataffuntam filiam Amaleffunthæ vxorem inuitam & nolentem duxit, ut hac ratione Theodorici familia & cognatione sibi deuincta, regnum stabiliret. Illa quod coacta illi nupfisset, eius vitæ insidias struxit. Itaque cum Ioannem Ducem Romanorum Bellizarii comitem Ariminum venturum accepisset, ad eum misit clam, qui de nuptiis & proditione cum eo quædam communicaret & ageret. Atque deinceps semper vltro citroq; alter alterum quid ageretur certiore reddidit, & quid cōsiliī caperet Vitiges vxor enunciauit. Postea cū Gothi re frumentaria laborarent, Bellizarius custodias asseruari iubet, ne Gothis commeatū inferrent. Et cū frumenti vim magnam in horreis à Gothis recognitam accepisset, Mataffuntæ Vitigis vxoris imperio & technis effecit, ut horrea vna cum frumento comburerentur. Quæ res Gothis exitio fuit. Nam & Vitiges ipse fusus fugatusque postea cum vxore captiuus Constantinopolim deductus est. Quem tamen Iustinianus humaniter excipit barbarorum multitudinem pro eximia corporis specie ac magnitudine miratus *Procop. lib. 3.* Deinde quod ubi inuitæ collocantur puellæ verendum sit, ut ait Pontifex, ne contra Domini Apostolique præceptum aut reatum dissidii aut crimen fornicationis incurrant: cuius peccati malum in eum redundare constat, qui eam coniunxit inuitam & renitentem *c. de neptis q. 2. dist. 31.* Nam peccant parentes† contra Deum, & legem naturæ, qui liberos inuitos cogunt, & in nuptias, ut ait ille, coniiciunt. Non minus autem peccat filia, quæ simulat se non propter amorem nuptias recusare, sed quod ab eo, quem ei pater dare vult prorsus abhorreat. Et si autem illa patrem fallit, excusationem falsam adferendo, adhuc tamen patri persuadendum est, ne in re dubia & incerta acerbè patriam potestatem exerceat, & ut de suo iure potius cedere velit, quam filiam inuitam in nuptias, à quibus affirmat se penitus & toto pectore abhorre, coniiciat: cum ex duobus malis minus eligendum sit. Sacrosancta quidam in hoc negotio & salua parentibus esse authoritas debet. Interim tamen media tenenda est ratio ut sponte & mutuo consensu inter se contrahant vir & mulier. Id autem fiet, si parentes liberos lucri cupiditate, & alterius emolumentum cau-

si causa nubere non coegerint, quos non amant; sed potius eos generos elegerint, quibus filia de consilio parentum non inuita nubant. Interim mihi probatur, quod † Theologis quibusdam placuisse video monendam esse puellam à propinquis & iis, quibus animarum cura commissa est, & ostendendum quantum ea in re peccet, & quod patri aduersetur, ut quod ei verba det, quem reuereri oportebat, & quod ea re pœnas sibi accersat grauiissimas. Nam verendum est, ne tandem in nuptias infelicissimas coniiciatur, & vitam breuem exitumq; tragicum sortiatur: iuxta illud Homeri *de Simosio Iliad. 8.*

— οὐδε τοι δ' σι

ἔπειτα πῶλ' οἱς ἀπέδωκε μὲν ἰάδιος οἱ αἰών.

hoc est,

— Parentibus nulla

Reddidit prœmia, itaq; brevis ipsi vita fuit.

Ex quibus efficitur, filias sine maximis & grauiissimis causis parentibus, ubi de earum nuptiis agitur, refragari, aut ab iis dissentire non debere: & si id fecerint grauius aduersus Deum, cuiusque mandatum delinquere. Quod quidem peccatum non tantum reprehensione, sed & pœna coercendum veteres legislatores existimauerunt. Nam filia si patri eam volenti locare nuptum, & dotem dare, non paruerit, sed vitam luxuriosam elegerit, exhæredari potest. αἰχρὸν εἶον ἐμ-
λέξεται, ut habet Græcus textus Nouell. 115. ut cum de appellatione cognoscitur cap. 3. Sed ego vtrumque requiri existimo, ut exhæredari possit. Nam ubi duo coniunctum requiruntur alterum non sufficit l. si hæredes, de conditio. Institut.

§. 8. S V M M A R I A.

- 1 Filia an sit electio si plures sint proci vel compositores an vero patris.
- 2 Theologorum recentiorum & Ictorum opinio hac in re.
- 3 Melanthonis opinio.
- 4 Auctoris opinio.
- 5 Historici filiarum nomina notarunt quæ parentibus inconsultis viris nupsērunt.

R Versus quæritur, si † filia conditionem idoneam inuenerit, hoc est, virum iusti & honestum, eique fidem dederit, pater vero competitores plures habeat, viros bonos & idoneos, an illa patri morem gerere, an vero pater de suo iure decedere & permittere debeat, ut filia ei, quem delegit, nubat? Species facti est apud Quidium de Cydippe. Versus hi sunt.

Promisit pater hanc, hac adiurauit amanti.

Ille homines, hac est testificata Deum.

Hic meruit mendax sed & hac periura vocari:

Num dubitas hic sit maior an ille metus.

Ad

Ad eam quæstionem si veteres Romanorum leges & instituta spectemus respondere facile est, reuerentiam scilicet quæ parentibus debetur, & obedientiam hoc postulare vt filia patri obtemperet, & ei quem pater elegit nubat. Nā vno saltem casu filiæ recusandi facultas fuit, si pater indignum eligisset. *l. tunc autem de sponsal.* Et nos ea de re supra late. Et quod ex multis competitoribus sæpe vnum elegerit, & quidem abiectiorem & viliorem. Idque iis licuisse in filiabus collocandis ostendunt versus Martialis supra relati, & historiæ testes sunt. Recentiores Theologi & Iureconsulti quibus hæc duriora videntur, remedia adhibere conantur, etiam si ipsi sibi non constent in hac quæstione explicanda. Nā alii sponsalia à filia contracta insciis & inconsultis parentibus cum viro honesto & patris conditionis temere non esse dissoluenda, statuunt, vt Klingius *tractat. causar. matrimonial.* Mauserus ea sponsalia quandoque toleranda, & patri persuadendum esse scribit, ne acerbe patriam potestatem exerceat, præsertim si alia accedant circumstantiæ, idque suadeant, vt si sint pares moribus & genere: iuxta *l. vidua C. de nuptiis.* & ita in Consistorio pronunciari solere. Quanquam optarem, inquit, hac in re certas constitutiones à Principibus fieri, quas in pronunciando sequi oporteret. Ne scilicet affectio esset iudex, sicut communiter fit, ita vt hodie admittatur, cras dirimatur matrimonium liberorum propter dissensum parentum. Hactenus ille, quem sequitur Schneidevvinus *Tit. de nuptiis institut. num. 37.* Melanthon ¶ ad officium iudicum pertinere scribit, iudicare vbi parentes habeant probabilem refragandi causam, vel vbi non sit probabilis causa. Vnde colligitur hæc omnia iudicis arbitrio committenda. Leges Geneuenses & Chytræus distinguunt, vt si filius annum 20. puella vero 18. non excesserit parentes sponsalia dissolvere possint, etiam si dissentienti causam grauiorem nullam habeant. Vbi vero eam ætatem excesserint & parentes rogati nullas filiis condiciones quærant liceat liberis iis nubere quos ipsi elegerint. Ego in hac ¶ Theologorum & Iureconsultorum dissensione ita distinguendum existimauerim. Sin plures sint competitores, quibus recte filia collocari possit eam patri obtemperare, & ei nubere debere, quem pater suo iudicio elegerit. Nam æquitas & reuerentia postulat, vt illa plus iudicio paterno quam amori, quo fortassis capta est, tribuat. Quod nisi fecerit, parem pro sua autoritate sponsalia dissolvere & nuptias impedire posse, etiam si illa 18. annum egressa sit, nisi de suo iure decedere velit, quod Tyndareus fecit in Helena collocanda, & Callias vt *j. cap. 6.* diximus. Neque iniuria pater liberos prohibere videtur, qui condiciones honestas quærat, & filia offert, *l. qui liberos de ritu nuptiar.* etiam si filia iudicium non probet. Imo culpanda est maxime, quæ pater in suam sententiam pertrahere, & ei parere postulat. Quasi vero pater eum, quem filia cupit, ei dare cogatur, cum illa patris consilium & iussum sequi, neque ab eo, sine grauis-
simis causis dissentire debeat. Itaque & ¶ historici filiarum nomina notarunt, quæ parentibus inconsultis viris nupserunt. Dionys. Halicarnass. *lib. 4.* Tarquinius, inquit, duxit Tulliam ipsius tantum voluntate, nec patre, nec matre probantibus

bantibus. Et paulo post. Vt vero coniuncta sunt duo ingenia nefaria, &c. Sin vero pater conditiones nullas filiæ quærat & tamen consentire nolit, ei quem ipsa inuenerit, existimauerim filiam 18. annos natam suo arbitrio nubere posse, & sponsalia à magistratu ratificanda esse, dum tamen digno nubat *dict. l. viduæ*. Nam hoc casu pater iniuria prohibere videtur, qui nec conditiones quærit, nec quæsitis vult consentire, ideoque sua potestate abutitur. Et hic Theologorum & Iurorum recentiorum veram existimauerim sententiam, an pater probabilem habeat causam refragandi, alias minime. Nec obstat *lex viduæ C. de nuptiis*. Nam illa de viduis loquitur quæ suo arbitrio nubunt, *vt late supra*. Et hæ quidem cautiones nisi adhibeantur, liberi facillime omnia iura, quæ consensum parentum requirunt, eludere poterunt. Nulla enim puella erit, quæ non facile aliquem reperiat sibi parem genere & moribus, & hac ratione patrem consentire coget.

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 *Consensus filiorum liberior.*
- 2 *An filius tacitus consensus sufficiat ad contrahenda sponsalia.*
- 3 *Filius sine patris consensu uxorem ducere non potest.*

Nunc de filiorum consensu, quod † is liberior videatur, despiciendum, sic enim habet textus *l. 13. de sponsalibus*. Filiofamilias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt. & *l. 12. nec filium C. de nuptiis*. Nec filiumfamilias inuitum ad uxorem ducendam cogi legum disciplina permittit. Igitur sicut desideras sociare coniugio tuo quam volueris, non impedieris. Ex quibus colligitur semper ei potestatem à patre dissentienti concedi, neque vno saltem casu id ei permitti, vt filiæ cui tum demum dissentire licet, si indignum moribus vel turpem sponsum pater ei eligat *l. sed & quæ 12. De ritu nuptiarum*. Nam lex de filio tacet cuius non est tantus pudor, & maior patri contradicendi potestas. Idque responsio Celsi confirmatur *l. 21. de ritu nuptiarum*. Non cogitur filiusfamilias uxorem ducere, Et *l. sequenti 22*. Si patre cogente ducat uxorem, quam non duceret si sui esset arbitrii, contraxit tamen matrimonium quod inter inuitos non contrahitur, maluisse videtur. Potius enim hoc recusare, in eo persistere, quod si non fecit, maluitque paternæ tandem quam suæ voluntati concedere, firmum iustumque erit matrimonium, quia non tam inuite, quam grauate patri censetur obsecutus. Et apud me nōdum † satis exploratum est, an filii consensus tacitus sufficiat ad contrahenda sponsalia, quod iura de tacito cōsensu de filiafamilias loquantur *l. 12. sed quæ patris, de sponsalibus*. & *l. 7. in sponsalibus. in fin. eod.* Harmenop. lib. 4. T. 1. Et quod filii ipsi sponsalia contraxerint (quamuis & parentes quoque eorum nomine *vt supra c. 3. notauimus.*) & parentes eorum consensum expressum requisierint argumento est, quod *Iudic. 14.* legitur, Samsonem rogasse parentes vt eam

g G

quam

quam viderat in Thimnath vxorem sibi peterent: sic enim habent verba. Hanc mihi accipe, quia oculis meis placuit. Et quamuis initio parentes ei refragarentur, quod dicerent, eum de suis popularibus vxorem petere debere, tamen de suo iure decedunt, eamque illi vxorem petunt. Idem colligitur ex Terentio *act. 1. scen. 5. Andria* ex verbis adolescentis Pamphili.

Vxorem decrerat dare sese mihi hodie: nonne oportuit

Prescisse me ante? nonne prius communicatum oportuit?

Et actus 2. scen. 3.

Pamph. Cedo igitur quid faciam Daue? Da. Dic te ducturum. Pamph. hem. Da. quid est?

Pa. Egone dicam? Da. cur non? Pa. nunquam faciam.

Et act 3. scen. 2.

Prateriens modo mihi apud forum, inquit,

Vxor tibi ducenda est Pamphile.

Vbi Donatus nuptiarum, inquit, ius & potestas in patre non est. Eodem spectant verba in *Hecy. act. 1. scen 3.*

Pater Pamphili orare occipit vxorem vt ducat.

Cum acrius instaret, fecit animi incertus vt foret,

Tundendo atq; odio deniq; effecit senex.

Despondit ei gnatam huius vicini proximi. Item:

• Quandoquidem ducenda est, ego habeo propemodum quam ducam, ait Clitiphio, in *Heauton*. Ex quibus manifestum est filios non tā arcto iure teneri vt filias, & maiorem patri potestatem concedi in filiabus collocandis, quam filiis: idq; propter sexus fragilitatem, & consilii infirmitatem. Et quod hic non tantum sit periculi vt in filiabus, quæ fraudib; & captionibus obnoxia sunt. Item filiorum consensum expressum requisitum fuisse, quamuis & suis verbis etiam plerunq; parentes filiis vxores desponderint, vt s. demonstrauimus c. 3. Interim tamen filiusfam. sine patris consensu vxorem ducere non potest *l. nec filium Cod. de nuptiis. l. in sponsalib. in fin. de sponsal. l. 2. ff. de ritu nupt. l. Paulus respondit de statu hom. etiam si miles sit, quibus tamen multum iura indulgent, l. 3. §. filiusfam. de ritu nuptiar.*

§. 10. S V M M A R I A.

1 An filiusfam. patri imperanti vt vxor: em ducat obsequi debeat?

2 Filii vt plurimum parentum consilium & auctoritatem in vxore ducenda secuti sunt.

1 Sed an tamen filius patri vel auo imperanti vt vxorem hanc vel illam ducat obtinere sperare & obsequi debeat, queritur: Et Gellius *lib. 2. c. 7.* vbi disputat, an temper in omnibus patris iussis obsequendū sit, Philosophorum, Græcorum & Latinorum sententias recenset, & tandem concludit: Mediam sententiā optimam ac tutissimam esse. Quædam esse parendum, quædam non obsequendū. Quæ sua vi recta & honesta sunt, vt fidē colere, vt patriā defendere, vt amicos diligere, ea fieri;